

ਕੀਕਣ ਲਿਖਾਂ ਹਰਫ਼ ਨਵੇਂ
(ਗਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ)

ਕੀਕਣ ਲਿਖਾਂ ਹਰਫ਼ ਨਵੇਂ
(ਗਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ)

ਕਵਿੱਤਰੀ
ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ 'ਹਿਰਦੇ'

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
ਅਨੁਰੂਪ ਓਕਾਰ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ:

ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਕੁੱਖ (੨੦੧੦)

ਦਸ ਮੁਖੀਏ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ(੨੦੧੨)(ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)

ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਕਿਸਤੀ (ਬਾਲ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ)

ਅਨੁਵਾਦ:

ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਦਾਬਹਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ੨੦੧੧(ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ ਇੰਡੀਆ)

ਕਹਾਣੀਆਂ:

ਵਖ਼ਤਾਂ ਮਾਰੀ, ਫ਼ਰਕ, ਖੂਹ ਵਿਚ ਵੱਢਿਆ ਪਿਆ ਪੂਰਨ, ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ, ਪੱਥਰ, ਚੀਕ, ਵਾਪਸੀ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸੌਂਕਣ, ਦੇਸ਼ੀ ਕੌਣ ਹੈ? ਖਾਲੀ ਸੀਟ,

ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ:

ਸੇਵਾ, ਘੁਟਨ, ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਪਨੇ, ਪੁੱਠੇ ਹੱਥ, ਚੁੱਪ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ਰਧਾ, ਸਿਆਣੀ ਨੂੰਹ, ਉਲਝਣ,

ਲੇਖ(ਆਰਟੀਕਲ):

10 ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਰਟੀਕਲ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

੧੫ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਰਟੀਕਲ ਅਣਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ

ਰੁਝੇਵੇਂ ਅਤੇ ਸ਼ੌਂਕ

ਲੋਕ-ਸੇਵਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਫਰੀ ਕਲਾਸਾਂ, ਯੋਗ-ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਕਲਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ

ਸਾਂਝੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਵਿਤਾਵਾਂ:

ਮਾਂ ਬਿਨ-2009

ਲਹਿਰਾਂ ਸਤਿਲੁਜ ਦੀਆਂ

ਕਾਵਿ-ਪਰਿਕਰਮਾ

ਕਾਵਯ-ਚੇਤਨਾ-2009 (ਹਿੰਦੀ)

ਅੰਬਰੀ ਉੱਡਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ-2010

ਰਾਹਨੁਮਾ ਪਿਤਾ-2010

ਅੰਮੀ ਜਾਈ ਕੀ ਕਰੇ (ਵਾਰਤਕ)

ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ

ਕਾਵਯ ਲਹਿਰੀ-2011

ਵਾ-ਵਰੇਲੇ-੨੦੧੧

ਮਖ਼ਮਲੀ ਬੋਲ ੨੦੧੧

ਤਰਤੀਬ

○ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਦੀ ਹਾਈਵੇ ਲਈ ਮਹੱਤਤਾ

ਗਜ਼ਲਾਂ

- ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ
- ਟੀਸ ਹੈ ਸਾਹਵਾਂ ਵਿਚ।
- ਦੀਪ ਜਲਾਇਆ ਹੈ।
- ਆਪਾ ਢਾਹ ਲਿਆ
- ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ।
- ਅਰਮਾਨ ਵਿਚਾਰੇ।
- ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ।
- ਸੂਰਜ ਮੱਥੇ ਧਰਿਆ।
- ਤਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।
- ਹੜ੍ਹ ਗਈ।
- ਮਨਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ।
- ਹਜ਼ੂਰ।
- ਧਰਨੇ ਹਨ।
- ਦੱਬ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
- ਸੱਚ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।
- ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ।
- ਘਰ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ।
- ਫਾਸਲਾ।
- ਤਾਂਘ ਪਿਆਰਾਂ ਦੀ।
- ਤੁਰਦਾ ਏ।
- ਜ਼ੁਲਮ-ਅਰਾਈਆਂ।
- ਅਹਿਸਾਨ ਹੁੰਦੇ।
- ਗੁਣਵਾਨ ਹੁੰਦੇ।
- ਅਰਮਾਨ ਹੁੰਦੇ।
- ਨਸੀਬ ਸੀ।

ਕਵਿਤਾਵਾਂ

- ਤ੍ਰਿਪਤੀ
- ਚਿਤੀਆਂ ਦੀ ਉਡਾਰੀ
- ਚਿਤੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ
- ਅਜ਼ਾਦ ਪੌਣਾਂ
- ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬਚਪਨ
- ਰੱਬ ਜਿੰਡੀ ਮਾਂ
- 'ਮੈਂ'

ਮ

- ਮੈਂ ਔਰਤ ਹਾਂ
- ਸੰਪੂਰਨ ਕਵਿਤਾ
- ਬਰਾਬਰਤਾ
- ਫਰਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੰਦਰ
- ਬਰਕਤ
- ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੱਥ
- ਏਧਰੋਂ ਪੁੱਟਣਾ ਓਧਰ ਲਾਉਣਾ
- ਕਾਵਿ-ਰੰਗ
- ਐ ਕਵਿਤਾ
- ਲੇਬਰ ਚੈਂਕ
- ਵਾ-ਵਰੋਲੇ
- ਦਿਲ
- ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਵੇਹੜੇ
- ਮੇਰਾ ਨਾਂ
- ਸਿਰਨਾਵਾਂ
- ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ
- ਗੰਧਲੀ ਨਦੀ
- ਮਹਾਂ-ਯੁੱਧ
- ਅਕਸ
- ਆਭਾਸ
- ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੋਸ਼ਿਆਰ!!!
- ਮੇਰੀ ਬਗੀਚੀ
- ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਰੂਹ
- ਹਾਦਸੇ
- ਸ਼ਬਦ
- ਨਿਠਾਰੀ ਕਾਂਡ
- ਲਛਮਣ-ਰੇਖਾ
- ਸੱਧਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ
- ਚੌਥਾ ਪੱਪਾ
- ਕਰਮ-ਜੋਗਣ
- ਯੁੱਗ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ
- ਅਰਾਮਗਾਹ
- ਮਰਦਊ-ਪੁਣਾ
- ਆਸਤੀਨ ਦੇ ਨਾਗ
- ਦੁਆ
- ਹਾੜਾ ਵੇ ਹੂ।
- ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ
- ਮੀਲ-ਪੱਥਰ
- ਜਗਤ-ਭੂਆ

- ਪੱਥਰ
- ਅਸੀਂ ਆਈ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ
- ਮਾਡਰਨ ਪੋਟਿੰਗਜ਼

Keekan likhan harf naven

(Collection of gazals& poems)

By: Amarjit Kaur 'Hirdey'

D-506, Ivory Tower, Sec. 70, SAS Nagar, (Mohali)(Punjab)
India

Phone: 0172-2218170, Mob: 9464958236

Email: amarjitkaur_69@yahoo.in

Gmail: Hirdey2009@gmail.com

Blog:w.w.w.amarjitkaurhirdey2010.blogspot.com

ਕਾਪੀਰਾਈਟ: ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ 'ਹਿਰਦੇ'

#ਡੀ- 506, ਆਈਵਰੀ ਟਾਵਰ, ਸੈਕਟਰ-70, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ, (ਮੋਹਾਲੀ),
ਪੰਜਾਬ(ਭਾਰਤ)

ਫੋਨ: 0172-2218170, ਮੋਬ: 9464958236

Edition: 2012

Price: 150

Title designed by

Published by:

ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੀ ਰਾਤ ਵਰਗੀ ਸ਼ਾਇਰੀ

ਸ਼ਾਇਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਬਹੁਮੁੱਲ ਤੋਹਫ਼ਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਰਫ ਉਲ ਮਖ਼ਲੂਕਾਤ ਹੋਣ ਦੇ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸੱਤ ਸੁਰਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਤਾਲਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਨੌ ਰਸਾਂ ਨਾਲ ਹੈ।

ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚਲਾ ਖਿਆਲ ਅਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਤੇ ਅਪਣਾ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਬਦਲਣ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਛੰਦਬੱਧ ਸ਼ਾਇਰੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸਤ ਦਾ ਅੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਗ ਅਤੇ ਰਾਗਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਨ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਰਾਗ ਅਤੇ ਰਾਗਣੀਆਂ ਦੇ ਅਪਣੇ-ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧਾ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਰੀ ਅਤੇ ਨਸਰ ਨਿਗਾਰੀ ਦੀਆਂ ਵੀ। ਸ਼ਾਇਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਰੌਸ਼ਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਰੌਸ਼ਨੀ ਕਿਸੇ ਜੁਗਨੂੰ ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਰੌਸ਼ਨੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਥਲਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ “ਕੀਕਣ ਲਿਖਾਂ ਹਰਫ ਨਵੇਂ” ਨੂੰ ਵਾਚਦਿਆਂ ਇਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੀ ਰਾਤ ਵਰਗੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪੁੰਨਿਆਂ ਅਰਸ਼ ਦੇ ਚੰਨ ਨਾਲ ਰੌਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਈ ਚੰਨਾਂ ਨਾਲ ਰੌਸ਼ਨ ਹੈ।

ਕਵਿੱਤਰੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ‘ਹਿਰਦੇ’ ਦਾ ਇਹ ਦੂਜਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿਚਲੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਆਪ ਹਨ। ਆਓ ਆਪਾਂ ਕੁਝ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣੀਏ: ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਫ਼ਾ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਇਤਬਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ।

ਉਂਜ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਵੱਡਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੀ, ਐਪਰਾਂ;
ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਸੀ ਨਹੀਂ ਏਨਾ ਗ਼ਰਬ ਸੀ।

ਕਵਿੱਤਰੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ‘ਹਿਰਦੇ’ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸੱਜਣ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਹਿਜਰ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਬੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਆਖਦੀ ਹੈ।

ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਪਾਵੀਂ ਬਲਦੇ ਜੰਗਲ ਤੇ,
ਤੇਰੇ ‘ਹਿਰਦੇ’ ਵਿਚ ਬਥੇਰੇ ਝਰਨੇ ਹਨ।

ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਵੱਲੋਂ ਨਾਂਹ-ਪੱਖੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁੰਗਾਰਾ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ‘ਹਿਰਦੇ’ ਤੇ ਕੀਹ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਵਰਨਣ ਵੀ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਜ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਜਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਬੜੇ ਅਨੋਖੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਖਦੀ ਹੈ:-

ਗੱਲ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿ ਗਈ ਚੰਚਲ ਹਵਾ,
‘ਹਿਰਦੇ’ ਦੇ ਪਰ ਬਿੱਛੂ ਵਾਂਗੂੰ ਲੜ ਗਈ।

ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ :-

ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਵਫ਼ਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ,
ਦਮ ਉਸ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਹੀ ਭਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।

ਕਵਿੱਤਰੀ ਹੋਕੇ ਨੂੰ ਬਦਅਸੀਸ ਵਰਗਾ ਦਰਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਇਕ ਵੱਡੀ ਤਰਾਸਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਭਰ-ਭਰੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਦੀਆਂ,
ਹੋਕਾ ‘ਹਿਰਦੇ’ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਆਪ ਨਜਿੱਠਣਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਹਾਲਤ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕਵਿੱਤਰੀ ਨੇ ਬੜੇ ਨਪੇ-ਤੁਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਂਹਵੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਭੰਨ ਸੁੱਟਿਆ ਉਸ ਕੱਚ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ ਜਿਹੜੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹੀ ਤੀਰ ਤਰਕਸ਼ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਹੁੰਦੇ।
ਅਸੀਂ ਘਰ ਦੇ ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਘਰ ਸਾੜ ਬਹਿੰਦੇ, ਜੇ ਆਪਾਂ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਨਾਦਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਆਪਣੇ ਸੱਜਣ ਦੇ ਰੁੱਸ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਵਿੱਤਰੀ ਨੇ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨੂੰ ਜੁਦਾਈ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਅਨੋਖਾ ਅਤੇ ਸਫਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਖੂਬਸੂਰਤ, ਢੁੱਕਵੀਂ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਖਦੀ ਹੈ:-

ਦਿਲ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਚੂਰ ਹੋਇਆ, ਜਦ ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਹੋਇਆ ਦੂਰ,
ਜੰਮ ਗਏ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ, ਸੁੱਕ ਕੇ ਕੰਕਰ ਹੋ ਗਏ।

ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ 'ਹਿਰਦੇ' ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਤਕ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਅਮੁੱਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇਗਾ ਜ਼ਰੂਰ; ਹਾਂ ਇਸਦੇ ਚੜ੍ਹਣ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦੇਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਵਿੱਤਰੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕਹੇ ਭਾਂਵੇਂ ਨਜ਼ਮ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਣਾ ਉਸਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਰਲ, ਢੁੱਕਵੀਂ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣ ਜਾਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸੰਵੇਦਨਾਸ਼ੀਲ ਕਵਿੱਤਰੀ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦਾ ਜਾਦੂ ਜਗਾਈ ਰੱਖੇਗੀ ਅਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਦੀ ਦੁਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਆਮੀਨ

ਸਰਦਾਰ ਪੰਛੀ

ਪੰਜਾਬ ਮਾਤਾ ਨਗਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ-141013

ਮੋਬ: 94170-91668

ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਦੀ ਹਾਈਵੇ ਲਈ ਮਹੱਤਤਾ

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਗਡੰਡੀ ਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਕਦੀ ਮੇਰੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੈਰਾਂ-ਸਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਲੱਗਭਗ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਪੋਸਟ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ ਨਿੱਕਲੀ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫੀ ਵੀ ਕਰ ਲਈ। ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਹੱਠੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਇਕੋ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦੋਨੋਂ ਕੋਰਸ ਕਰ ਲਏ। ਪਰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘਰ-ਘਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਬਹੁਤ ਦੂਰੀਆਂ ਸਨ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸਿਆਸੀਆਂ ਵਿਚ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਪੱਲੇ ਪਈ। ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ੍ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸਕੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸਿਰ ਸਜੇ ਤਾਜਾਂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੁੰਦੀ ਹੋ ਕੇ ਰੋਂਕੇ ਭਰਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜਾ ਉਜਵਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਕਤਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਖਾਏਗੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜੇ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭਲੇ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਮੇਰੀ ਇਸੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੇ ਇਸ ਪਗਡੰਡੀ ਨੂੰ ਹਾਈਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। “ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਦੀ ਹਾਈਵੇ ਲਈ ਉਹੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਾਗਰ ਲਈ ਨਦੀਆਂ ਦੀ, ਨਦੀਆਂ ਲਈ ਪਹਾੜੀ ਨਾਲਿਆਂ, ਝਰਨਿਆਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਅਕਾਸ਼ੀ ਬੂੰਦਾਂ ਦੀ। ਬੂੰਦਾਂ ਰਲ ਕੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।” ਗ਼ਰੀਬ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਾ ਕੋਈ ਥਹ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਸੁਪਨੇ ਅਮੀਰੀ-ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮਿਥ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਬਣੇ। ਇਥੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੋਚਿਆ ਬਣਨਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪਾਤਰ
ਕਦੇ ਨਾ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਹੁ ਬਣਦੇ ਜਾਂ ਆਹ ਬਣਦੇ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਹਵਾਂ ਦੇ ਟੋਏ-ਟਿੱਬੇ ਉਲੰਘਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰੂਪੀ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਸੁਰੰਗ ਦੇ ਅਣਮਿਥੇ ਤੇ ਬਿੱਖੜੇ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਂਵੇਂ ਕਿ ਥੱਕੇ-ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਪਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸੁਰੰਗ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਚੈਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਹੀ ਐਸਾ ਹੋ ਜੇ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਖਿੱਝ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਭਾਰਤੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਚਰ ਵਿਚ ਇਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਗ਼ੁਲਾ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਕਸਰ ਕਈਆ ਦਾ ਇਹ ਤਕੀਆ-ਕਲਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਫੂਹੜਤਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਈ ਭਰਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਲੋਕ ਇਸ ਅਮੀਰ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਠੋਠ ਤੇ ਫੂਹੜ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹਿਮਾਕਤ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗਾਲ਼ਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅੱਜ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰੀੜੀ ਵਿਚ ਚਰਮ-ਸੀਮਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਗੜਿਆ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਜਦੋਂ ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਬੇਚੈਨੀ ਭਰੀ ਥਕਾਵਟ ਰੂਹ ਤੱਕ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ। ਰੂਹ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਜਿਵੇਂ ਪੱਥਰ ਬੱਝੇ ਹੋਣ। ਅਧੂਰਾ ਤੇ ਖ਼ਾਲੀਪਣ ਰੂਹ ਤੇ ਭਾਰੀ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਮੇਰੀ ਬੋਮਕਸਦ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਹਨੇਰਾ ਪੱਸਰਿਆ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਦਾ। ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਉਂਗਲੀ ਪਕੜੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰੂਪੀ ਹਨੇਰੀ ਸੁਰੰਗ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪਾਰਲੇ ਕੰਢੇ ਦਾ ਚਾਨਣ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਸਜਾਏ ਤਾਜ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੱਦ ਧਰਤੀ ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਅੰਬਰ ਚੁੰਮਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਫਲ ਤੇ ਕਿਰ-ਕਿਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਜਿਹੜਾ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦਾ ਐਸਾ ਠੁੰਮਣਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਦਾਸੀ, ਬੇਚੈਨੀ, ਬੇਚਾਰਗੀ, ਭਟਕਣ, ਸੱਭ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਮੈਨੂੰ ਰੂਹ ਦਾ ਸੰਤੋਖ ਮਿਲ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਜਿਓਣ ਲਈ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੀ। ਅਚੇਤ-ਸੁਚੇਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੋਇਆ ਜਾਗਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੱਚ ਹੋ ਗਿਆ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਹੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਭਟਕਣ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਮੇਰੀਆਂ ਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਸਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਸੰਤੋਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਔਰਤ ਜਨਮ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਫਲ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਔਰਤ ਜਨਮ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਸਰਾਪ ਹੀ ਸਮਝਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਹੁਣ ਔਰਤ ਹੋਣਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਯਾਬ ਤੋਹਫਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਜੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਉਦਾਸੀ ਮੈਨੂੰ ਰੂਹ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਉਦਾਸੀ ਕੁੱਝ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੁੱਝ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੁਝੱਤਣ, ਦਰਦ-ਪੀੜਾਂ ਤੇ ਗ਼ਮ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਹੀ ਕਾਇਆ-ਕਲਪ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਅਹਿਸਾਸ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੰਝੂ ਬਣ ਕੇ ਵਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਹੀ ਹੁਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਰਦੇ ਨੇ।

ਮੇਰੇ ਇਹ ਪੀੜਾਂ ਦੇ ਪਰਾਗੇ, ਗ਼ਮਾਂ ਦੇ ਗਲ੍ਹੇਟੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਤਾਬ “ਕੀਕਣ ਲਿਖਾਂ ਹਰਫ਼ ਨਵੇਂ ” ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜੇ ਮੁੱਕੀਆਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਭਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਤਾਬ “ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਕੁੱਖ” ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਆਸ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਮੇਰੀ ਇਹ ਦੂਜੀ ਸੁਹਿਰਦ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਠਕ ਓਨਾ ਹੀ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਣਗੇ। ਇਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੀ ਤੀਜੀ ਕਿਤਾਬ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿਰਾਸਤ-ਏ-ਖਾਲਸਾ ਵੀ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਫੋਨ: ੦੧੭੨-੨੨੧੮੧੭੦, ਮੋਬ: ੯੪੬੪੯੫੮੨੩੬

ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ 'ਹਿਰਦੇ'

ਡੀ-੫੦੬, ਆਈਵਰੀ ਟਾਵਰ, ਸੈਕਟਰ-੭੦,

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ(ਮੋਹਾਲੀ) ਪੰਜਾਬ (ਭਾਰਤ)

ਗਜ਼ਲਾਂ

ਗਜ਼ਲ

ਦੀਵਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾਓ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।
ਜਗਮਗਾਂਦੀ ਸ਼ਮਾਅ ਵਾਂਗੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਖੰਡਰ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆ ਰਹੀ ਨੀਰਸ ਹਵਾ,
ਤੇਰੇ ਹੋਠਾਂ ਤਾਈਂ ਛੂਹ ਕੇ ਰਾਗਨੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਮੇਰੇ ਗਲ ਲੱਗ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਏ ਗੀ ਇਹ ਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ,
ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਮੌਤ ਏਨੀ ਲਾਡਲੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਹਿਜਰ ਵਿਚ ਏਨੇ ਵਗੇ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਥਰੂ,
ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਇਹ ਨਦੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਚਾਂਦੀ ਰੰਗੇ ਉਸ ਬਦਨ ਦਾ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸਮਾ ਹੋਏਗਾ,
ਹਰ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਰਾਤ ਪਲ ਵਿਚ ਚਾਂਦਨੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਹੈ ਮਾਂ ਦੀ ਅਸੀਸ,
ਜਦ ਵੀ ਮਹਿਕੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਹਰੇ ਦੀ ਲੜੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਹਰ ਕੋਈ ਪਹਿਨੇਗਾ ਇਸਨੂੰ ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ,
ਮੇਰੀ ਲਿਖੀ ਹਰ ਗਜ਼ਲ ਹੀ ਮੁੰਦਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੂਜਾ ਤੇ 'ਹਿਰਦੇ' ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ,
ਦੇਖ ਲਾਂ ਤਸਵੀਰ ਤੇਰੀ ਬੰਦਗੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਗਜ਼ਲ

ਇਕ ਪਾਸੇ ਟੀਸ ਹੈ ਸਾਂਹਵਾਂ ਵਿਚ।
ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਕਿਤੇ ਹਵਾਂਵਾਂ ਵਿਚ।

ਗੁੜ ਰੋੜੀ ਕਿਤੇ ਪਤਾਸੇ ਨੇ,
ਤੇ ਹੌਂਕਾ ਮਾਂ ਦਿਆਂ ਚਾਂਵਾਂ ਵਿਚ।

ਜਦ ਰੁੱਤ ਪਰਖਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ,
ਚਿੜੀਆਂ ਮਰ ਜਾਣ ਅਦਾਵਾਂ ਵਿਚ।

ਇਹ ਚੋਹਲ ਉਡਾਰੀ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ,
ਰਹੇ ਆਉਂਦੀ ਸਦਾ ਸਰਾਵਾਂ ਵਿਚ।

ਜਿਸ ਆਲੇ ਗੁੱਡੀ-ਪਟੋਲੇ ਨੇ,
ਰੂਹ ਵੱਸਦੀ ਉਹਨਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿਚ।

ਉਲਫਤ ਨੂੰ ਗਫਲਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ,
ਛਲ-ਧੋਖਾ ਕਿਤੇ ਵਫਾਵਾਂ ਵਿਚ।

ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਜਹੀ,
ਜੇ ਸਾਂਝ ਹੈ ਘੁੱਗੀਆਂ ਕਾਂਵਾਂ ਵਿਚ।

ਲਾ ਯਾਰੀ ਕੱਚਿਆਂ ਘੜਿਆਂ ਸੰਗ,
ਕਈ ਡੁੱਬੀਆਂ ਇਸ਼ਕ ਝਨਾਂਵਾਂ ਵਿਚ।

ਹੈ ਸੋਹਜ ਮਸੂਮੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀ,
ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾਂਵਾਂ ਵਿਚ।

'ਹਿਰਦੇ' ਹੀ ਮਰ ਕੇ 'ਅਮਰ' ਹੋਈ,
ਅਰਥ ਛੁਪੇ ਹਨ ਨਾਂਵਾਂ ਵਿਚ।

ਗਜ਼ਲ

ਤਲੀਆਂ ਤੇ ਦੀਪ ਜਲਾਇਆ ਹੈ।
ਵਿਚ ਖੂਨ ਜਿਗਰ ਦਾ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਤੂੰ ਚਾਨਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਸੱਜਣਾ,
ਅਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੌਂਕ ਪੁਰਾਇਆ ਹੈ।

ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਮਰੂਆ ਉੱਗ ਆਇਆ,
ਦਿਲ ਦਾ ਕੋਨਾ ਮਹਿਕਾਇਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਸਰਵਰ ਵਿਚ ਘੁਲਿਆ,
ਸੱਤ ਸ਼ੋਖ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਸਾਇਆ ਹੈ।

ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਸ਼ਕ ਤਵਾ ਸੱਜਣਾਂ,
ਅਸਾਂ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਅੱਗ ਤਪਾਇਆ ਹੈ।

ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹਿਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ,
ਸਭ ਪਾਕਿ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਸਾਇਆ ਹੈ।

ਜੋ ਘੁਲੀ ਹੈ ਸੁੱਚੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ,
ਇਹ ਕਿਸ ਬ੍ਰਿਹਨ ਦੀ ਕਾਇਆ ਹੈ।

ਕੀ ਦੱਸੀਏ ਸੱਜਣਾਂ ਬਿਨ ਤੇਰੇ,
ਅਸਾਂ ਪਲ-ਪਲ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਾਇਆ ਹੈ।

ਛਮ ਛਮ ਛਮ ਅੱਖੀਆਂ ਵਰਸਦੀਆਂ,
ਇਹ ਦਰਦ ਨੇ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਹੈ।

ਚੰਨ ਪੁੰਨਿਆਂ ਦਾ ਹਰ ਰਾਤ ਮੇਰੀ,
ਬਿਨ ਤੇਰੇ ਕਾਲਾ ਸਾਇਆ ਹੈ।

ਤੂੰ ਆ ਕੇ ਸੀਨੇ ਲਾ ਵੀ ਲੈ,
ਕਿਉਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਿਲ ਤੜਫਾਇਆ ਹੈ।

ਜੇ ਦਰਦ ਹੀ ਦਿਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ,
ਫਿਰ ਕੌਣ ਕ੍ਰਿਦਾ ਹਮਸਾਇਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਬੂੰਦ-ਬੂੰਦ ਲਈ ਤਰਸ ਰਹੀ,
ਤੂੰ ਨਦੀ ਨੂੰ ਪਿੰਜਰੇ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਹੈ ਜਿਉਂਦੀ ਵਫਾ ਮੇਰੀ ਅਜ ਤੱਕ,
ਪਰ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਕੁਮਲਾਇਆ ਹੈ।

‘ਹਿਰਦੇ’ ਵਿਚ ਬਹਿ ਜਾ ਤੂੰ ਆ ਕੇ,
ਜੁਲਫਾਂ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਛਾਇਆ ਹੈ।

ਗਜ਼ਲ

ਮਨ ਕਦੇ ਆਪਾ ਢਾਹ ਲਿਆ।
ਕਦੇ ਪਰਬਤ 'ਚੋਂ ਰਾਹ ਲਿਆ।

ਇਹ ਮਨ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਹੈ,
ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਵਿਸਾਹ ਲਿਆ।

ਸੁਣਿਆ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਹੀ,
ਨੁੱਚੇ ਸੂਰਜ ਢਾਹ ਲਿਆ।

ਸੱਚ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਣ ਲਈ ,
ਅੱਖੀਓਂ ਪਰਦਾ ਲਾਹ ਲਿਆ।

ਪਿਆਰ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹਰ ਤਰਫ਼,
ਵੇਖਣ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਲਿਆ।

ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਸੀ ਵਾਸਤਾ,
ਕੱਚ ਦਾ ਵਸਤੂ ਲਾਹ ਲਿਆ।

ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਤੋਂ,
ਜੀਵਨ ਭਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਲਿਆ।

ਬਸ ਓਹੀ ਮੇਰਾ ਸਾਹ ਸੀ ,
ਉਸ ਬਿਨ ਮੈਂ ਨ ਸਾਹ ਲਿਆ।

'ਹਿਰਦੇ' ਹੁਣ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ,
ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਚਾਹ ਲਿਆ।

ਗਜ਼ਲ

ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਫ਼ਾ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ ।
ਅਸੀਂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਇਤਬਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ ।

ਕਰਕੇ ਵਾਅਦਾ ਕਦੇ ਨਾ ਆਇਓਂ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਇਕਰਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ ।
ਮੈਂ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਨੈਣ ਵਿਛਾਏ, ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ ।

ਗ਼ੈਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਵਚਨ ਭੁਲਾਏ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਤਕਰਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ ।
ਦਿਲ ਟੁੱਟਿਆ ਪਰ ਉਫ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਿਉਹਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ ।

ਚੰਨ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਆਸਾਂ, ਐਵੇਂ ਕਮਲਾ ਦਿਲ ਲਾ ਬੈਠਾ,
ਚਕਨਾ-ਚੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ, ਕਿਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ।

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਸਮਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਕੁਕਨੁਸ ਰਾਖ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਗਿਆ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ ।

ਪਿਆਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੰਗ, ਬੇਨੂਰੀ ਵਿਚ ਨੈਣ ਮਿਲਾਏ,
ਪਿਆਰ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਿਆਰ ਨਾ ਆਇਆ, 'ਹਿਰਦੇ' ਦੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀ।

ਗਜ਼ਲ

ਮੱਚਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਇੰਝ ਅੰਗਿਆਰੇ।
ਭੁੱਜ ਚੱਲੇ ਅਰਮਾਨ ਵਿਚਾਰੇ।

ਚੰਨ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਸੁਪਨ ਸਜਾਉਂਦੇ,
ਲੱਖਾਂ ਟੁੱਟਣ ਰੋਜ਼ ਸਿਤਾਰੇ।

ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੋਵੇ ਜਦ ਵੀ ਟੋਟੇ,
ਤੇਰੇ ਅਕਸ ਵਿਖਾਵੇ ਸਾਰੇ।

ਮ੍ਰਿਗ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ,
ਤੇਰੇ ਦਿਲਕਸ਼ ਲਫਜ਼ ਤੇ ਲਾਰੇ।

ਅਸੀਂ ਪਿਆਰ 'ਚ ਹਾਰ ਕੇ ਜਿੱਤੇ,
ਐਪਰ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਹਾਰੇ।

ਵਿਚ ਝਨਾਂ ਦੇ ਡੁੱਬੀ ਸੋਹਣੀ,
ਇਸ਼ਕ ਉਹਦਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿਨਾਰੇ।

ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਉਹਨਾਂ ਪਾਇਆ,
ਜੋ 'ਹਿਰਦੇ' ਮਰ ਗਏ ਵਿਚਾਰੇ।

ਗਜ਼ਲ

ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰੀਂ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਛਾ ਗਿਆ।
ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਬਾਰ ਕਿੰਨਾ ਆ ਗਿਆ।

ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗੱਲ ਨਾ ਕੋਈ ਤੁਰ ਸਕੀ,
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਕੋਈ ਪਾ ਗਿਆ।

ਧੀ ਨੂੰ ਲਾਡਾਂ-ਚਾਂਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਪਾਲ ਕੇ,
ਬਾਬੁਲ ਅਪਣੇ ਭਾਰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲਾਹ ਗਿਆ।

ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਬਹਾਰਾਂ ਨੱਚੀਆਂ,
ਭੈਣ ਵਿਹੜੇ ਵੀਰ ਜਦ ਵੀ ਆ ਗਿਆ।

ਭਰ-ਉਮਰ ਕਿਉਂ ਧੀ ਜਹਾਨੋਂ ਤੁਰ ਗਈ,
ਇਹੀ ਝੋਰਾ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਗਿਆ।

ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਰੋਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ,
ਹਰ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਪਣੀ ਅਉਧ ਹੰਢਾ ਗਿਆ।

'ਹਿਰਦੇ' ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਸੀ ਪੱਕੀਆਂ ਬਹੁਤ,
ਸਮਾਂ ਜਾਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਥੋਹ ਬਣਾ ਗਿਆ।

ਭੁਰ-ਭੁਰੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਦੀਆਂ,
ਹੌਕਾ 'ਹਿਰਦੇ' ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਗਿਆ।

ਗਜ਼ਲ

ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੈਂ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਸੂਰਜ ਮੱਥੇ ਧਰਿਆ।
ਮੇਰਾ ਆਪਾ ਝੁਲਸ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸੀ ਠਰਿਆ-ਠਰਿਆ।

ਤਪਸ਼ ਉਹਦੀ 'ਚ ਤਪ ਕੇ ਜਦ ਨਾ ਸੋਨਾ ਕੁੰਦਨ ਹੋਇਆ,
ਉਮਰਾਂ ਦੀ ਉਸ ਹਾਣੀ ਰੁੱਤੇ ਮਨ ਦਾ ਹਾਣੀ ਮਰਿਆ।

ਰੂਹ ਦਾ ਪਿੰਡਾ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ ਉੱਚੇ ਮਹਿਲ-ਚੁਬਾਰੇ,
ਮੈਂ ਨ੍ਹੇਰੀ ਕੁੱਲੀ ਨੂੰ ਦੀਵਾ ਲੈ ਕੇ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਿਆ।

ਪੱਥਰ ਪੂਜਣਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਗੁੰਗਾ ਹੋਇਆ,
ਉਸਦੇ ਸਾਜ਼ 'ਚੋਂ ਸੁੰਨ ਰਾਗ ਹੀ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਸਰਿਆ।

ਗਲੀ-ਗਲੀ ਵਿਚ ਪਿੱਟਦਾ ਫਿਰਦਾ ਉਹ ਅਕਲਾਂ ਦੀ ਡੋਂਡੀ,
ਉਸਦੇ ਹਰ ਇਕ ਸਿਤਮ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਠੰਢੇ ਸਾਹੀਂ ਜਰਿਆ।

ਭੁੱਬਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਣੇ ਬੇੜੀਆਂ ਭੁੱਬੇ,
ਮੈਂ ਪੱਤਣਾਂ ਦੀ ਤਾਰੂ ਬਣ ਕੇ ਸਾਗਰ ਬਾਂਹੀਂ ਤਰਿਆ।

ਖਾਲੀ ਝੋਲੀ ਲੈ ਕੇ ਭਾਂਵੇਂ ਉਸਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਪਰਤੀ ਤੂੰ,
'ਹਿਰਦੇ' ਪਰ ਹੁਣ ਹਿਰਦਾ ਤੇਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਭਰਿਆ-ਭਰਿਆ।

ਗਜ਼ਲ

ਸਾਗਰ ਗ਼ਮਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਰੇ ਹੀ ਤਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।
ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਭੁੱਬਣੋਂ ਡਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।

ਪੱਲੇ 'ਚ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਹੰਝੂ ਬਣ ਗਏ ਸਿਤਾਰੇ ਸਭ,
ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬਹਿਣ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।

ਵਿਹੜੇ ਨਾ ਆਇਆ ਚੰਨ ਏਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਰਿਹਾ,
ਹੌਕੇ ਚਕੋਰੀ ਵਾਂਗਰਾਂ ਭਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।

ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਤੁਰ ਪਏ, ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ,
ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਖਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।

ਆਪਣੇ ਪੁੰਨੂੰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੀ ਲਾਲਸਾ,
'ਤੁਰ-ਤੁਰ ਕੇ ਮਾਰੂਥਲ' ਚ ਹੀ ਮਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।

ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਰ ਗਏ ਮੁੱਠੀ 'ਚੋਂ ਰੇਤ ਵਾਂਗ,
ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖੜੇ ਉਮਰ ਭਰ ਜਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।

ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਵਫ਼ਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ,
ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਹੀ ਦਮ ਭਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।

ਲੰਮੀ ਉਡੀਕ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹੀ ਦਿਨ ਹੈ ਆ ਗਿਆ,
'ਹਿਰਦੇ' ਦੁਆਵਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਮੈਂ।

ਗਜ਼ਲ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਗਈ।
ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਜਾਨ ਸੁਲੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪੋਥੀ ਦਾ ਵਰਕਾ ਫਰੋਲ,
ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਇਲਮ ਦਾ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਗਈ।

ਮੈਂ ਜ਼ਮੀਨ ਅੰਬਰ ਲਈ ਤਰਸੀ ਬਹੁਤ,
ਹੋਇਆ ਕੀ ਜੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਖੜ੍ਹ ਗਈ।

ਉਹਦੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ,
ਰਾਮ ਕਹਿ ਉਹ ਫੁਰੀ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜ ਗਈ।

ਦਰਦ ਦੱਸਿਆਂ ਦੇਹੀ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਧੂੰਆਂ,
ਗੱਲ ਜੁ ਕੀਤੀ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ।

ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਕਹਿ ਗਈ ਚੰਚਲ ਹਵਾ,
'ਹਿਰਦੇ' ਦੇ ਪਰ ਬਿੱਛੂ ਵਾਂਗੂੰ ਲੜ ਗਈ।

ਪਿਆਰ ਉੱਤੇ ਪਈ ਕੈਦੋਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ,
ਨਾਲ 'ਹਿਰਦੇ' ਰਲ ਕੇ ਸਾਜਿਸ਼ ਘੜ ਗਈ।

ਗਜ਼ਲ

ਤਲਖ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਇਹ ਸਾਏ ਕੈਸੇ ਮਨਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ।
ਜਾਪਦੇ ਸੀ ਫੁੱਲ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੱਥਰ ਹੋ ਗਏ।

ਕਦੇ ਵੀ ਭੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਇਹ ਮਾਜ਼ੀ ਦੇ ਸਾਏ ਸਿਆਹ,
ਨੀਮ-ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚ ਉੱਤਰੇ ਤਾਂ ਰਹਿਬਰ ਹੋ ਗਏ।

ਚਾਹਤ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਪੈ ਗਈ ਕੰਡਿਆਂ ਸੰਗ ਦੋਸਤੀ,
ਫੁੱਲ ਕੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਬਣਨਾ ਉਹ ਤਾਂ ਖੱਖਰ ਹੋ ਗਏ।

ਦਿਲ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਚੂਰ ਹੋਇਆ ਜਦ ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਹੋਇਆ ਚੂਰ,
ਜੰਮ ਗਏ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਹੰਝੂ ਸੁੱਕ ਕੇ ਕੰਕਰ ਹੋ ਗਏ।

ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਗੀਰ ਬਦਲੇ ਬਦਲੀ ਮਨਜ਼ਿਲ ਵੀ ਮੇਰੀ,
ਨਕਸ਼ ਹੁਣ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ਸੰਗ ਮਰ ਮਰ ਹੋ ਗਏ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੱਧਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਇਕ ਲਿਫਾਫਾ ਬੰਦ ਸੀ,
ਗਲਤ ਸਿਰਨਾਂਵੇਂ ਤੇ ਲਿਖੇ ਕਾਲੇ ਅੱਖਰ ਹੋ ਗਏ।

ਇਕ ਕੁਦੇਸਣ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਚ 'ਹਿਰਦੇ' ਲਿਖਿਆ ਖ਼ਤ ਸੀ ਜੋ,
ਅਣ-ਪੜ੍ਹੇ ਉਸ ਖ਼ਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਬੇ-ਘਰ ਹੋ ਗਏ।

ਗਜ਼ਲ

ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੀ ਮਹਿਫ਼ਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣੀ ਸੀ ਜ਼ਰੂਰ।
ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲੋਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਆਏ ਹਜ਼ੂਰ।

ਜਿਹੜੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਲਿਸ਼ਕੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਬਹੁਮੁੱਲ ਮਣੀ।
ਓਸ ਵਿਹੜੇ ਚਾਨਣੀ ਦਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿਣਾ ਏਂ ਸਰੂਰ।

ਤੇਰਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਗਿਆ ਨਾ ਵੇਖਿਆ,
ਵਹਿੰਦੇ ਦਿਲ-ਦਰਿਆ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਸੁਹੱਪਣ ਦਾ ਗ਼ਰੂਰ।

ਗ਼ਮ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਮੌਜੂਦ ਰੰਗ,
ਇਹ ਉਦਾਸੀ, ਬਿਰਹਾ ਵੀ ਹੈ ਏਸਦੇ ਮੁਖੜੇ ਦਾ ਨੂਰ।

ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਵਫ਼ਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਪਵਾ ਲਈਂ ਝੋਲੀ ਦੇ ਵਿਚ,
ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੈ ਮਿਲਦਾ ਬਾਗ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਅਗੁੰਰ।

ਬੈਠਦਾ ਏਂ ਕਿਉਂ ਦੁਆਲੇ ਕਰਕੇ ਕੰਧਾਂ ਉੱਚੀਆਂ,
ਓਹਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਲ ਕੋਹਿਨੂਰ।

ਤੂੰ ਅਗੰਮੀ ਸੋਚ ਇਕ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਵੇਖ ਤਾਂ,
ਤੇਰੇ 'ਹਿਰਦੇ' ਨੇ ਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਹੋ ਹੀ ਜਾਣਾ ਕੋਹੇਤੂਰ।

ਗਜ਼ਲ

ਇਹ ਬੇਕਾਰ ਤੇ ਵਾਧੂ ਦੇ ਸਭ ਧਰਨੇ ਹਨ।
ਏਥੇ ਤਾਂ ਇਨਸਾਫ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਡਰਨੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਰੁੱਖ ਹੋ ਜਾਣਾ,
ਕੰਧਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਨੋਟ ਹੀ ਚਰਨੇ ਹਨ।

ਗਊ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਤੇ,
ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਮੁਆਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ,
ਹੱਕ ਜੋ ਮੰਗਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਉਹ ਪਰਨੇ ਹਨ।

ਤੂੰ ਸੱਯਾਦ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚੋਂ ਉੱਡ ਜਾ ਪੰਛੀ,
ਇਸ ਪਿੰਜਰੇ ਪਾ ਕੇ ਤੇਰੇ ਪਰ ਕੁਤਰਨੇ ਹਨ।

ਨ੍ਹੇਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਕੀਮਤ ਚਾਨਣ ਦੀ,
ਬਿਨ ਰਾਤੋਂ ਇਹ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਕੀ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਹੀ ਮਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਸ਼ਹੀਦ ਏਥੇ,
ਉੱਜ ਤਾਂ ਜੱਗ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਰੋਜ ਹੀ ਮਰਨੇ ਹਨ।

ਸੂਰਜ ਜੇ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਜੁਗਨੂੰ ਬਣ,
ਤੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਚਾਨਣ ਤੂੰ ਹੀ ਭਰਨੇ ਹਨ।

ਦੋ ਘੁੱਟ ਪਾਣੀ ਪਾਵੀਂ ਬਲਦੇ ਜੰਗਲ ਤੇ,
ਤੇਰੇ 'ਹਿਰਦੇ' ਵਿਚ ਬਥੇਰੇ ਝਰਨੇ ਹਨ।

ਗਜ਼ਲ

ਭੀੜ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਰੁੱਖ ਤਾਂ ਦੱਬ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
ਐਪਰ ਸੱਚ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲਦੇ ਸੱਚੇ ਪਾਂਧੀ ਲੱਭ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਏ ਉਹ ਸੱਚ ਤਾਂ ਆਖਰ ਸੱਚ ਹੈ ਏਹੀ,
ਬੰਦੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਬੰਦੇ ਦਿਸ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਚੰਗੇ ਹੁਨਰ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਚੰਗਾ ਆਂਉਂਦੇ-ਆਂਉਂਦੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਏ,
ਗੁਰ-ਚੇਲਾ ਜਦ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਗੁਣੀਵਾਨ ਬਣ ਸੱਭ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਜਾਂਦੇ ਹਾਰ ਨੇ ਉਹੀ ਖਿਡਾਰੀ ਜਿੱਤਣਾ ਜੋ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਵਣ।
ਜੋ ਹਿੰਮਤ ਗ਼ਲ ਲੱਗ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਜਿੱਤਣ ਦੇ ਸਿੱਖ ਢੱਬ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਣ ਵਾਲੇ ਚੰਨ ਤੇ ਨ੍ਹੇਰਿਆਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ,
ਰਾਂਹਵਾਂ ਦੇ ਕੰਕਰ ਤੇ ਪੱਥਰ ਪੈਰ ਅਲੁੰਏ ਚੱਬ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਸੱਚ ਦਾ ਸੂਰਜ ਉਦੈ ਹੋਣ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋ ਸਕਦੀ ਏ,
ਨ੍ਹੇਰ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਹਟਣ ਦੇ ਇਕ ਦਿਨ ਪੂਰਨ ਹੋ ਸਬੱਬ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਸੂਰਜ ਦੀ ਇਕ ਕਿਰਨ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ ਤਕਦੀਰ ਨਵੀਂ ਪਰ,
ਕਾਲੇ ਹਰਫ਼ ਸੁਨਿਹਰੀ ਕਰਦੇ ਹਰਫ਼ਾਂ ਦਾ ਕਰ ਲਬ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਕੱਚ ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੀ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ,
ਐਪਰ ਟੁੱਟੇ-ਤਿੜਕੇ 'ਹਿਰਦੇ' ਰੂਹ ਦੀ ਦੌਲਤ ਲੱਭ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਗਜ਼ਲ

ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਂਹਵੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।
ਭੰਨ ਸੁੱਟਿਆ ਉਸ ਕੱਚ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਬਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਦ ਉਸਦੇ ਮੂਹਰੇ,
ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨੱਚਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਬੰਦੇ ਦੀ ਔਕਾਤ ਵਿਖਾਏ,
ਜਦ ਵੀ ਬੋਲੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਸੂਰਜ ਤੱਕਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏ,
ਕਦੇ-ਕਦੇ ਜਦ ਮੱਚਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਸ਼ਹਿਰ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ,
ਕਿੰਜ ਪੱਥਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਕਦੇ ਵੀ ਝੂਠੀ ਤੋਹਮਤ ਤਾਂਈਂ,
ਲੱਖ ਚਾਹੇ ਨਹੀਂ ਜਚਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਅਲਵਿਦਾ ਆਖੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ,
ਨਾੜੀ-ਨਾੜੀ ਰਚਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਝੂਠ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਪਰ ਨਾ 'ਹਿਰਦੇ' ਪਚਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਗਜ਼ਲ

ਮੈਂ ਖੰਗਾਲਾਂ ਰੋਜ਼ ਅਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ।
ਧੋ ਸਕੀ ਨਾ ਐਪਰ ਮਿਲੇ ਸਰਾਪ ਨੂੰ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਖੁਦ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦਾ,
ਕਰ ਸਕੀ ਨਾ ਪਰ ਮੈਂ ਨਿਰਮਲ ਪਾਪ ਨੂੰ।

ਨਿਤ ਸਲੀਬਾਂ ਤੇ ਲਟਕਣਾ ਕਿਉਂ ਸੀ ਮੈਂ,
ਲਾਹ ਲਿਆ ਮੈਂ ਖੁਦ ਹੀ ਅਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ।

ਰੀਝ ਸਤਰੰਗੀ ਉਮੜਦੀ ਦਿਲ 'ਚ ਜਦ,
ਦੱਬ ਲਵਾਂ ਮੈਂ ਹੇਠਾਂ ਵਿਚ ਅਲਾਪ ਨੂੰ।

ਝਾਂਜਰਾਂ ਸੀ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ,
ਲਾਹ ਲਿਆ ਮੈਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ।

ਨਜ਼ਰ ਮੇਰੀ ਹੋਈ ਪੱਥਰ ਵੇਖ ਕੇ,
ਵੇਖ ਉਗਲੀ ਵਿਚ ਬਿਗਾਨੀ ਛਾਪ ਨੂੰ।

ਸਾਂਝ ਜਗ ਸੰਗ ਪਾਉਣ ਹਿਤ 'ਹਿਰਦੇ' ਨੇ ਵੀ,
ਬੋਟੀ-ਬੋਟੀ ਵੰਡਿਆ ਹੈ ਆਪ ਨੂੰ।

ਗਜ਼ਲ

ਹੋਏ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਨੇ ਘਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।
ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਦਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਝੀਤਾਂ ਝਰੋਖੇ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਰੱਖਣੇ,
ਇਸੇ ਸੋਚ ਨੇ ਕੀਤੇ ਦਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ,
ਧੀਆਂ ਦੇ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂ ਫਿਕਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਹੁਣ ਏਥੇ ਮਾਂ ਮਣਸੇ ਤੇ ਧੀ ਹੀ ਖਾਵੇ ਬਸ,
ਦਇਆ-ਦਾਨ ਦੇ ਹੋਏ ਬਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੀ ਹੋਈ ਸੌਂਤੀ ਵਲਗਣ,
ਨੇ ਵੱਡੇ ਵਿਖਾਵੇ ਤੇ ਧਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਉਹ ਸਭ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਮਹਾਂ ਨਗਰ ਸਾਰੇ,
ਜੋ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਸਾਡੇ ਨਗਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਜੋ ਵੇਟਾਂ ਸਮੇਂ ਦਿੱਸਦੇ ਸੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ,
ਉਹ ਹੁਣ ਆ ਰਹੇ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਦਮ ਘੁੱਟ ਲਿਆ ਪਲਕਾਂ ਅੰਦਰ,
ਮੇਰੇ ਖਾਅਬ ਮੋਏ ਮਗਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਮੇਰੀ ਮਟਕਣੀ ਚਾਲ ਦਾ ਸੀ ਨਤੀਜਾ,
ਬਹੁਤ ਲੰਮੇ ਹੋਏ ਸਫ਼ਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅੰਬਰੀਂ ਉੱਡਣਾ ਸਿਖ 'ਹਿਰਦੇ'
ਕੀ ਹੋਇਆ ਮਿਲੇ ਨੇ ਜੇ ਪਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ।

ਗਜ਼ਲ

ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਫਾਸਲਾ।
ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਪਰਾਏ ਹੋ ਗਿਆਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ।

ਲੋਭ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦਾ ਮਲੀਨ,
ਮਾਰ ਲਈ ਜ਼ਮੀਰ ਹੋਇਆ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਖੋਖਲਾ।

ਦੂਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਕਰ ਜਾਵਣ ਅਸ਼ਾਂਤ,
ਨਿਤ-ਦਿਹਾੜੇ ਵਰਤਦੀ ਮਨ-ਮਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਕਰਬਲਾ।

ਚਿਹਰਾ-ਮੋਹਰਾ ਹੋਇਆ ਖੰਡਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵੀ,
ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂਗੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਲਜਲਾ।

ਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਦੋ ਵਕਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ,
ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹਦੀਆਂ ਹੁਣ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ਿਲਾ।

ਕਰਜ਼ੇ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬਿਆ ਕਿਰਸਾਨ ਕਰਦਾ ਖੁਦਕਸ਼ੀ,
ਉਹਦੇ ਗ਼ਲ ਵਿਚ ਪਿਆ ਫਾਹਾ ਕੌਣ ਆ ਕੇ ਖੋਹਲੇ ਭਲਾ।

ਇਕ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਹੋਵਣ ਦਾ ਸੁਦਾਅ,
ਅਕਲ ਕਰ ਤੂੰ ਹੱਥੀਂ ਆਪਣੇ ਅਪਣਾ ਨਾ ਘਰ ਜਲਾ।

ਅੱਕ ਕੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਕੋਲੋਂ ਉੱਠਿਆ ਹੈ ਲੋਕ ਰੋਹ,
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਤੋਂ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਭਲਾ।

ਗੂੰਗਾ, ਬੋਲਾ ਆਦਮੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ,
'ਹਿਰਦੇ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਬਸ ਏਹੀ ਸਿਲਾ।

ਗਜ਼ਲ

ਨਦੀਆਂ ਭੱਜਣ ਵੱਲ ਸਮੁੰਦਰ, ਲੈ ਕੇ ਤਾਂਘ ਪਿਆਰਾਂ ਦੀ।
ਐਪਰ ਅੱਜ ਇਨਸਾਨੀ ਹਿਰਦੇ ਕਰਦੇ ਬਾਤ ਵਪਾਰਾਂ ਦੀ।

ਹੱਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਰੰਗ ਵਟਾਉਂਦੇ, ਖੁਸ਼ੀ ਵੇਖ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ,
ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਝੂਠੀ ਜਾ ਸੱਚੀ, ਭੀੜ ਬੜੀ ਗਮਖ਼ਾਰਾਂ ਦੀ।

ਅਪਣੇ ਚਮਨ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਉੱਤੇ, ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ,
ਖੁਸ਼ਬੂ ਕਿਉਂ ਫਿਰ ਜਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਦੂਜੇ ਬਾਗ-ਬਹਾਰਾਂ ਦੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣਕੇ ਖੋਰੇ ਅੱਜ ਕਿਉਂ, ਜੀਣਾ ਔਖਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ,
ਵਿੱਸ ਘੋਲਦੇ ਫ਼ਨੀਅਰ ਬਣਕੇ, ਜਿਉਂਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖ਼ਾਰਾਂ ਦੀ।

ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ, ਭੁੱਲ ਗਈ ਨਵੀਂ ਪਨੀਰੀ ਕਿਉਂ,
ਖੂੰਡੇ, ਫੂਵੀਆਂ ਬਰਛੇ, ਭਾਲੇ, ਲਿਖਦੀ ਕਲਮ ਲਿਖਾਰਾਂ ਦੀ।

ਸਿੱਖਣ ਆਓ, ਸੇਵਾ ਜਾਓ, ਹੋ ਗਈ ਗੱਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੁਣ,
ਮਾਚਿਸ ਕੈਨੀਆਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੀ, ਭੀੜ ਇਹ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੀ।

ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗ, 'ਹਿਰਦੇ' ਅਗਨ ਜਵਾਨੀ ਭੜਕੀ ਇੰਜ,
ਸਾਹਿਤ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਸਲੋਂ, ਹੁਣ ਇਹ ਭੀੜ ਨਚਾਰਾਂ ਦੀ।

ਗਜ਼ਲ

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਲਹਾਮ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਗੀਤ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਤੁਰਦਾ ਹੈ।
ਕੌੜ-ਕੁੜੱਤਣਾਂ ਭਰਿਆ ਹਿਰਦਾ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਖੁਰਦਾ ਏ।

ਸੱਚ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਕਲਮ ਮੇਰੀ ਦਾ ਹੋਕਾ ਹੈ,
ਖੂਨ ਜਿਗਰ ਦਾ ਵਾਂਗ ਸਿਆਹੀ ਟੋਭੇ ਬਣ-ਬਣ ਭੁਰਦਾ ਹੈ।

ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਜੇ ਮਿਲ ਜਾਏ ਸੱਜਰਾ ਖੂਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ,
ਬਾਣ ਕਲਮ ਦਾ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੁਰਦਾ ਹੈ।

ਉੱਚੇ ਜੋ ਹਨ ਮਹਿਲ ਰੇਤ ਦੇ ਛਾਂ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ,
ਖ਼ਾਅਬ ਦਾ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਮੁਰਦਾ ਹੈ।

ਲਾਲ-ਗੁਲਾਮ ਹੈ ਕਲਮ ਨਿਮਾਣੀ ਵੱਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚ,
ਏਥੇ ਸੱਚ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਤਿਲ-ਤਿਲ ਕਰਕੇ ਝੁਰਦਾ ਏ।

ਕਰਤਾਰ ਸਰਾਭਾ ਬਣ ਜਾਵਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲਣ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰ,
ਵਕਤ ਦੀ ਕੰਨੀ ਪਕੜ ਲਵੇ ਜੋ ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਗੁਰਦਾ ਏ।

ਮੂੰਹ-ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਣ ਬਥੇਰੇ ਪਰ,
ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ੍ਹ ਕੇ 'ਹਿਰਦੇ' ਵਿਰਲਾ ਤੁਰਦਾ ਏ।

ਗਜ਼ਲ

ਕਹਿਰੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਜ਼ੁਲਮ-ਅਰਾਈਆਂ।
ਧੁਰ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈਆਂ।

ਲੱਗਦੇ ਰਹੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਲ,
ਘੋੜੇ-ਕਾਠੀਆਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀਆਂ।

ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ,
ਸਿੱਖੀ ਵਿਰਸਾ ਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ।

ਵੰਡਿਆ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਦੋਂ,
ਰੱਤ ਪੀਣੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਆਈਆਂ।

ਦੇਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵੱਢ ਕੇ ਫਿਰ ਤਾਂ,
ਲੋਕ-ਰਾਜ ਨੇ ਹੱਦਾਂ ਮੁਕਾਈਆਂ।

ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਹੁਤਾਜ਼ ਹੀ ਰੱਖਣਾ,
ਸਾਡੀ ਝੋਲੀ ਮੰਗਾਂ ਪਾਈਆਂ।

ਪੰਜ-ਆਬ ਦੀ ਮਸਤ ਰਵਾਨੀ,
ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਰਲ ਕੇ ਸਾਈਆਂ।

ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਵੇਖ ਕੇ,
ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸ਼ਰਮਾਂ ਲਾਹੀਆਂ।

ਸਾਡੀ ਧਰਤ ਤੇ ਮੁਲਕ ਵੀ ਸਾਡਾ,
ਖੋਹ ਲਿਆ ਸਾਥੋਂ ਅਨਿਆਈਆਂ।

ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖਾ ਕੇ ਏਥੋਂ,
ਪੱਥਰ-ਸ਼ਹਿਰ ਬਹਾਰਾਂ ਆਈਆਂ।

ਜੰਮਣ-ਭੋਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋਈ 'ਚੋਂ,
ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਮਾਸੀਆਂ ਆਈਆਂ।

ਭਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਉੱਜੜ ਜਾਵੇ,
ਰਮਜ਼ਾਂ ਉਸਦੀਆਂ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈਆਂ।

ਬਰਬਾਦੀ ਦੀ ਬਾਤ ਨ ਮੁੱਕੀ,
ਚੱਲਣ ਅਜੇ ਕਿਆਸ-ਅਰਾਈਆਂ।

ਕੋਝੀ ਚਾਲ ਸਿਆਸਤ ਖੇਡੇ,
ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਦਿਨ ਬੋਹਯਾਈਆਂ।

ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜ-ਲੜ ਕੇ ਮਰਨਾਂ,
ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਗੁਰ ਕੇ ਭਾਈਆਂ।

ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਰਤੀ,
ਨਹਿਰਾਂ, ਸੁਏ ਬਣ ਗਏ ਖਾਈਆਂ।

ਆਪਣੀ ਵੇਚ ਜ਼ਮੀਰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ,
ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਨੇ ਕੁਰਸੀਆਂ ਪਾਈਆਂ।

ਲੀਡਰ ਖਾ ਗਏ ਲੁੱਟ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ,
ਭੁੱਖੇ ਲੋਕੀਂ ਪਾਉਣ ਦੁਹਾਈਆਂ।

ਖਾਲੀ ਹੱਥੀਂ ਗਿਆ ਸਿਕੰਦਰ,
ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲਾਂ ਨਾ ਆਈਆਂ

ਪਾਪੀ 'ਹਿਰਦੇ' ਰੂਹਾਂ ਭੁੱਖੀਆਂ,
ਕਾਰੂ ਜਿਹੀਆਂ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਆਈਆਂ।

ਗਜ਼ਲ

ਨ ਤੇਰੇ ਜੁਲਮਾਂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਹੁੰਦੇ।
ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੇ ਮੇਰੇ ਅਰਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ।

ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਪਰ ਕੱਟਦਾ ਨਾ ਮੇਰੇ,
ਨਾ ਪੰਛੀ ਰੀਝਾਂ ਦੇ ਹਲਕਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਚਰਚੇ ਜੇ ਕਰਦਾ ਕਦੇ ਨਾ,
ਇਹ ਸਭ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀਰਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਜੁਦਾਈ ਤੇਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਨ ਤੜਫਦੇ,
ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਕਿਵੇਂ ਸੁਲਤਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਕਟੋਰਾ ਦਿਲ ਦਾ ਜੇ ਭਰਿਆ ਨਾ ਹੁੰਦਾ,
ਨਾ ਹੰਝੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਮੁਸੀਬਤ ਨਾਲ ਜੇ ਪੇਚੇ ਨਾ ਪੈਂਦੇ,
ਅਸਾਡੇ ਹਾਣੀ ਨ ਤੂਫਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਮੈਂ ਲੱਭਦੀ ਨਾ ਕਦੇ ਮੈਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਨੂੰ,
ਨਾ ਰਲ ਕੇ ਅੰਸ਼ੀ ਵਿਚ ਅੰਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਇਹ ਕੱਦ 'ਹਿਰਦੇ' ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਰ ਉੱਚਾ,
ਜੇ ਇਹਦੇ ਮਰ ਗਏ ਅਭਿਮਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਗਜ਼ਲ

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਜੇ ਗੁਣਵਾਨ ਹੁੰਦੇ।
ਉਹ ਸਾਡੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਦਰਦਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਇਹ ਜਿੰਦ ਵਾਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ,
ਇਹ ਆਸ਼ਕ ਮਹੁੱਬਤ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹਮਰਾਹੀ ਜੇ ਤੂੰ ਅਸਾਡਾ,
ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੱਭ ਰਾਹ ਹੀ ਸੁੰਨਸਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਘਰ ਤਾਂ,
ਭੰਵਰ-ਜਾਲ ਤਰਨੇ ਨਾ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਇਹ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ,
ਕਿ ਸਭ ਰਸਤੇ ਅਗਲੇ ਬੀਆ-ਬਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਹੀ ਰਾਸ ਨ ਆਈ ਸਾਨੂੰ,
ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬੇਈਮਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਤੇਰ ਤੇ ਮੇਰ ਦੀ ਜੰਗ ਸਦਾ ਰਹਿੰਦੀ,
ਜੇ ਖੁਦ ਸੜ ਕੇ 'ਹਿਰਦੇ' ਨਾ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਗਜ਼ਲ

ਜੇ ਸੀਨੇ ਤੜਪਦੇ ਨਾ ਅਰਮਾਨ ਹੁੰਦੇ।
ਮੇਰੇ ਦਿਲ 'ਚ ਏਨੇ ਨਾ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਧਰਤੀ ਨਾ ਆਸਮਾਨ ਹੁੰਦੇ,
ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਨਤੀਜੇ ਤੋਂ ਅਨਜਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਅਸੀਂ ਘਰ ਦੇ ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਘਰ ਸਾੜ ਬਹਿੰਦੇ,
ਤੇਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪਾਂ ਜੇ ਨਾਦਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੰਦੇ ਹੀ ਜਾਪਣ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ,
ਲੋਕ ਕੁੱਝ ਅੰਦਰੋਂ, ਪਰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਗੁਨਾਹਾਂ ਤੋਂ ਜੇਕਰ ਮੁਆਫ਼ੀ ਨਾ ਮਿਲਦੀ,
ਤਾਂ ਬੰਦੇ 'ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਵਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ ਜਿਹੜੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ,
ਉਹੀ ਤੀਰ ਤਰਕਸ਼ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਤੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਦੇ ਜੇ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ,
ਕਿ 'ਹਿਰਦੇ' ਲਈ ਓਹੀ ਵਰਦਾਨ ਹੁੰਦੇ।

ਗਜ਼ਲ

ਮਿਲਣਾ ਤੇ ਵਿਛੜਣਾ ਹੀ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਨਸੀਬ ਸੀ।
ਜੇ ਦੂਰ ਸਾਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ ਸਾਡਾ ਰਕੀਬ ਸੀ।

ਤੇਰੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਉਹ ਗੱਲ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ,
ਝੋਲੀ ਸੀ ਛੋਟੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੋਟਾ ਨਸੀਬ ਸੀ।

ਉਸ ਉੱਤੋਂ ਦਿਨ ਤਰੀਕਾਂ, ਮਹੀਨੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ,
ਉਹ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕੈਲੰਡਰ ਬਸ ਇਕ ਸਲੀਬ ਸੀ।

ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ ਆ ਗਈ ਸੁਭ ਵਕਤ ਦੀ ਅਸੀਸ,
ਵਿਛੜ ਕੇ ਓਹੀ ਫਿਰ ਮਿਲੇ ਜੋ ਖੁਸ਼ਨਸੀਬ ਸੀ।

ਕਸਮਾਂ ਮਿਲਣ ਲਈ ਖਾਧੀਆਂ ਉਹ ਜੀਂਦੇ ਮਰ ਗਈਆਂ,
ਤਰਸੇ ਵਸਲ ਨੂੰ ਉਮਰ ਭਰ ਜੋ ਬਦਨਸੀਬ ਸੀ।

ਕਿਉਂ ਨ ਉਲਝਦੀ ਕਿਸਤੀ ਇਹ ਮੰਝਧਾਰ ਵਿਚ ਮੇਰੀ,
ਜਦ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਦਾ ਚੱਪੂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਰਕੀਬ ਸੀ।

ਉੱਜ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਵੱਡਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੀ, ਐਪਰਾਂ,
ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਹੰਝੂ ਸੀ ਨਹੀਂ, ਏਨਾ ਗ਼ਰੀਬ ਸੀ।

ਸਰਘੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਜੰਗ ਸੀ ਸੂਰਜ ਹਨੇਰ ਵਿਚ,
ਦਿਨ ਦਾ ਇਹ ਚਿੱਟਾ ਚਾਨਣਾ ਦਿਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੀ।

ਜ਼ਾਲਿਮ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਲਿਆ, ਹਕ ਸੱਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ,
'ਹਿਰਦੇ' ਦਾ ਕਦ ਸੀ ਲੰਮਾ ਤੇ ਛੋਟੀ ਸਲੀਬ ਸੀ।

ਕਵਿਤਾਵਾਂ

ਤ੍ਰਿਪਤੀ

ਉਹਦੇ ਸਾਹਾਂ 'ਚੋਂ ਖੁਸ਼ਬੋ ਆਵੇ,
ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਉਸ 'ਚੋਂ ਸੋਅ ਆਵੇ,
ਉਹਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਲਿਪਟੀ ਵੇਲ ਜਿਹੀ,
ਮੈਂ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਮੁਲ ਰਹੀ,
ਉਹਦੇ ਸਾਂਹਵਾਂ ਵਿਚ ਲਵਾਂ ਸਾਹਵਾਂ ਮੈਂ
ਹਾਂ ਉਹਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਫਾਂਵਾਂ ਮੈਂ।

ਉਹ ਤਾਂ ਗੱਭਰੂ ਛੈਲ-ਛਬੀਲਾ ਨੀ,
ਉਹਦਾ ਮਸਤਕ ਬੜਾ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਨੀ,
ਉਹਦੀ ਧੜਕਣ-ਧੜਕਣ ਬੋਲ ਰਹੀ,
ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿਸ਼ਰੀ ਘੋਲ ਰਹੀ,
ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਵਾਂ ਮੈਂ,
ਹਾਂ ਉਹਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਫਾਂਵਾਂ ਮੈਂ।

ਉਹ ਹੱਸਦਾ ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਜਾਪੇ,
ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਪੇ,
ਮੇਰੇ ਤਨ-ਮਨ ਖੇੜਾ ਵਰਸ ਰਿਹਾ,
ਭਰ ਜੋਬਨ ਸਾਵਣ ਵਰਸ ਰਿਹਾ,
ਉਹਦੇ ਪਿਆਰ 'ਚ ਮਰਦੀ ਜਾਂਵਾਂ ਮੈਂ,
ਹਾਂ ਉਹਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਫਾਂਵਾਂ ਮੈਂ।

ਉਹ ਰੂਹ ਦੇ ਵਿਚ ਧੱਸਦਾ ਜਾਵੇ,
ਹਵਾ ਚੇਤਰ ਦੀ ਜਿਉਂ ਨਿਸ਼ਿਆਵੇ,
ਉਮਰ-ਥਲ 'ਹਿਰਦੇ' ਦੇ ਅੰਦਰ,
ਪਰ, ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਕੁੰਦਰ,
ਪਿਆਰਾਂ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾਂਵਾਂ ਮੈਂ,
ਹਾਂ ਉਹਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਫਾਂਵਾਂ ਮੈਂ।

-੦-

ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਉਡਾਰੀ

ਟੋਕਰੇ ਲਾ-ਲਾ ਚਿੜੀਆਂ ਫੜ੍ਹਨਾ
ਰੰਗ ਲਗਾ ਕੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਫਿਰ
ਰੰਗ ਭਰਨਾ, ਰੰਗਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜਨਾ
ਏਹੀ ਰੀਝ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਸੀ
ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਡਾਰੀਆਂ ਭਰ ਕੇ
ਪਰ ਤੋਲ ਕੇ ਥੱਕ ਹਾਰ ਕੇ
ਬਾਲਿਆਂ, ਛੱਤ-ਛਤੀਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁੜਨਾ
ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰੂਪ ਨੂੰ ਤੱਕਣਾ
ਤੱਕ-ਤੱਕ ਕੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਹੱਸਣਾ
ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ ਰੂਪ ਸਾਣ ਤੇ ਲਾ ਕੇ
ਅੰਦਰੋਂ ਘਬਰਾਉਣਾ
ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ
ਚਿੜੀਆਂ ਬਹੁਤ ਉਡਾਰ ਹੋ ਗੀਆਂ
ਕੁਝ ਜੰਗਲ ਦੇ ਪਾਰ ਹੋ ਗੀਆਂ
ਅੱਕ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਧੀਆਂ
ਕੁੱਝ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁਲ ਗਈਆਂ
ਘਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ
ਨਾ ਡਰੀਆਂ ਨਾ ਘਬਰਾਈਆਂ ਉਹ
ਉਲਝੀਆਂ-ਭਟਕੀਆਂ ਤ੍ਰਿਹਾਈਆਂ ਉਹ
ਪਰਤ ਘਰੀਂ ਨਾ ਆਈਆਂ ਪਰ ਉਹ
ਗੋਲੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਉੱਡੀਆਂ
ਨਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁਣ ਭੋਲੀਆਂ ਘੁੱਗੀਆਂ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅੰਬਰੀਂ ਤਾਰੀ ਲਾ ਗੀਆਂ
ਹੱਦਾਂ ਬੰਨੇ ਸੱਭ ਲੰਘਾ ਗੀਆਂ
ਪਿਉ ਦੀ ਪੱਗ ਚੁਰਾਹੇ ਟੰਗੀ ਆ
ਭਾਂਵੇਂ ਇਹ ਨਾ ਗੱਲਾਂ ਚੰਗੀਆਂ
ਪਰ ਕੰਨ ਖੋਲ ਕੇ ਸੁਣ ਲਉ ਵੇ ਤੁਸੀਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲਿਓ
ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਦਿਓ ਹੁਣ
ਆਪਣੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਸਾਂਭੋ ਆਪੇ

ਦੇਸ਼ ਨਾ ਦੇਵੇ ਇਹਨਾਂ ਤਾਂਈਂ
 ਮੂੰਹ-ਮੰਗੇ ਵਰ ਦੇ ਦੇਵੇ ਹੁਣ
 ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੁਣ ਮੇਲ ਰੂਹਾਂ ਦੇ
 ਦੇ ਦਿਓ ਬਸ ਹੁਣ ਲੱਪ ਕੁ ਤਾਰੇ
 ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਅੰਬਰ ਸਾਰਾ
 ਧੀ ਦੇ ਸਿਰ ਕਿਉਂ ਕਰਜ਼ੇ ਭਾਰੇ
 ਜਿਸਮਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਉਣੇ ਛੱਡੋ
 ਫਰਕ ਮਿਟਾ ਦੇਵੋ ਧੀ ਪੁੱਤ ਦਾ
 ਪਸੰਦ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਜੇਕਰ
 ਧੀ ਦਾ ਵੀ ਡੋਲਾ ਤੋਰੇ ਹੱਥੀਂ
 ਰੂਹ ਉਹਦੀ ਦਾ ਦੇ ਦਿਓ ਸਾਥੀ
 ਧੀ-ਪੁੱਤਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਮਿਟਾ ਕੇ
 ਅਕਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਣ ਤੇ ਲਾਵੇ
 ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਾਵੇ
 ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਜੇ ਹੋ ਜੇ
 ਤਕਦੀਰਾਂ ਦਾ ਖੁਲ ਜੇ ਹੋ ਜੇ
 ਦੋ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਰੂਹ ਇਕ ਜੇ ਹੋ ਜੇ
 ਦਿਓ ਰਲ ਕੇ ਅਸੀਸਾਂ ਸਾਰੇ
 ਜੋੜੀਆਂ ਵਧਣ-ਫੁੱਲਣ ਇਸ ਜੱਗ ਤੇ
 ਮੇਲੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗਦੇ
 ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਸੰਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ
 ਵਧੇ-ਫੁਲੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ
 ਜੀਓ-ਜੀਣ ਦਿਓ ਦਾ ਨਾਹਰਾ
 ਸਿਰਜ ਦਿਓ ਸੰਸਾਰ ਪਿਆਰਾ
 ਕੀ ਧੀ ਤੇ ਕੀ ਹੈ ਪੁੱਤਰ
 ਮੇਟ ਦਿਓ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਦਾ ਪਾੜਾ
 ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਵਰਤੋਗਾ
 ਫਿਰ ਪਿਆਰ ਭਿੱਜੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ।

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ
 ਖਿੜਿਆ-ਖਿੜਿਆ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ
 ਚਚੇਲ੍ਹੜ ਪਾਉਂਦਾ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾਉਂਦਾ
 ਗੁੱਡੀਆਂ-ਪਟੂਲੇ ਸਜਾਉਂਦਾ
 ਹਰਨੋਟਿਆਂ ਨੈਣਾਂ 'ਚ
 ਚੰਗ-ਚੰਗੀਲੇ ਸੁਪਨੇ ਭਰਦਾ
 ਉੱਚੇ ਅੰਬਰਾਂ ਵਿਚ ਉੱਡਣ ਦੇ ਲਈ
 ਇਸ ਨੁੱਕਰ ਤੋਂ ਉਸ ਨੁੱਕਰ ਤੱਕ
 ਪਰ ਤੋਲਦਾ ਖੰਭ ਖੋਲਦਾ
 ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ।

ਚਹਿ-ਚਹਾਉਂਦਾ
 ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਚੁੰਝ ਲੜਾਉਂਦਾ
 ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ
 ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਹੇਠ ਦਬਾਉਂਦਾ
 ਖੰਭਾਂ ਵਿਚ ਖਰਮਸਤੀਆਂ ਭਰ ਕੇ
 ਇਕ ਨੁਕਰ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਨੁਕਰੇ
 ਅਠਖੋਲੀਆਂ ਕਰਦਾ ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ
 ਮੋਹ ਭਰਿਆ
 ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ।

ਕਿਤੇ ਚਰਖੇ ਤੰਦ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪਾਉਂਦਾ
 ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਫਿਰ ਸੁਪਨ ਸਜਾਉਂਦਾ
 ਪਿੰਜਰੇ ਪਿਆ ਪਰ ਕੱਟਿਆ ਪੰਛੀ
 ਉਡਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਆਸਾਂ ਲਾਉਂਦਾ
 ਆਟੇ ਦੀਆਂ
 ਚਿੜੀਆ ਦਾ ਚੰਬਾ।

ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਗਲ੍ਹੋਟੇ
 ਹੌਂਕੇ ਵੱਡੇ ਤਰਲੇ ਛੋਟੇ

ਸੁੱਕੇ ਸਰਵਰ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ
 ਆਪਣੀ ਹੀ ਤੇਹ ਵਿਚ ਨਹਾਉਂਦਾ
 ਸੁਪਨੇ ਬੁਣਦਾ ਮਨ ਪਰਚਾਉਂਦਾ
 ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਭਰਮ 'ਚ ਪੈ ਕੇ
 ਸਿਰ ਪਟਕਾਉਂਦਾ ਹਾਲ ਗਵਾਉਂਦਾ
 ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਮੰਗਦਾ
 ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਵਰ ਮੰਗਣੋਂ ਸੰਗਦਾ
 ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ।

ਟੁੱਟੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖ ਦੇ ਵਿੱਚ
 ਔਸੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਆਸਾਂ ਲਾਉਂਦਾ
 ਅਜਨਬੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ
 ਇਕ-ਇਕ ਸਾਹ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ
 ਉਮਰ-ਸਦੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੰਢਾਉਂਦਾ
 ਬਾਬਲ ਵੇਹੜਾ ਮੇਚ ਨਾ ਆਉਂਦਾ
 ਕੋਰੀ ਕਾਇਆ ਵਿਚ ਸੁਲਗਦਾ
 ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਨਹਾਉਂਦਾ
 ਧੁਆਂਖੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰਦਾ
 ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ।

ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਵਲਿਆ
 ਰੋੜਾਂ ਦਾ ਵਿਛਾਉਣਾ ਧਰਿਆ
 ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਉਗੜਣ ਦੀ ਸੁੱਖਣਾ
 ਝਰੀਟੇ ਹਿਰਦੇ ਫਿਰਦਾ ਤੁਰਿਆ
 ਖਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰੀਂ ਜਾਂਦਾ ਰੁੜ੍ਹਿਆ
 ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ।

-0-

ਅਜ਼ਾਦ ਪੌਣਾਂ

ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਚਪਨ ਭਾਂਵੇ
 ਜਵਾਨੀ ਲੰਘਦੀ ਬੁਢਾਪਾ ਆਉਂਦਾ
 ਪਰ ਬਚਪਨ ਨਾ ਮਰਦਾ ਦਿਲ 'ਚੋਂ
 ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿਤੇ ਛੁਪ ਕੇ ਨੁੱਕਰੇ
 ਕਦੀ-ਕਦੀ ਉਹ ਝਾਤੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ
 ਇਕ ਬੱਚਾ ਹਰ ਇਕ ਹੀ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦਾ
 ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਉਹ ਫੇਰੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ
 ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਣ ਜਗਾਉਂਦਾ
 ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਉਹਨਾਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ
 ਤੂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਂਵਾਂ 'ਤੇ
 ਬਚਪਨ ਦੇ ਰੰਗਲੇ ਰਾਂਹਵਾਂ 'ਤੇ
 ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਨੱਸਣਾ
 ਕਿੱਕਲੀਆਂ ਪਾਉਣੀਆਂ ਨੱਚਣਾ-ਟੱਪਣਾ
 ਹਾਨਣਾਂ ਵਰਗੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਰੁੱਖ
 ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਮਣਾ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁੱਢ
 ਅਜ਼ਾਦ ਪੌਣਾਂ ਜਿਹਾ ਮਸਤਿਆ ਮਨ
 ਇੱਛਾਂਵਾਂ ਸੱਧਰਾਂ ਭਰਿਆ ਬਚਪਨ
 ਹਰਨਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚੁੰਘੀਆਂ ਭਰਦਾ
 ਅੰਗਿਆਰਾਂ ਤੇ ਨੱਚਦਾ ਚੱਲਦਾ
 ਗਰਮੀ-ਸਰਦੀ ਮੌਜਾਂ ਕਰਦਾ
 ਉੱਠ-ਉੱਠ ਨੱਸਦਾ ਮਨਚਲਾ ਬਚਪਨ
 ਭਾਂਵੇਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੀਣ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਤਨ
 ਪਰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਮਨ ਅੱਜ ਵੀ
 ਵਾਂਗ ਪਾਣੀਆਂ ਵਹਿੰਦਾ ਜਾਵੇ
 ਨਾਲ ਹਵਾਵਾਂ ਖਹਿੰਦਾ ਜਾਵੇ
 ਬਚਪਨ ਦਾ ਉਹ ਸੁਹਾਨਾ ਮੌਸਮ
 ਪਰ ਨਾ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਵੇ
 ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾ ਬਚਪਨ ਮਰ ਜਾਵੇ
 ਬਚਪਨ ਲਈ ਮੰਗੋ ਏਹੀ ਦੁਆ ਵੇ।

ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬਚਪਨ

ਪੱਤਾ-ਪੱਤਾ ਹਰਫ਼ ਕੁਦਰਤ ਦਾ
 ਕਾਦਰ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖੀ ਜੋ ਕਵਿਤਾ
 ਉਸ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ ਮੇਰਾ
 ਹੁਣ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਬਚਪਨ ਵਾਲੀ
 ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ
 ਮੁੜ-ਮੁੜ ਫੇਰੀ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ
 ਪੰਜਵੀਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਉਹ ਮੇਰਾ
 ਚੇਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਾ
 ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨ ਉਹ
 ਸਹੇਲੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦਿਨ ਉਹ
 ਘੜੀ-ਘੜੀ ਤੇ ਪਲ-ਛਿਨ ਛਿਨ ਉਹ
 ਕੱਟੀ ਕਰਕੇ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪਾਸਾ ਵੱਟਣਾ
 ਪਰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਬਿਨ ਘੜੀ ਨਾ ਕੱਢਣਾ
 ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਉਹ ਘਮੱਕੜ ਬਚਪਨ
 ਰਿਹਾ ਨਾ ਸਾਜਗਾਰ ਹੁਣ ਮੌਸਮ
 ਏਸ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿਚ ਬਦਬੂ ਫੈਲੀ
 ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਦੀ ਬਦਫੈਲੀ
 ਸਾਂਭ-ਸਾਂਭ ਹੁਣ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ
 ਬਚਪਨ ਪਿੰਜਰੇ ਡੱਕਣਾ ਪੈਂਦਾ
 ਸੁਣੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦਾਨਿਸ਼ਮੰਦੇ
 ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪਿੰਜਰੇ ਪਾਓ
 ਸ਼ਿਕਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਛਿੱਕੇ ਚੜ੍ਹਾਓ
 ਸੋਚਾਂ ਉੱਤੇ ਧੂਫ਼ ਧੁਖਾਓ
 ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਓ।

ਰੱਬ ਜਿੱਡੀ ਮਾਂ

ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਏ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਂ
 ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਬਣਦੀ ਏ ਮਾਂ
 ਨੌ ਮਹੀਨੇ ਸਿੱਪੀ ਵਿਚ ਮੋਤੀ
 ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦੀ ਬਾਲ ਕੇ ਜੋਤੀ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੌਤ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚਲਦੀ
 ਕਿੱਡਾ ਜੋਖਮ ਜਰਦੀ ਮਾਂ
 ਬੱਚਿਆਂ ਤਾਂਈਂ ਪਾਲਣ ਦੇ ਲਈ
 ਕਿੰਨੇ-ਕਿੰਨੇ ਜ਼ਫਰ ਜਾਲਦੀ ਮਾਂ
 ਬਣ ਸ਼ਮਾਂ ਆਪਾ ਢਾਲਦੀ ਮਾਂ

ਸਿਰ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਰ ਕੇ ਪੀਂਦੀ
 ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹੀਂ-ਸਾਹ-ਜੀਂਦੀ
 ਏਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਥੀਂਦੀ
 ਇਕ ਗੜਵੀ ਪਾਣੀ 'ਚ ਘੋਲ ਕੇ
 ਪੀ ਜਾਂਦੀ ਨਹੁੰ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ
 ਔਲਾਦ ਦੀ ਝੋਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੀ
 ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ
 ਵਡਿਆਈ ਮਾਂ ਦੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਾਂ
 ਪਾਰਾ-ਵਾਰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਮਾਂ

ਸੌ ਅਪਰਾਧ ਵੀ ਕਰਕੇ ਜੇਕਰ
 ਧੀ-ਪੁੱਤਰ ਸਲਾਹ ਲੈ ਲਵੇ
 ਗੋਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਪਨਾਹ ਲੈ ਲਵੇ
 ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮਾਂ
 ਸਿਰ ਤੇ ਕਰਦੀ ਠੰਢੜੀ ਛਾਂ
 ਉਸਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਓਸਦੀ
 ਕੀਤੇ ਉਹਦੇ ਐਬ ਨਾ ਕਦੇ ਗਿਣਾਉਂਦੀ ਮਾਂ
 ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਚੁੰਮ ਮੱਥਾ ਓਹਦਾ
 ਮਿੱਠੀ ਝਿੜਕ ਸਣਾਉਂਦੀ ਮਾਂ
 ਗਲ ਲਾ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਮਾਂ

ਈਂਕਣ ਹੀ ਭੁੱਲੇ-ਭਟਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ
 ਪਿਆ ਉਡੀਕੇ ਰੱਬ ਦਰਾਂ
 ਰੱਬ ਦਾ ਦਰ ਹੈ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਂ
 ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜੰਨਤ
 ਗੋਦੀ ਉਹਦੀ ਵਿਚ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ
 ਕਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ
 ਜੋ ਉਤਾਰ ਨਾ ਸਕਦੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰਾਂ
 ਏਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਇਕ ਕਰਜ਼ ਅਨੋਖਾ
 ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਾ ਨਾਂ।

ਜਿਉਂ ਕੋਈ ਰੱਬ ਨੂੰ
 ਕੁੱਝ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ
 ਮਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਮੋੜੇ ਕਿੱਦਾਂ
 ਰੱਬ ਜਿੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਮਾਂ
 ਰੱਬ ਜਿੱਡਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਂ
 ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜੰਨਤ
 ਗੋਦੀ ਉਹਦੀ ਵਿਚ ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ

ਬਹਿਸ਼ਤਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਛਾਂਵਾਂ ਇਹ ਜਾਣੋ
 ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਸੀਸਾਂ ਮਾਣੋ
 ਬੁਢਾਪੇ ਵਾਲੀ ਨਬਜ਼ ਪਛਾਣੋ
 ਸਤਿਕਾਰਤ ਪਾਤਰ ਮੰਨ ਕੇ ਘਰ ਦਾ
 ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਮਾਣੋ
 ਬਿਰਧ-ਆਸ਼ਰਮ ਕਲੰਕ ਦੇਸ਼ ਲਈ
 ਆਪਣਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪਹਿਚਾਣੋ।

“ ਮੈਂ ”

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰਜਦੀ ਹਾਂ
 ਤਾਂ ‘ਮੈਂ’ ਵਿਚ ‘ਮੈਂ’ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
 ਉਦੋਂ ਤਾਂ ‘ਮੈਂ’ ‘ਮੈਂ’ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ
 ‘ਤੂੰ’ ‘ਤੂੰ’ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ।

-o-

ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ
 ਸਰਸਵਤੀ ਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ
 ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਖੁਦ ਹੀ ਸਰਸਵਤੀ।

-o-

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਭਿੱਜੀ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ
 ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਮਾਣ-ਮੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ
 ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬੇ-ਖ਼ਬਰ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ
 ਇਕ ਮਾਂ-ਮਾਮੀ, ਮਾਸੀ ਤੇ ਭੈਣ-ਭਰਜਾਈ,
 ਦਾਦੀ ਨਾਨੀ ਵੀ ਤਾਂ ਸੀ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦੀ ਜਾਈ
 ਨਾਰੀ ਦੇ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਂ
 ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਰੀ-ਭਰੁੰਨੀ
 ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਅਰਧ ਰੂਪ ਨਾਰੀ
 ਅਰਧਾਂਗਨੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਪਰ
 ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਂ ਸਰਵ-ਸਪੰਨ ਨਾਰੀ।

-o-

ਦਾਤਾਂ ਵੰਡਦੀ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ
 ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਕੰਜਕ ਤੇ ਮੈਂ ਹੀ ਦੇਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ
 ਤੇ ਮੈਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਲਕਸ਼ਮੀ
 ਜਿਸਦੀ ਨਾਰਾਇਣ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕੇ
 ਕਰਦਾ ਹੈ ਪੂਜਾ ਜੱਗ ਸਾਰਾ
 ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਹੈ
 ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਸਾਰਾ।

-o-

ਅੰਨਪੂਰਨਾ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਮੈਂ ਹਾਂ
ਭੁੱਖਿਆਂ ਦੀ ਉਦਰਪੂਰਤੀ ਕਰਦੀ
ਜਵਾਲਾ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹਾਂ ਧਰਦੀ
ਜੁੱਸਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗਰਮੀ ਭਰਦੀ
ਮੇਰਾ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਨਾਂ
ਮੈਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾਤੀ ਹਾਂ।

-੦-

ਬੇਦਾਵੇ ਹੋਏ ਜੁੱਸਿਆਂ ਦੇ ਲਈ
ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ਲਲਕਾਰ ਜਦੋਂ
ਲਾਹ ਕੇ ਚੂੜੀਆਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਚਾਲੀ ਸੋਰ ਦੀ ਭਾਰੀ-ਭਰਕਮ
ਧਰ ਕੇ ਬੰਦੂਕ ਮੋਢੇ ਦੇ ਉੱਤੇ
ਮਰਦਾਵਾਂ ਦਮ ਭਰਦੀ ਹਾਂ
ਕਦੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲੜਦੀ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਹੀ ਅਗਵਾਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ।

ਦੇਸ਼-ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ
ਲਕਸ਼ਮੀ ਬਾਈ ਤੋਂ ਬਣ ਝਾਂਸੀ ਦੀ ਰਾਣੀ
ਪੈਂਦੀ ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਮੈਦਾਨ-ਏ-ਜੰਗ
ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮਮਤਾ ਦਾ ਭਾਰ
ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ
ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਸਕਦੀ
ਮੈਂ ਹੀ ਕਾਲ ਦੀ ਜਾਈ ਹਾਂ
ਕਾਲ ਕਦੇ ਬਣ ਆਈ ਹਾਂ।

ਵਾਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਜਿਗਰ ਦੇ ਟੋਟੇ
ਜੋੜੀ-ਜੋੜੀ ਵੱਡੇ, ਛੋਟੇ
ਸਰਬੰਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣ ਕੇ
ਏਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ,
ਦੇਸ ਕੌਮ ਤੋਂ,
ਸਰਬ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ-ਧਾਮ ਤੋਂ,
ਮੈਂ ਹਾਂ ਜੀਤੋ, ਮੈਂ ਹੀ ਸੁੰਦਰੀ

ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਸੁਣੇ ਫਿਰ
ਬਣ ਕੇ ਤਿਆਗ ਵਫਾ ਦੀ ਮੂਰਤ
ਬੰਨ੍ਹ ਲਵਾਂ ਕਾਮ ਦੇ ਸਾਗਰ
ਮੂੰਹ-ਜ਼ੋਰ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਗ ਮੈਂ ਮੋੜਾਂ
ਦ੍ਰਿੜ-ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਿੱਪੀ ਦੇ ਵਿਚ
ਰੂਹ ਆਪਣੀ ਦਾ ਸੁੱਚਾ ਮੋਤੀ
ਮਹਾਨ ਰੁਤਬੇ ਦੀ ਮਾਲਕ ਮੈਂ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਦੇ
ਸਾਜ-ਨਿਵਾਜੇ ਸਰਬਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਮਾਂ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੁਰੀ ਹਾਂ ਰਾਹ ਤਰੱਕੀਆਂ ਦੇ
ਟਰੇਨਾਂ ਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਚਲਾਵਾਂਗੀ
ਮੈਂ ਮੂਲੋਂ ਨਾ ਘਬਰਾਵਾਂਗੀ
ਹੁਣ ਕਰਾਂਗੀ ਸੈਰ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੀ
ਚੰਨ, ਤਾਰੇ ਮੈਂ ਗਾਹ ਆਵਾਂਗੀ
ਹੁਣ ਮੈਨਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਿੰਜਰੇ ਦੀ
ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਡਾਹਵਾਂਗੀ।

ਨਾ ਅਟਕਾਈਂ ਹੁਣ ਤੂੰ ਰੋੜੇ ਮੇਰੀਆਂ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ
ਨਾ ਭਰੀਂ ਤੂੰ ਅਗਨ ਮੇਰੇ ਸਾਹਾਂ ਵਿਚ
ਨਾ ਪਰਖੀਂ ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਸਬਰ ਦੀ ਅੱਤ ਨੂੰ
ਨਾਂ ਕਰੀਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਮੈਨੂੰ
ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਰਗਾ ਬਣਾਂ
ਤੇ ਮੈਂ ਚੰਡੀ ਬਣਾਂ
ਰਹਿਣ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਨਾਰੀ
ਸਾਬਤ-ਸਾਬੂਤ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮੂਰਤ।

ਮੈਂ ਔਰਤ ਹਾਂ

ਕੀ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਔਰਤ ਹਾਂ
ਕੋਮਲਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹਾਂ
ਦਿਲ ਤੋਂ ਬੜੀ ਹੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹਾਂ ਮੈਂ
ਕਰੁਣਾਮਈ ਤੇ ਭਾਵੁਕ ਹਾਂ ਮੈਂ
ਇਹ ਕੁੱਝ ਰੱਬੀ ਗੁਣ ਹਨ ਮੇਰੇ
ਪਰ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ
ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਲਿਓ ਮੰਨੀ ਜਾਓ ਬੇਸ਼ਕ
ਪਰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ
ਕਟੀ ਪਤੰਗ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੀ ਸਾਬਤ ਹਾਂ ਬੇਸ਼ਕ
ਥੱਕ ਕੇ ਵੀ ਅਣਥੱਕ ਹਾਂ ਬੇਸ਼ਕ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹਰ ਪਲ ਹਰ ਕੇ ਵੀ
ਆਸ ਲਵਾਂ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਰੱਖ
ਕੰਡਿਆਂ ਤੇ ਮੈਂ ਚੱਲਦੀ ਜਾਵਾਂ
ਬਿੱਖੜੀਆਂ ਰਾਹਵਾਂ ਮੱਲਦੀ ਜਾਵਾਂ
ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਏਹੀ ਸਿਰਨਾਵਾਂ
ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ
ਕਟੀ ਪਤੰਗ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਜੰਮਦੀ ਦਾ ਨਾਂ ਪੱਥਰ ਧਰਿਆ
ਸਹਿ-ਸਹਿ ਸੀਨਾ ਪੱਥਰ ਕਰਿਆ
ਸਬਰ-ਸੁਕਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਭਰਿਆ
ਕਹਿ ਕੇ ਅਬਲਾ ਨਾਰੀ ਮੈਨੂੰ
ਕਿਉਂ ਜਾਵੇਂ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰੀ ਮੈਨੂੰ
ਜਿਸ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿਚ ਚਿੜੀ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦੀ
ਉਸ ਘਰ ਪੁੱਤ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ
ਉਸ ਅੱਖ ਸ਼ਰਮ-ਹਯਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਜਿਸ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ

ਉਹ ਘਰ ਹੁੰਦੇ ਰੁੱਖ ਵਿਹੂਣੇ
ਉਸ ਘਰ ਠੰਢੜੀ ਛਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਰੱਬ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਰੱਬ ਹਾਂ ਪਰ ਮੂੰਹ-ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।
ਕਟੀ ਪਤੰਗ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਮਘਦੇ ਨੇ ਉਹ ਰਹਿੰਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ
ਰਹਿੰਦੇ ਉਹ ਸਦਾ ਦਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ
ਠੰਢੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਛਾਂਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਵਗਦੇ ਰਹਿਣ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹੇ
ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਮੁਲਕ ਤਰੱਕੀ
ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਔਰਤ ਪਿੰਜਰੇ ਡੱਕੀ
ਔਰਤ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ
ਜੋ ਕੌਮਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ
ਸੱਭਿਅਕ ਜਿਹਾ ਵਿਉਹਾਰ ਕਰਦੀਆਂ
ਆਪਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ
ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਿਚ ਸਦਾਚਾਰ ਰੱਖਦੀਆਂ
ਔਕੜਾਂ ਅਤੇ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚ
ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਦੀਆਂ
ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਡੋਰ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ।
ਬੇਸ਼ਕ ਮੈਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।
ਕਟੀ ਪਤੰਗ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਸੰਪੂਰਨ ਕਵਿਤਾ

ਔਰਤ ਤਾਂ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਹੈ ਕਵਿਤਾ
 ਉਹਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹੈ ਕਵਿਤਾ
 ਕਵਿਤਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਮਿਸ਼ਰੀ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ 'ਚੋਂ
 ਤੇ ਉਹਦੀ ਮੁਸਕਾਨ 'ਚੋਂ ਵੀ ਉਤਰਦੀ ਹੈ
 ਉਸਦਾ ਤਾਂ ਹੈ ਪੂਰਾ ਵਜ਼ੂਦ ਕਵਿਤਾ
 ਉਸਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੈ ਕਵਿਤਾ
 ਉਸਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਹੈ ਕਵਿਤਾ
 ਉਹਦਾ ਸੁਭਾਗਣ ਹੋਣਾ ਜੇ ਕਵਿਤਾ ਹੈ
 ਤਾਂ ਅਭਾਗਣ ਹੋਣਾ ਵੀ ਹੈ ਕਰੁਣਾਮਈ ਕਵਿਤਾ
 ਉਹਦੇ ਅਧੂਰੇ-ਪਨ 'ਚੋਂ ਵੀ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਕਵਿਤਾ
 ਕਵਿਤਾ ਤਾਂ ਉਤਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ
 ਉਹਦੀ ਅਭਾਗਣ ਕੁੱਖ 'ਚੋਂ ਵੀ ਅਧੂਰੀ ਆਸ਼ਾ ਬਣ ਕੇ
 ਗੁੱਡੀ-ਗੁੱਡੇ ਨਾਲ ਸਿਰਜੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਫੜ੍ਹ ਕੇ
 ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਮੁਹਾਣੇ ਵਿਚ ਮੌਲਦੇ
 ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬਣ ਕੇ
 ਡੋਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਬਹਿੰਦੀ ਹੈ
 ਭਵਿੱਖਤ ਘਰ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਬਣ ਕੇ
 ਖੇਡਦੀ ਫਿਰ ਕਿਲਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ
 ਤਾ-ਉਮਰ ਵੱਸਦੀ ਹੈ ਕਵਿਤਾ ਬਾਂਝ ਜਿਹੀਆਂ ਕੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ
 ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਸ਼ਾ ਦੀ ਧਰਵਾਸਾ ਬਣ ਕੇ
 ਉਤਰ ਆਉਂਦੀ ਏ ਕਵਿਤਾ
 ਸੁੱਕੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਬਸ਼ਾਰ ਬਣ ਕੇ
 ਉਧਾਰੀ ਜਾਂ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦੀ ਮਮਤਾ ਦੇ ਲਈ
 ਮਾਂ ਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਬਣ ਕੇ
 ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਡੰਗੋਰੀ ਦਾ ਧਰਵਾਸ ਹੀ ਬਣ ਕੇ
 ਧਰਤੀ ਤੇ ਔਰਤ ਹੈ ਕਵਿਤਾ
 ਮਾਂ ਹੋਣਾ ਮਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਵਿਤਾ
 ਔਰਤ ਤਾਂ ਬਸ ਹੈ ਇਕ ਕਵਿਤਾ
 ਪੂਰੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਭਾਂਵੇ ਹੋਵੇ ਅਧੂਰੀ
 ਪਰ ਉਹ ਸਿਰਜਦੀ ਉਮਰ ਭਰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਵਿਤਾ।

ਬਰਾਬਰਤਾ

ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਮੈਨੂੰ
 ਮਰਦ ਦੀ ਬਰਾਬਰਤਾ
 ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ
 ਕਿਉਂ ਆਵਾਂ ਮੈਂ ਉੱਚੇ ਤੱਖ਼ਤ ਤੋਂ ਥੱਲੇ
 ਰੱਬ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਥਾਂ ਬੜੇ ਆਦਰ ਦੀ
 ਉਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ
 ਪਦਵੀ ਆਪਣੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ
 ਨਿਵਾਜ਼ਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ
 ਮਮਤਾ ਦੀ ਨਿਯਮਤ ਦੇ ਨਾਲ
 ਕਿੰਨੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਮਾਂ ਦੀ
 ਮਾਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
 ਜੱਗ ਦੀ ਜਣਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਮਾਂ
 ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਪਾਲਦੀ
 ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਉਹ ਜਫ਼ਰ ਜਾਲਦੀ
 ਕੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ
 ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਹਾਂ ਮਰਦ ਦੇ ਨਾਲੋਂ
 ਬਰਾਬਰ ਉਹਦੇ ਕਿਉਂ ਆਵਾਂ ਮੈਂ
 ਡੂੰਘੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨਿਵਾਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
 ਦਲ-ਦਲ ਜਿਹੀਆਂ ਖਾਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
 ਗਰਭਦਾਨੀਆਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੋਂ
 ਜਿਸਮਾਂ ਦੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਪਹਿਰੇ ਤੋਂ
 ਉਪਰ ਸੋਚ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਜਿਸਦੀ
 ਜਨਮ-ਜਨਮ-ਦਰ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੀ
 ਦੇਹ ਨਾਦ ਵਜਾਉਂਦੀ
 ਮਨ ਪ੍ਰਚਾਉਂਦੀ
 ਦੇਵੀ ਤੋਂ ਵੇਸਵਾ
 ਵੇਸਵਾ ਤੋਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰ ਦੇ
 ਰਹਿੰਦੀ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਹੈ ਭੌਂਦੀ।

ਫਰਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੰਦਰ

ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਤਾਂ ਹੈ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੰਦਰ
 ਸਿਰ ਨਿਵਾਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼
 ਕਰਨਾ ਪੈਂਦੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ
 ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਤੰਦ ਦੇ ਸਹਾਰੇ
 ਬੰਨ੍ਹਣਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ
 ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਹੀ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ
 ਭਾਓ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਸਰਸ਼ਾਰ
 ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਿਆਰ
 ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਛੁਟਪਟਾ ਉੱਠਦੇ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ
 ਦੇ ਪਾਟਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਪਿਸਦੇ
 'ਧਨਿ-ਪਿਰ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ
 ਦੋ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ ਹੁੰਦੇ
 ਨਿਰਾ ਜਿਸਮਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖੇਲ ਨਾ ਹੁੰਦਾ
 'ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਜੋ ਘਰ
 ਦੁੱਖਾਂ-ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸਦੀਵੀ
 ਸਵਰਗ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਘਰ
 ਸਾਂਝਾਂ ਤੋਂ ਨਦਾਰਦ ਵਲਗਣ.....
 ਹੁੰਦੀ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਭਟਕਣ
 ਹੰਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਟਕਰਾਵ ਨੇ ਹੁੰਦੇ
 ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਠੋਸ ਮਕਾਨ ਖੜਕਦੇ
 ਮਕਾਨ ਉਹ ਕਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ
 ਉਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਹਸ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ
 ਉਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਹਾਸਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ
 ਪਿਆਰਾਂ ਦੀ ਖਣਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
 ਰੂਹ ਕਦੇ ਸਰਸ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
 ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਹੀਂ ਗੱਲ ਦਾ ਹੁੰਦਾ
 ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦੀ ਸਿੱਪੀ ਦੇ ਅੰਦਰ
 ਕੜਵਾਹਟਾਂ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ ਪਨਪਦੀ
 ਚੰਨਣ ਦੇ ਓਹਲੇ ਵਿਚੋਂ
 ਰੰਗੀਨ ਸੁਪਨੇ ਤੇ ਕੁਆਰੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ

ਵਰ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਸਰਾਪ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ
 ਬੇਹਿਸ, ਨੀਰਸ, ਬੇ-ਰਸ ਹੋ ਤੜਪਦੀਆਂ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਰ ਉੱਤੋਂ ਆ ਕੇ
 ਤਿਰਹਾਈਆਂ ਹੀ ਪਰਤਦੀਆਂ
 ਕੜਕਦੀ ਹੋਈ ਧੁੱਪ ਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
 ਰੂਹ ਦੇ ਬਨੇਰੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਪਲ-ਪਲ ਹੈ ਮਰਦੀ
 ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਸਿਸਕਦੀ
 ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਕਤਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ
 ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਟਕ ਜਾਂਦੇ ਫਿਰ ਤਾਲੇ
 ਜਦੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਜੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਕਤਲ..... ਜੀਆਂ ਦੇ
 ਘਰ ਭਾਂਵੇਂ ਤਾਂ ਚਲਦੀ ਸਰਾਂ ਹੈ
 ਘਰ ਹੀ ਤਾਂ ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਗਰਾਂ ਹੈ
 ਘਰ ਤਾਂ ਸਿਰਨਾਂਵੇਂ ਤਲਾਸ਼ਣ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
 ਗਿਰਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਹਿਕਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ
 ਮਪਿਆਂ ਦੀ ਇਹੀ ਤਾਂ ਦੁਆ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ
 ਚਿੱਟੇ ਹਨ੍ਹੇਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗੁੰਮ-ਗੁੰਮ ਕੇ
 ਨਿਵਾਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ
 ਪਿਆਰਾਂ 'ਚ ਮਰ ਕੇ ਤੇ ਪਿਆਰਾਂ 'ਚ ਜੀਅ ਕੇ
 'ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਧੜਕਣ ਦਾ ਨਾਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।

ਬਰਕਤ

ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਦੇ ਦਾਜ ਦੀ
 ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਤੀਲੀ ਅਤੇ ਪਰਾਤ
 ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਦਾਦਾ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਦਾਦੀ
 ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਣ ਗਈ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ
 ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬਾਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਖੇਡਦੇ ਤੇ ਲੜਦੇ
 ਦਿਨ ਗਏ ਬੀਤਦੇ ਦਾਦਾ ਹੋਇਆ ਵੱਡਾ
 ਦਾਦੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸਾਡੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ
 ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਦਾਦੀ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਦੋਂ ਆਈ ਸੀ
 ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਤੀਲੀ
 ਅਤੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਰਾਤ
 ਉਹ ਨਾਲ ਲਿਆਈ ਸੀ
 ਸੱਭ ਕੁਝ ਹੀ ਉਹਦਾ ਨਿੱਕਾ-ਨਿੱਕਾ
 ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਰਾਤ
 ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਤੀਲੀ
 ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਸੀ ਪਰਾਤ
 ਸੌ-ਸੌ ਸੁੱਖਣਾ ਦੇ ਨਾਲ
 ਮੇਰੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੇ ਪਾਈ ਫਿਰ
 ਦਾਦੀ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਜਦੋਂ ਝਾਤ
 ਹੋਈ ਘਰ 'ਚ ਰਸਾਈ
 ਦਾਦੀ ਗਈ ਫਿਰ ਵਸਾਈ
 ਫਿਰ ਚਾਚੇ ਨੇ ਵੀ ਆ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਕਿਲਕਾਰੀ ਪਾਈ
 ਹੋਇਆ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਦਾਦੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸੰਸਾਰ
 ਨਾਲ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗੂੰਜੇ ਘਰ-ਬਾਰ
 ਆਇਆ ਦਾਦੇ ਮਨ ਚਾਅ
 ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੇ ਵਿਆਹ
 ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਖਿਡਾਈਏ ਬਹਿ ਕੇ ਲਾਡ ਲਡਾਈਏ
 ਆਵੇ ਵੱਡੀ ਕੋਈ ਪਤੀਲੀ ਆਵੇ ਵੱਡੀ ਜਿਹੀ ਪਰਾਤ
 ਨੁਹੰ ਰਾਣੀ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਚੂੜਾ ਛਣਕੇ
 ਉਹ ਪਾਵੇ ਜਦੋਂ ਬਾਤ
 ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਵਿਆਹਿਆ ਜੋੜੀ ਰੱਬ ਨੇ ਬਣਾਈ

ਰੱਜ ਕੇ ਸੀ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਨੁਹੰ ਆਈ
 ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਪਿਆ ਫੱਬੋ
 ਖੇੜੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਲੱਗੇ
 ਵਾਰੀ ਛੋਟੇ ਦੀ ਵੀ ਆਈ
 ਗਿਆ ਚਾਚਾ ਵੀ ਵਿਆਹਿਆ
 ਗੋਰੀ-ਚਿੱਟੀ ਸੋਹਣੀ ਚਾਚੀ
 ਦਾਦਾ ਟੋਲ ਕੇ ਲਿਆਇਆ
 ਚਾਚੀ ਰੂਪ ਦੀ ਸੀ ਸੋਹਣੀ
 ਪਰ ਕੋਈ ਅਮਲ ਨਾ ਸੁਹਾਇਆ
 ਸੋਹਣੇ ਰੂਪ ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ
 ਰੰਗ ਜਾ ਵਟਾਇਆ
 ਹੋ ਗਿਆ ਮੇਰਾ ਚਾਚਾ
 ਫਿਰ ਘਰ ਤੋਂ ਪਰਾਇਆ
 ਉਲਝ ਗਈ ਫਿਰ ਤਾਣੀ
 ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਗਈ ਸਵਾਣੀ
 ਬੜੀ ਦਾਦੀ ਕੁਰਲਾਈ
 ਬੜਾ ਦਾਦਾ ਕੁਰਲਾਇਆ
 ਦਰਦ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਲਾ ਸੀਨੇ ਚ' ਸਮਾਇਆ
 ਨਾ ਗਿਆ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ
 ਸੀਨੇ ਗਮ ਦਾ ਗੋਲਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ
 ਨਾਗ ਹਿਜ਼ਰ ਦਾ ਲੜ ਗਿਆ
 ਰਾਜਾ ਤੁਰ ਗਿਆ ਪਿੱਛੇ
 ਰਹਿ ਗਈ ਕੱਲੀ ਰਾਣੀ
 ਵੱਡੇ ਨੁਹੰ-ਪੁਤਰ ਦੀ ਛਾਂ
 ਉਹਨੇ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਮਾਣੀ
 ਬਣ ਗਈ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਸੀ ਫਿਰ ਪਟਰਾਣੀ
 ਸਾਂਝੀ ਹੋਈ ਫਿਰ ਸਬਾਤ
 ਸਾਂਭੀ ਗਈ ਸੀ ਦਾਦੀ ਦੀ ਫਿਰ
 ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਤੀਲੀ ਤੇ ਪਰਾਤ।
 ਰੱਜ-ਰੱਜ ਦਾਦੀ ਜੀਵੀ
 ਖੁਸ਼ੀਆਂ 'ਚ ਖੀਵੀ-ਖੀਵੀ

ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ 'ਚ ਵੱਸਦੀ ਰੂਹ ਓਹਦੀ
 ਛੋਟੀ ਨਹੂੰ ਦੇ ਵੇਖ ਕੁਚੱਜ
 ਖੁੱਸੇ ਓਹਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਜਿੰਦ
 ਮਰਨ ਲੱਗੀ ਉਹ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰੇ
 ਆ ਜਾ ਵੇ ਤੂੰ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰੇ
 ਸਾਹਾਂ ਮੇਰਿਆਂ ਦੀ ਡੋਰੀ
 ਹੁਣ ਟੁੱਟਦੀ ਪਈ ਜਾਂਦੀ
 ਅੱਜ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਬਸ ਜਾਂਦੀ
 ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਆ ਕੇ ਜ਼ਰਾ ਦਰਸ-ਦੀਦਾਰੇ
 ਤੈਥੋਂ ਜਾਂਵਾਂ ਵਾਰੇ-ਵਾਰੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੇ
 ਫਿਰ ਚਾਚਾ ਜਦੋਂ ਆਇਆ
 ਉਹਨੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ
 ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ
 ਤੁਰ ਗਈ ਸੀ ਫਿਰ ਸੁੱਖੀ-ਸਾਂਦੀ ਤੁਰਨ ਦੀ ਰਾਤ
 ਰਾਜਾ-ਰਾਣੀ ਦੋਨੋਂ ਮਰ ਗਏ ਤੇ ਮੁੱਕ ਗਈ ਬਾਤ
 ਕੀ ਕੁੱਝ ਵੰਡਣਾ ਕਿਵੇਂ ਵੰਡਣਾ ਹੈ
 ਚਾਚੀ ਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਸੀ ਪਾਈ ਬਾਤ
 ਮਾਂ ਦਾ ਅਜੇ ਚੌਥਾ ਨਾ ਦੱਸਵਾਂ ਹੋਇਆ
 ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਵੀਰਾ ਹੋਇਆ ਨਿਰਮੋਹਿਆ
 ਮਾਂ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਹੇਜ ਨਾ ਕੋਈ
 ਤੂੰ ਤਾਂ ਚੀਜਾਂ ਖਾਤਰ ਆਇਆ
 ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਭਰਿਆ-ਪੀਤਾ
 ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪਿਓ ਡਿਡਿਆਇਆ
 ਚੁੱਕ ਕੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ
 ਦਾਦੀ ਮੇਰੀ ਦੀ ਦਾਜ ਦੀ ਪੋਟੀ,
 ਟਰੰਕ ਵਰੀ ਦਾ
 ਹੋਰ ਨਿਕ-ਸੁਕ ਤੇ ਭਾਂਡਾ-ਟੀਂਡਾ
 ਨਿੱਕੀ ਪਤੀਲੀ ਅਤੇ ਪਰਾਤ
 ਭਾਂਵੇਂ ਮਾਂ ਦਾ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਲੈ ਜਾ
 ਪਰ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਛੱਡ ਜਾ
 ਪੁਰਖਿਆਂ ਸਾਡਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ
 ਮੇਰੀਆਂ ਨਹੂੰਆਂ ਲਈ ਵਿਰਾਸਤ

ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਨੇ ਪਾਈ ਬਾਤ
 ਮੇਰੀ ਸੱਸ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਪਤੀਲੀ ਅਤੇ ਪਰਾਤ
 ਸਾਂਭ-ਸਾਂਭ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਰੱਖੀ
 ਦਾਦੀ ਦੀ ਅਣਮੁੱਲ ਸੌਗਾਤ
 ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਆਟਾ ਗੁਨ੍ਹਦੀ
 ਨਾਲੇ ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਯਾਦ
 ਨਿੱਕੀ ਦਾਦੀ ਦਾ ਲੰਬਾ ਪ੍ਰਛਾਂਵਾਂ
 ਘਰ ਸਾਰੇ ਤੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ
 ਪੁੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪਰਬਤ ਜਿੱਡੀ
 ਦਾਦੀ ਦੀ ਅਣਮੁੱਲ ਸੌਗਾਤ
 ਗੁੰਮ ਗਈ ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਥੋਂ
 ਦਾਦੀ ਦੀ ਉਹ ਨਿੱਕੀ ਪਤੀਲੀ
 ਤੇ ਰਹਿ ਗਈ ਪਿੱਛੇ ਕੱਲ੍ਹੀ ਪਰਾਤ
 ਗੁਆਚ ਗਈ ਦਾਦੀ ਦੀ ਪਤੀਲੀ
 ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਅੱਜ ਵੀ ਵੱਡੀ ਯਾਦ
 ਅੰਨ ਦੀ ਬਰਕਤ ਪੰਨ ਦੀ ਬਰਕਤ
 ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਬਾਤ
 ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ
 ਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਬਾਤ
 ਨੇਕ ਨਹੂੰਆਂ ਤੇ ਸਾਊ ਪੁੱਤਰ
 ਮਾਸੂਮ ਭਲੇ ਜਿਹੇ
 ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਦਾਤ
 ਦਾਦੇ ਦਾਦੀ ਦੇ ਲਾਡ 'ਚ ਪੈਂਦੀ
 ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਬਾਤ
 ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿਣੀ
 ਦਾਦੀ ਦੀ ਉਹ ਨਿੱਕੀ ਪਰਾਤ ਤੇ ਵੱਡੀ ਯਾਦ
 ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖਜਾਨਾ
 ਇੱਕੋ-ਇਕ ਅਮੁੱਲ ਸੌਗਾਤ
 ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਦਾਦੀ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਪਰਾਤ।

ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੱਥ

ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹਾ ਇਕ ਹੱਥ
 ਬੱਸ ਦੀ ਬਾਰੀ ਵੱਲ ਵਧਿਆ
 ਪਰ, ਪੈਂਦਾ-ਪੈਂਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ
 ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਜਦ ਸੀਟੀ ਮਾਰੀ
 ਡਰਾਇਵਰ ਬੱਸ ਦੁੜਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ
 ਦਿਲ ਮੇਰੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੁਕ
 ਦਰਦ ਦੀ ਨਿਕਲੀ ਲੰਮੀ ਕੂਕ
 ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਜਵਾਨੀ
 ਬੁਢਾਪੇ ਨੇ ਸਭ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਹੈ ਆਉਣਾ
 ਪੀਲੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨੇ ਲੜਖੜਾਉਣਾ
 ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਹੈ ਡਗਮਗਾਉਣਾ
 ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਂਵੇਂ ਲਰਜਾਉਣਾ
 ਮਨ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪੈਣਾ ਪਛੁਤਾਉਣਾ
 ਉਸ ਬੁਢੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੱਥ ਦਾ
 ਫਿਰ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਹੈ ਚੇਤਾ ਆਉਣਾ
 ਵਧਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਦੇ
 ਬਸ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਬਾਰੀ ਵੱਲ
 ਕਮਜ਼ੋਰ ਲਰਜਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ
 ਨਿਕਲਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਸਦੇ ਗੱਲ
 ਬੁਢਾਪੇ ਦੇ ਕੁਝ ਰੰਗ ਨੇ ਐਸੇ
 ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੁਝ ਢੰਗ ਨੇ ਐਸੇ
 ਸੇਵਾ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਸਦਾਚਾਰ
 ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੱਭਿਆਚਾਰ
 ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਵਿਉਹਾਰ
 ਮਾਨਵ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ
 ਬਾਲ-ਵਰੇਸ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ
 ਪਾਗਲ ਮਨੁੱਖ, ਗਰੀਬ ਲਾਚਾਰ
 ਪਾਤਰ ਤਰਸ ਦੇ ਇਹ ਨੇ ਸਾਰੇ
 ਸੇਵਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਦਾਚਾਰ
 ਬਣਦਾ ਇਹ ਸਾਡਾ ਵਿਉਹਾਰ ਏਹੀ ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ।

J/Xo' g[ZNDk UXo bkT[Dk.

p[ZfbQnk T[J/ ;[D p[ZfbQnk
 T[J/ s{z fejV/ ezwK ftu G[Zfbnk
 ;Zu/ oZp dk eh J/ gkT[Dk
 J/Xo'_ g[ZNDk UXo bkT[Dk.
 w?_ wwsk ftu GohFGo[zBh,
 s'VFftS'Vh iakoFiako o[zBh.
 T[XkohnK wzrhnK wwsk SKtK,
 jzM{ ghtK, voK rw yktK.
 ;Z;{ fBZs p'b/ wzdV/ p'b,
 fpB ghVK Bk bkv xu'Qb.
 n?;h g[Zmh T[; y/v ubkJh,
 ;kok NZpo pfDnK e;kJh.
 eb/i/ efjD Bk g?dAh mzY,
 bkb fprkBk fBok jh dzG.
 s{z fJjB{z bkv bvkJh ik,
 go ;kvk fpZN{ ftnkjh ik.
 nkJh gob' j'fJnk sbke,
 S[ZN rJ/ ;ko/ w/o/ nzf;ke.
 nzpo o'fJnk Xos th o'Jh,
 s{cakBK gob' to;'Jh.
 nKdoK w/ohnK b? rJ/ X{j e/
 o{g w/ok T[j w?E' y'j e/.
 g[ZsoK pkM' wKtK wo iktD,
 T{Dh e[Zy fco th nytktD.
 eoBk g?Dk ;h o?DFp;/ok,
 xo pkpb dk Bjh_ ;h w/ok.
 ;ZXoK d/ fco pkb e/ dht/
 d' g[ZsoK dh wK ;dht/.
 fco nkJh w?_ GohFGo[zBh,
 o{j sVg/ go fgnkoFftj[zBh.

wso/Jh wK fe; B/ ;thekoh,
 fiZsh pkiah ofj rJh jkoh.
 wwsk dh i' johFGoh gBhoh
 X[o nzdo'_ fco rJh T[j uhoh.
 J/Xo'_ g[ZNh, T[Xo'_ g[ZNh,
 fes/ Bk bZrh nzdo/ ;[Zeh.
 oZpk T{DhnK e[ZyK dk eh gkT[Dk,
 J/Xo'_ g[ZNDk UXo bkT[Dk.
 tkoFtko iVQ'_ g[ZfNnk p{Nk,
 ofj ikt/ iVQ ;[Zfenk p{Nk.
 iVQ g[ZfNnK jo p{Nk ;[Ze/
 fpB c[ZbK o{j wK dh w[Ze/
 e/jk fBozso ;cao Bkoh dk,
 niab'_ ia[bw niako/dkoh dk.
 go EZeh Bjh_ ni/ jkoh Bjh_ w?_
 jko ni/ ;thekoh Bjh_ w?_
 p[ZfbQnk fjod/'dk fJjh fiT[Dk,
 J/Xo'_ g[ZNDk UXo bkT[Dk.
 ihtB fJe ;zxo;a dk BK j?.
 fizdk fdbh jh fiT[D dk BK j?.
 @@@@

ਕਾਵਿ-ਰੰਗ

ਤੂੰ ਉਦੋਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਈ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਬਾ-ਲਬ ਸੀ ਜਦੋਂ
 ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੇ ਨਗਮੇ ਭਿੱਜੇ
 ਸੋਹਲ ਕੋਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ
 ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮਿਲਨ ਸੀ
 ਹੇ ਕਵਿਤਾ ਤੂੰ ਉਦੋਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਈ
 ਧੁੜ-ਧੁੜੀ ਜਾਂ ਕੰਬਣੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ
 ਨਾ ਆਈ ਤੂੰ ਮਹੱਬਤਾਂ ਦੀ
 ਗੂੜ੍ਹੀ ਰਾਜਦਾਰ ਹੀ ਬਣ ਕੇ।

ਤੂੰ ਬਹੁੜੀ ਸੀ ਉਦੋਂ
 ਬਾਗਾਂ 'ਚੋਂ ਉੱਡ-ਪੁੱਡ ਗਈ ਬਹਾਰ ਜਦੋਂ
 ਸੀਤ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਝੁਣ-ਝੁਣੀ
 ਆਈ ਬਾਗੀਂ ਸਾਡੇ ਖਿਜਾ ਜਦੋਂ
 ਬ੍ਰਿਹੋਂ ਦੀਆਂ ਸੁਈਆਂ ਚੁੱਭੀਆਂ
 ਇਸ਼ਕੇ ਦੇ ਕੋਮਲ ਪਿੰਡੇ ਉੱਤੇ
 ਆਈ ਤੂੰ ਸਿੱਲੀ-ਸਿੱਲੀ ਰੁੱਤੇ
 ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਹਮਦਰਦ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ।

ਤੂੰ ਆਈ ਤੇ ਜੰਮ ਗਈ ਆ ਕੇ
 ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
 ਦਿਲ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸਰਦ ਜਿਹਾ ਹੌਂਕਾ
 ਠੁੱਕ ਗਿਆ ਰੂਹ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ
 ਤੂੰ ਸਹਿਲਾਇਆ ਤੱਪਦਾ ਮੱਥਾ
 ਤੂੰ ਬਹੁੜੀ ਫੇਰ ਤਬੀਬਾ ਬਣ ਕੇ
 ਲੈ ਗਈ ਸਾਰੀ ਪੀੜਾ ਹਰ ਕੇ।

ਫਿਰ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਗਈ ਇਕ ਦਿਨ

ਵਹਿ ਗਈ ਮੁੱਠੀ 'ਚੋਂ ਰੇਤ ਵਾਂਗਰਾਂ
 ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ
 ਤੁਰਨਾ ਸਿੱਖਿਆ ਮੈਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਸੀ
 ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ
 ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇਜ਼ ਧਰਾਵਾਂ
 ਨਾ ਉਂਗਲ ਮੇਰੀ ਤੂੰ ਫੜ ਕੇ ਰੱਖੀ
 ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੀ ਫਿਰ ਨ੍ਹੇਰੀ ਝੁੱਲੀ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੈਥੋਂ ਗਈ ਨਾ ਠੱਲੀ
 ਤੂੰ ਵੀ ਚਲੀ ਗਈ ਰੁੱਸ ਕੇ ਆਖਰ
 ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਬੇ-ਵਫਾ ਜਿਹੀ ਬਣਕੇ।

ਜੇ ਹੁਣ ਆਈਂ ਏਂ ਤਾਂ
 ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਰਹਿ ਜਾਈਂ ਤੂੰ
 ਰੂਹ ਮੇਰੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਣ ਕੇ
 ਮੇਰੀਆਂ ਸੰਧੂਰੀ ਸੱਧਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
 ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਤਿਸ਼ਨਗੀ ਬਣ ਕੇ
 ਆਇਆ ਕਰੀਂ ਤੂੰ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ
 ਰਿਹਾ ਕਰੀਂ 'ਹਿਰਦੇ' ਦੇ ਅੰਦਰ
 ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ
 ਰੂਹ ਦੇ ਉੱਚੇ ਅੰਬਰੀਂ ਫੜ ਕੇ
 ਘੁਲ ਜਾਇਆ ਕਰੀਂ ਤਨ ਮੇਰੇ ਵਿਚ
 ਸੌਂਧੀ-ਸੌਂਧੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਬਣ ਕੇ।

-੦-

ਐ ਕਵਿਤਾ

ਐ ਕਵਿਤਾ
 ਤੂੰ ਰੱਜੇ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਏਂ
 ਪਰ,
 ਭੁੱਖੇ ਲਈ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ
 ਭੁੱਖੇ ਵਿੱਡ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ
 ਖੋਹ ਬਣ ਕੇ ਉੱਠਦੀ ਏ ਕਵਿਤਾ
 ਆਦਰਾਂ ਸੁਰ ਤਾਲ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ
 ਤਾਂ ਚੰਦ ਉਦੋਂ ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ ਸੁਝਾਉਂਦਾ
 ਚੰਨ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ
 ਏਥੇ ਏਹੀ ਸੱਚ ਐ ਕਿ
 ਤੂੰ ਰੱਜੇ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਏਂ
 ਪਰ,
 ਭੁੱਖੇ ਲਈ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ!
 ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ !!
 ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ !!!

****

ਲੇਬਰ ਚੌਂਕ

ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿਚ
ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਖਬਰ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾ ਰਹੀ
ਮੇਰੇ ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ ਅੰਦਰ
ਕਰੋੜਪਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ
ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਹੀ
ਇਕ ਹੋਰ ਸੁਰਖੀ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾ ਰਹੀ
ਕੁਪੋਸ਼ਨ ਤੇ ਭੁਖ ਨਾਲ ਜਨਤਾ ਮਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ
ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ

ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਜੁਗਤ ਹੈ ਲੜਾ ਰਹੀ
ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਾਉਣ ਦਾ
ਜੁਗਾੜ ਹੈ ਜੁਟਾ ਰਹੀ
ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ
ਛੱਬੀ-ਬੱਤੀ ਦਾ ਅੰਕੜਾ ਸੁਝਾ ਰਹੀ।

ਪੁੱਛੋ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿ
ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਦੇ
ਛੱਬੀ-ਬੱਤੀ ਦਾ ਅੰਕੜਾ ਬਣਿਆ ਬੰਦਾ
ਕੁੱਲੀ-ਗੁੱਲੀ-ਜੁੱਲੀ ਦੇ ਜੁਗਾੜ ਲਈ
ਵਿਚ ਚੁਰਾਹੇ ਤਣਿਆਂ ਬੰਦਾ।

ਵਾਤਾਅਨੁਕੂਲਿਤ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ
ਲੱਖਾਂ-ਕਰੋੜਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੀਤੀ-ਘਾੜਿਓ
ਕਦੇ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਹੋਣੈ
ਭੁੱਖ ਦੀ ਸੁਲੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬੰਦਾ
ਭੁੱਖ ਪੀੜ ਨਾਲ ਮਰਿਆ ਬੰਦਾ।

ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਕੰਮ ਦੀ ਭਿੱਖਿਆ ਮੰਗਣ ਚੱਲੇ
ਕਿਰਤ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੱਬਦੇ ਨੇ ਜੋ
ਜ਼ਲਾਲਤ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਥੱਲੇ
ਕਈ ਹੁਨਰਮੰਦ ਦੱਬੇ ਚੱਲੇ
ਕੱਚੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਦੀ ਖਾਕ ਛਾਣਦੇ
ਜਿਸਮ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਗਰਕਦੇ
ਥੱਕੇ-ਹਾਰੇ ਪੈਰ ਥਿਰਕਦੇ।

ਉਹ ਰੋਜ਼ ਨਵੀਂ ਮੌਤ ਕਿੰਵ ਮਰਦੇ ਨੇ
ਭੁੱਖ ਦੀ ਸੁਲੀ ਕਿੰਵ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੇ
ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਕੇ
ਮੌਤ ਨਾਲ ਨਿਤ ਕਿੰਵ ਲੜਦੇ ਨੇ
ਜਿਉਂਦੇ-ਜੀਅ ਉਹ ਕਿੰਵ ਮਰਦੇ ਨੇ
ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਨੇ।

ਵਾ-ਵਰੋਲੇ

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤਿੜਕਦੇ-ਤਿੜਕਦੇ
 ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੋ
 ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਟੁੱਟੋ ਲੱਗਦੇ
 ਅਤੀਤ ਨਾਲ ਤੰਦ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ
 ਕੰਡਾ ਸੀਨੇ ਪੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ
 ਕੌੜੀਆਂ-ਕੁਸੈਲੀਆਂ, ਖੱਟੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ
 ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਝੋਲਾ ਜਿਹਾ ਪੈਂਦਾ
 ਅਤੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਫਾਵਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ
 ਵਾ-ਵਰੋਲਾ ਉੱਠਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
 ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਲ ਜਿਹਾ ਪੈਂਦਾ।

ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ
 ਨਵੇਂ ਸਾਥੀ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਬੈਠੀ
 ਗੁਜ਼ਰੀ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਧਰੇ
 ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਵਾ-ਵਰੋਲੇ ਵਿੱਚੋਂ
 ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀਆਂ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ
 ਓਸ ਨਹਿਰ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ
 ਪਿੰਡ ਦੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਰਸਤਾ
 ਰਸਤੇ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈੜਾਂ ਦੇ
 ਸੱਜਰੇ ਪਏ ਸਨ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹਦੇ
 ਅਜੇ ਵੀ ਸੁੱਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ
 ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਹੰਝੂ
 ਉਹਨਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿਚ ਨਮੀ ਸੀ
 ਸਾਂਝ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਗਰਮੀ ਵੀ ਸੀ
 ਆਂਦਰਾਂ ਦਾ ਸੇਕ ਗਰਮੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ।

ਉਹਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
 ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਆਇਆ ਇਕ-ਦਮ
 ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਓਸਦਾ
 ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰੀ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਸੀ
 ਅਤੀਤ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ ਸੀ
 ਕਿਣਕਾ-ਕਿਣਕਾ ਭੁਰ ਰਹੀ ਸੀ
 ਅਤੀਤ ਓਸਦਾ ਖੁਦ ਸੀ ਜਾਂ ਝੋਲਾ ਸੀ
 ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੀਕ ਕੰਬ ਗਈ ਸੀ
 ਡਰ-ਡਰ ਕੇ ਉਹ ਹੰਝ ਗਈ ਸੀ
 ਡਰ ਵਿਚ ਡਰ ਉਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ
 ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਭੈਅ ਜਿਹੀ ਭਿਆਨਕ
 ਦਹਿਲ ਗਈ ਸੀ ਅੰਦਰੋਂ ਉਹ ਤਾਂ
 ਇਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ ਅਤੀਤ ਸੰਗ ਉਸਦਾ
 ਇਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ
 ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਟੁੱਟਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਸਾਂਝਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਭਾਵੇਂ
 ਪਰ,
 ਭੈਅ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਇਮ ਸੀ ਹਾਲੇ
 ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸੁਖਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟਣੇ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੋਈ ਸਲੇਟ ਨਹੀਂ ਹੈ
 ਲਿਖਿਆ ਪੁੰਝਿਆ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ
 ਵਕਤ ਬੀਤਿਆ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਝੁਕ ਗਈ ਸੀ ਆਖਰ ਤਾਂ ਗੁਜ਼ਰੀ
 ਸੇਕ ਆਂਦਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਘਲ ਗਈ ਸੀ
 ਸਮਰਪਣ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿਟ ਗਈ ਸੀ
 ਨੰਨ੍ਹੀਆਂ ਅਦਾਵਾਂ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਦੇ ਵਿਚ
 ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਗੁਜ਼ਰੀ
 ਜੀਉਂਦੇ-ਜੀਅ ਉਹ ਬਣ ਗਈ ਸੀ
 ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰੀ ਜਿਹੀ ਗੁਜ਼ਰੀ

ਓਸੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਆਖਰ ਇਕ ਦਿਨ

ਝੂਠਾ ਉਹ ਮਨਸੂਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦਫਨ ਹੋ ਗਿਆ
 ਬੇਜਾਨ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਮਿੱਟੀ ਵਰਗਾ
 ਪਰ ਸਖਤ ਸੀ ਪੱਥਰ ਵਰਗਾ
 ਪਿਆਰ-ਵਿਹੂਣਾ, ਆਧਾਰ-ਵਿਹੂਣਾ
 ਸ਼ੱਕ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਟਿਆ
 ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਹੂਣਾ
 ਉਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ ਕਫਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਾਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲੋਂ
 ਅਟੁੱਟ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ
 ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਟੁੱਟ ਹੈ ਰਿਸ਼ਤਾ
 ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ ਜੋ
 ਰਾਹਵਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੜਪੀ ਸੀ, ਕੁਰਲਾਈ ਸੀ
 ਮਿੱਟੀ ਉੱਡ ਕੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲੇ ਆਈ ਸੀ
 ਜਦੋਂ ਗੁਜ਼ਰੀ ਓਥੋਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਗੁਜ਼ਰੀ ਸੀ
 ਮਿੱਟੀ ਨੇ ਬੀੜੀ ਬਾਤ ਪਾਈ ਸੀ।

ਘਰ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਸੀ ਗੁਜ਼ਰੀ
 ਆਖਰ ਘਰ ਵਿਚ ਮਰ ਗਈ ਸੀ ਗੁਜ਼ਰੀ
 ਘਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦਾ ਸੱਚ ਫਿਰ ਖੁਦ ਹੀ
 ਉਹਦੇ ਘਰ ਤੱਕ ਚੱਲ ਕੇ ਆਇਆ
 ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਆ ਕੇ
 ਇੱਟਾਂ, ਗਾਰੇ ਦੇ ਬੇਜਾਨ ਘਰ ਨੂੰ
 ਪਰ,
 ਉਹ ਘਰ ਅਜੇ ਵੀ ਟੁੱਟਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਗੁਜ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋੜਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
 ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੀ ਸਬੂਤ ਸੀ ਕਿਧਰੇ
 ਮਿੱਟੀ ਤੜਪ ਰਹੀ ਅਜੇ ਵੀ
 ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਯਾਦ ਸੀ ਬਾਕੀ
 ਆਂਦਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਸੀ ਬਾਕੀ
 ਉਧਾਰੀ ਮਮਤਾ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਸੇਕ ਸੀ ਬਾਕੀ
 ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਉਕਰੀ ਹੋਈ ਰੇਖ ਸੀ ਬਾਕੀ।

ਦਿਲ

ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਦਾ ਦਿਲ
 ਪਿਘਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਮੋਮ ਵਾਂਗ
 ਆਪਾ ਜਲਾ ਕੇ ਬਣ ਜਾਂਦਾ
 ਹਰਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਸਦੀਆਂ ਲੰਮੀ
 ਚੁੱਪ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ
 ਪਰ,
 ਫਿਰ ਕਦੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਇਹ
 ਕਿਉਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ
 ਸਿੱਲ-ਪੱਥਰ ਦੇ ਸਮਾਨ
 ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਦੇ ਪਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ
 ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂ ਕਮੀਨਿਸਤਾਨ
 ਰੰਗ ਜੋ ਇਸਦਾ ਪਿਆਰ ਦਾ ਭਰਿਆ
 ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਫਿਰ ਮਿਹਰਬਾਨ
 ਤੇ ਫਿਰ ਕਦੇ ਏਹੀ ਦਿਲ ਕਿਧਰੇ
 ਕਾਮ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈਵਾਨ
 ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਇਕ ਪਸ਼ੂ ਪਰ
 ਕਿੰਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਇਸ ਦੇਹੀ ਵਿਚ
 ਇਨਸਾਨ, ਸ਼ੈਤਾਨ, ਹੈਵਾਨ, ਮਹਿਮਾਨ
 ਲਾਲਚੀ ਕੁੱਤਾ, ਚਲਾਕ ਲੁੰਬੜੀ
 ਸ਼ੇਰ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਕਾਂ-ਕਾਂ ਕਰਦਾ
 ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਕਦੀ ਇਹ ਕਾਂ
 ਕਦੀ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਗਰੀਬੜੀ ਜਿਹੀ ਇਹ ਗਾਂ
 ਇਸੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ
 ਕਦੇ-ਕਦੇ ਫਿਰ ਕਵੀਇਸਤਾਨ
 ਜੋ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣ ਕੇ

ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਸ਼ਬਦ ਜਹਾਨ
ਹੂਕਾਂ ਤੋਂ ਹੇਕਾਂ ਵਿਚ ਢਲਦੀ
ਇਸ ਦੀ ਕੋਮਲ ਜੀਵਨ ਦਾਤੀ ਤਾਨ।

ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਵੇਹੜੇ

ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਵੇਹੜੇ ਦੇ ਵਿਚ
ਇਕ ਪੀੜ ਪ੍ਰਾਹੁਣੀ ਰਹੀ ਵੇ
ਖੋਲ੍ਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਕੀ ਨਾ
ਪੀੜੀ ਜੋ ਗੰਢ ਪਈ ਵੇ।

ਤਲਖ ਤੇਜ਼ ਧੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ
ਨੰਗੇ ਪਿੰਡੇ ਤੁਰਦਿਆਂ
ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਵਿੰਨ੍ਹੇ 'ਸ਼ਿਵ' ਕਮਲੇ ਦੇ
ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਉੱਤਰੇ ਤਿੱਖੇ ਨਸ਼ਤਰ
ਸੀਨੇ ਉੱਤੇ ਸਹਿੰਦਿਆਂ
ਜ਼ਖਮ ਜੋ ਨਾਸੂਰ ਬਣ ਹੁਣ ਗਏ ਵੇ।
ਉਮਰਾਂ... ..

ਕੰਡਿਆਲੇ ਬਿੱਖੜੇ ਰਾਹਵਾਂ ਉੱਤੇ
ਸਹਿਕਦੇ ਸਹਿਕਦੇ ਸਾਂਹਵਾਂ ਉੱਤੇ
ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਜਿਉਂਦਿਆਂ
ਦੁੱਖ, ਪੀੜਾਂ, ਦਰਦ ਹੰਢਾਉਂਦਿਆਂ
ਤੇ ਬ੍ਰਿਹਾ ਵਿਚ ਮੁਸਕਾਉਂਦਿਆਂ
ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਏ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ
ਗੱਲ ਕੋਈ ਅਣਕਹੀ ਵੇ।
ਉਮਰਾਂ... ..

ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਜੋ ਲਾ ਕੇ ਅੱਖੀਆਂ
ਅੱਖੀਆਂ ਨਾ ਜੋ ਮੁੜ ਕੇ ਸੁੱਕੀਆਂ
ਰੋਂਦੀਆਂ ਡਿੱਢ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇ ਮੁੱਕੀਆਂ

ਸਾਹ ਰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਨੱਪ-ਨੱਪ ਹੌਂਕੇ
ਨ ਨਿਕਲ ਕਿਤੇ ਧੁਖ ਗਈ ਵੇ।
ਉਮਰਾਂ... ..

ਅੱਖੀਆਂ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ
ਬੁੱਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭਰਨਾ ਚਾਹਿਆ
ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੇ ਠੰਢੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਮੈਂ
ਤੱਪਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਠਰਨਾ ਚਾਹਿਆ
ਪਰ ਤਨ-ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਹੀ
ਚਿਣਗ ਬਲਦੀ ਹੋਈ ਕੋਈ ਰਹੀ ਵੇ।
ਉਮਰਾਂ... ..

ਇਸ਼ਕ ਝਨਾਂ ਵਿਚ ਸੋਹਣੀ ਤਰ ਗਈ
ਵਿਚ ਥਲਾਂ ਦੇ ਸੱਸੀ ਸੜ ਗਈ
'ਹਿਰਦੇ' ਦੇ ਵੀ ਚਿਣਗ ਉਹ ਲੜ ਗਈ
ਕੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰ ਕੱਚੀ ਖਰ ਗਈ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਾਰੂਥਲ ਜਿਹੀ ਬਣ ਗਈ
ਮਾਰੂਥਲ ਦੇ ਹਿਜਰ 'ਚ ਸੜ ਕੇ
ਹੂਕ ਵੰਞਲੀ ਦੀ ਮੈਂ ਬਣ ਗਈ ਵੇ।
ਉਮਰਾਂ... ..

ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਵੇਹੜੇ ਦੇ ਵਿਚ
ਇਕ ਪੀੜ ਪ੍ਰਾਹੁਣੀ ਰਹੀ ਵੇ
ਖੋਲ੍ਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਕੀ ਨਾ
ਪੀੜੀ ਜੋ ਗੰਢ ਪਈ ਵੇ।

ਮੇਰਾ ਨਾਂ

ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਨਾਂ
 ਕਦੇ ਮੇਰਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ
 ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੱਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ!
 ਖੋਹ ਕੇ ਚਮੋੜਿਆ ਹੋਇਆ
 ਪਿਤਾ ਦੀ ਖਾਧੀ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਭੁਲੇਵਾ
 ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਰਲ-ਰਲੇਵਾਂ
 ਜਦੋਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਸਾਂਹਵੇ ਮਾਪੇ
 ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ
 ਲਾਡ ਲਡਾਉਣ ਤੋਂ ਸੰਗਦੇ ਸੀ
 ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਖੰਗ ਵਿਚ ਖੰਗਦੇ ਸੀ
 ਧੀਆਂ ਦੇ ਪਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ
 ਹੱਥ ਜੋੜ-ਜੋੜ ਰੱਬ ਦੇ ਕੋਲੋਂ
 ਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਮੰਗਦੇ ਸੀ
 ਓਸੇ ਦੀ ਪਰ ਦਾਤ ਸਮਝ ਕੇ
 ਉੱਪਰੋ-ਥਲੀ ਦੇ ਜਾਣੀਆਂ ਧੀਆਂ
 ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪੁਆਈਆਂ ਧੀਆਂ
 ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗ-ਸੰਗ ਦੇ ਕਾਰਨ
 ਨਾ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਖਿਡਾਈਆਂ ਧੀਆਂ
 ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੱਕ ਵੱਡੀ ਧੀ ਦਾ
 ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਨਾ ਲੱਥੀ
 ਪਹਿਲ-ਪਲੇਠੀ ਧੀ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ
 ਹਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਚੱਕੀ
 ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਮਹਿੰਦਰੇ ਦਾਦੀ
 ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸੀ ਉਹ ਮਾਸੀ
 ਚੋਥੇ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਹੀ ਹੱਥੋਂ

ਪਹਿਲੀ ਲੱਛਮੀ ਝੋਲੀ ਪੈ ਗਈ
 ਪਿਓ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਧਰਤ ਵਿਚ ਲਹਿ ਗਈ
 ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਧੀ ਸਾਂ ਨਾਨੀ ਘਰ ਜੰਮੀ
 ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ ਪੱਥਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਆਖਿਆ ਥੰਮੀ
 ਪਰ ਨਾਨੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੀ ਮੈਂ ਹਾਂ ਕੰਨੀ
 ਨਾ ਰੋਵੇ ਨਾ ਧੋਵੇ ਐਂਵੇ
 ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਧਰੂਗੀ
 ਗਿਆਨ ਜੋਤ ਬਣ ਰੋਜ਼ ਬਲੂਗੀ
 ਇਹ ਤਾਂ ਗਿਆਨੇ ਹੈ ਗਿਆਨ ਕਰੂਗੀ
 ਸ਼ਮਾ ਬਣ ਜਲੂਗੀ
 ਹੰਝੂ, ਹਾਉਂਕੇ, ਹਾਵਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
 ਧੀ ਜੰਮਣ ਦੇ ਪਛਤਾਵਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
 ਮੱਥੇ ਮੇਰੇ ਦੇ ਲੇਖ ਸੜ ਗਏ
 ਕੋਮਲ-ਕੋਮਲ ਹਿਰਦੇ ਕੜੂ ਗਏ
 ਧੀ ਤੋਂ ਔਰਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਦਾ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਵੇਰਾ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰਾ
 ਸਰਾਪ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਤਹਿ ਕਰ ਲਿਆ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ
 ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਰ ਕਰ ਲਿਆ
 ਔਰਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਇਆ
 ਦਿਲ ਰੋਇਆ, ਕੁਰਲਾਇਆ, ਛੁਟਪਟਾਇਆ
 ਸੋਚਦੀ ਸਾਂ ਔਰਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ
 ਇਮਤਿਹਾਨ ਕੀਹਨੇ ਬਣਾਇਆ
 ਪਰ, ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਨੇ ਹੈ ਕੈਸਾ ਰੰਗ ਵਟਾਇਆ
 ਕੈਸਾ ਰੱਬੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਛਾਇਆ
 ਸਮਝ ਗਈ ਹਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ
 ਕਿ ਔਰਤ ਹੋਣਾ ਉਹਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ
 ਕਰਤੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਔਰਤ
 ਇਹ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਲਈ ਵਡਮੁੱਲਾ ਸਰਮਾਇਆ
 ਤਾਂਹੀਓਂ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਰੱਬ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ
 ਸੱਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਆਹੁਦਾ ਤਾਂ ਹੀ ਔਰਤ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ
 ਹੁਣ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸਣਾ ਛੱਡ ਕੇ

ਨਾਨੇ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨੂੰ ਜੀਅ ਰਹੀ ਹਾਂ
ਗਿਆਨ ਕਰਦੀ ਮੈਂ ਅਮਰ ਹੋ ਚੱਲੀ ਹਾਂ
ਮਨ ਜੀਤੇ ਜੱਗ ਜੀਤ ਦੇ ਮਤਲਬ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹਾਂ
ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਚਮੇੜੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹੱਸ ਕੇ
ਤੇ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਜੀਅ ਰਹੀ ਹਾਂ...

ਸਿਰਨਾਵਾਂ

ਸਿਰਨਾਵਾਂ
ਤਾਂ
ਪਹਿਚਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਅਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਆਦਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਫੁੱਲਾਂ ਭਰੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਜਿਹਾ
ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ
ਅਧਿਕਾਰ
ਨਹੀਂ।

-੦-

ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ

ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਦਿਸਹੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ
ਇਕ ਜੋਬਨ ਮੁੰਦ ਬਾਲੀ
ਉੱਜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਉਤੇਜਨਾ ਭਰੀ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ
ਹੋ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਬਾਗੀ ਕਈ ਵਾਰੀ
ਅਣਦੇਖੇ ਪਰੀ ਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ
ਸੁਪਨ-ਜਗਤ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਲਈ
ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਛੋਹਣ ਦੀ ਲਲਕ ਲੈ ਕੇ
ਪਰ, ਲੈ ਕੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਜੋਸ਼
ਬਾਹੂ-ਬਲ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਬੇ-ਮੁਹਾਰ ਤਾਕਤ
ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਤੋਂ ਅਣਭਿੱਜ
ਅਨੁਭਵਹੀਣ ਜਵਾਨੀ
ਸਮਾਜੀ ਕੋਂਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਠੋਕਰ ਮਾਰ
ਨਿਕਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਜੁਗਨੂੰਆਂ ਸਹਾਰੇ
ਅਜਗਰ ਰੂਪੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀ
ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ
ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਜੀ
ਅਣਡਿੱਠੀ ਮੰਜਿਲ ਤਲਾਸ਼ਣ ਲਈ
ਪਰ ਧੀਆਂ ਲਈ
ਬਣ ਸਕਦੇ ਨੇ ਜੁਗਨੂੰ ਮਾਪੇ
ਬਣ ਸਕਦੇ ਨੇ ਰਾਹ-ਦਸੇਰੇ
ਜੋਸ਼ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਸਕਦੇ ਇਕੱਠੇ
ਸੰਕੀਰਨਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ-ਛੱਡਾ ਕੇ
ਪਾ ਸਕਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮੰਜਿਲ
ਮਾਪੇ ਤੇ ਬੱਚੇ
ਜੇ ਰਲ ਕੇ ਚੱਲਣ ਇਕੱਠੇ।

****

ਚਾਰੋ-ਤਰਫ਼ ਪੱਸਰ ਰਹੀ ਹੈ
ਜਾਣੀ-ਪਹਿਚਾਣੀ ਤੇ ਸਹਿਕਦੀ ਚੁੱਪ।

-੦-

ਗੰਧਲੀ ਨਦੀ

ਸ਼ਹਿਰ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਇਕ ਸੁਰਖੀਲੀ ਨਦੀ
ਜੋ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ
ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਸਾਰਾ
ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ
ਝੁੱਗੀਆਂ ਦੇ ਮਰਦ, ਔਰਤਾਂ, ਤੇ ਕੱਪੜੇ,
ਬਰਤਨ ਤੇ ਬਚਪਨ ਵੀ
ਉਸ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਿਨ
ਟਿਕੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਦਿਨ ਬਿਨਾਂ ਅੱਕੇ ਬਿਨਾਂ ਥੱਕੇ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ
ਢਲਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਉਤਰਦੀ
ਲਾਲ-ਸੰਧੂਰੀ ਸ਼ਾਮ ਹੁਣ
ਸੁਹਾਵਣੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ
ਖ਼ਲਬਲੀ ਹੈ ਆਸ-ਪਾਸ
ਬੁਖਲਾਹਟਾਂ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਰਸ-ਭਿੰਨੇ ਬੋਲ
ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਭੇਦ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਾਨ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠਦੀ ਹੈ
ਬਹਿਕਦੇ ਕਦਮ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਨੇ
ਸੁਰਖੀਲੇ ਮਦਹੋਸ਼ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ
ਭੁੰਘੀਆਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਵੇਲੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਪਰਤਦੀ ਸਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਲਈ
ਆਪੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ
ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪੱਸਰਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਲੈ ਕੇ
ਘਰਾਂ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਨਦਾਰਦ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਾਂਝਾਂ ਦਾ ਸਰੋਕਾਰ
ਸੁੰਗੜ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਪਿਆਰ
ਟੀਵੀ, ਮੋਬਾਇਲ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਵੀਡੀਓ .ਗੇਮ ਵਿਚ

ਮਹਾਂ-ਯੁੱਧ

ਦਿਲ-ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ
ਉੱਗ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ
ਵਾਕਾਂ ਤੇ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦੀ
ਲਹੂ-ਪੀਣੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਅਤੇ
ਚੇਤਨ, ਅਵਚੇਤਨ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦੀਆਂ
ਸਰਦ ਦਰਦੀਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ
ਜਿਉਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਉੱਗੇ ਕਾਈ
ਦਨਦਨਾਉਂਦਾ ਖੌਰੂ ਪਾਉਂਦਾ
ਮਹਾਂਯੁੱਧ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦਾ
ਕੁੱਝ ਟੁੱਟਦੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ
ਦਿਲੋਂ ਖੁੱਸਦੇ ਹੋਏ ਧਰਵਾਸਾਂ ਦਾ
ਕੀ ਕਰੇ ਭਰਵਾਸਾ ਕੋਈ
ਲੋਢੇ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦਾ
ਬੇਖੁਦੀ ਵਿਚ ਧੰਮੀ ਵੇਲੇ
ਪੈਰਾਂ ਕੀਤੇ ਜੋ ਪੰਧ ਲੰਮੇਰੇ
ਬਿਨ ਮੰਜ਼ਿਲੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹਾਂ ਦਾ
ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਬਿਨ ਸਿਰਨਾਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਲੱਭਦੇ
ਬੇ-ਮਕਸਦ ਜੋ ਕੀਤੇ ਐਂਵੇਂ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸਾਂ ਦਾ
ਬੇਖੁਦੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਨੇ ਜੋ
ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬਾਂ ਦਾ
ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਜੇ ਕਰਜ਼ ਨੇ ਬਾਕੀ
ਰਹਿੰਦੇ ਅਜੇ ਕਈ ਫ਼ਰਜ਼ ਨੇ ਬਾਕੀ
ਬਿਨ ਰੁਕੇ ਹੀ ਗਾਉਂਦੇ ਜਾਣਾ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਜਾਣਾ

ਕਦਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਉਂਦੇ ਜਾਣਾ
ਹੁਣ ਕੀ ਭਰਵਾਸਾ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ
ਲੋਢੇ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦਾ।

ਅਕਸ

ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਨੂੰ
ਤੂੰ ਘੱਟ ਕਿਉਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਆਖਰ
ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਜੋ ਬਹੁਤੇ ਸਾਖਰ
ਨੰਗੇ ਨੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਸਭ ਹੀ
ਤਾਂਹੀਓਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵੇਖ ਨ ਸਕਦੇ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਸਾਬਤ ਅਕਸ ਤਰੇੜੇ ਪਏ ਨੇ
ਅੰਦਰਲੇ ਆਈਨੇ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਤਰੇੜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਹਰ ਇਕ ਏਥੇ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਗੁਨਾਹ ਕਰਦਾ ਵੀ
ਨ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਕੋਈ
ਐਪਰ ਅਪਣੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਦਾ
ਵੇਖ ਨਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਕੋਈ ਏਥੇ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ
ਬਿੰਬਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ
ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਧਰ ਲੈਂਦਾ
ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ
ਅਕਸ ਵਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਛੋਟਾ-ਛੋਟਾ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਹਰ ਘਰ ਹੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਏਥੇ
ਹਰ ਹੱਥ ਦੇ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਪੱਥਰ

ਕਿਉਂ ਹੈ ਏਨਾ ਮਾਨਵ ਬੇ ਡਰ
ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ
ਆਪਣੇ ਉਹ ਘਰ ਦਾ ਫਿਕਰ
ਕਿਉਂ ਉਹ ਫਿਰਦਾ ਢਾਹੁੰਦਾ ਜਾ ਕੇ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਇਕ ਝੂਠ ਕਹਾਣੀ
ਪਾਣੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਾਣੀ
ਪਰਤ ਵਾਪਸ ਨਾ ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਣੀ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੱਚ ਝੂਠ ਨੇ ਟੁੱਟਣਾ
ਮੌਤ ਨੇ ਆ ਜਦ ਮੋਹਰ ਲਗਾਉਣੀ
ਵੇਖਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ ਇਕ ਦਿਨ ਫਿਰ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਸ਼ਾਂਤ ਝੀਲ ਦਾ ਗੰਧਲਾ ਪਾਣੀ
ਇਹ ਜਦ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ
ਵੇਖੇਗਾ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ
ਟਿਕ ਜਾਵੇਗਾ ਕਦੇ ਤਾਂ ਆਖਰ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰਿਆ
ਪਰ, ਕਿਉਂ ਬਿਖ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਵੇ
ਨਾੜੀ-ਨਾੜੀ ਵਹਿੰਦਾ ਜਾਵੇ
ਮਨਚਲਾ ਮਨ ਵੇਖ ਨਾ ਪਾਵੇ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ਾ।

ਆਭਾਸ

ਘੂੜੀ ਰਾਤ ਗ਼ਮਾਂ ਦੀ ਕਾਲੀ
 ਜਾਗਦੀ ਅੱਖ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਸੁਪਨਾ
 ਇਕ ਅਜ਼ੀਬ-ਗ਼ਰੀਬ ਜਿਹਾ ਹੀ
 ਘੋੜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਰ ਸੀ ਥੱਲੇ
 ਉੱਚਾ-ਲੰਮਾ ਸੀ ਗੱਭਰੂ ਕੋਈ
 ਛਵੀ ਸੀ ਉਸਦੀ ਭਲੀ ਜਿਹੀ
 ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਹੀ ਸੀ
 ਇੱਛਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਜੀਣ-ਥੀਣ ਦੀ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਘੁਟ-ਘੁਟ ਪੀਣ ਦੀ
 ਸੁਪਨੇ ਮੇਰੇ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਿੱਦਤ
 ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਇਕ ਸਵੇਰੇ
 ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ
 ਰਾਜਾ ਯਮਨ ਜੋ ਕਦੇ ਅਖਵਾਇਆ
 ਬਲਦੀ ਭੱਠ 'ਚੋਂ ਲੈ ਗਿਆ ਕੱਢ ਕੇ
 ਸੱਚਾ ਸੀ ਹਮਦਰਦ ਉਹ ਮੇਰਾ
 ਦੁਖੀਆਂ ਦਾ ਉਹ ਦਰਦਮੰਦ ਸੀ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਉਲਝੇ ਜਵਾਬ ਲੈ ਆਇਆ
 ਬਿੱਖੜੇ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਖਰੇ
 ਚੁਣ ਕੇ ਉਹ ਖ਼ਵਾਬ ਲੈ ਆਇਆ
 ਉਲਝੀ ਜੋ ਤਰਤੀਬ ਹੋਈ ਸੀ
 ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਹੋਈ ਸੀ
 ਸਬਰ ਦੀ ਫੇਰ ਅਖੀਰ ਹੋਈ ਸੀ
 ਕਾਲੀ ਖ਼ਤਮ ਲਕੀਰ ਹੋਈ ਸੀ
 ਸਿਰ ਰਿਹਾ ਜੋ ਛਿਤਰਾਂ ਥੱਲੇ
 ਸਿਰ ਉਸੇ ਫਿਰ ਛਤਰ ਸੀ ਝੁੱਲੇ
 ਹੋਈ ਜਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸਵੱਲੀ
 ਹੀਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤਾਜ ਸਜੇ ਸੀ

ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਫਿਰ ਖ਼ਾਬ ਸਜੇ ਸੀ।

ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੋਸ਼ਿਆਰ !!!

ਸੁਣੋ !
 ਸੁਣੋ, ਸੁਣੋ !!
 ਬਈ ਸੁਣੋ, ਸੁਣੋ !!!
 ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੋ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੋ !!!!
 ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ ਦੇ ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣੋ !!!!!
 ਤਾਜ਼ਾ ਖੋਜ ਖ਼ਬਰ ਹੈ ਉਸਦੀ
 ਹੋ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਸੁਣੋ !!!!!
 ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਤਾਜ਼ਾ-ਤਰੀਨ ਚਮਤਕਾਰ ਸੁਣੋ !!!!!

ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ
 ਜੋ ਬਾਤ ਪਾਈ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ
 ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਬਾਣੀ ਨੇ
 ਮੋਹਰ ਲਾਈ ਹੈ ਹੁਣ ਉਸ 'ਤੇ ਹੀ
 ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਥਨ ਕਹਾਣੀ ਨੇ
 ਉਸ ਸੱਚ ਦੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਅੱਜ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣੋ!
 ਬਈ ਹੋ ਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਤੇ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਸੁਣੋ!

“ਇਕ ਝੂਠ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ
 ਸੌ ਝੂਠਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਪੈਂਦਾ
 ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਬੰਦਾ ਫਿਰ ਚੱਕਰਦਾਰ ਸੁਣੋ!
 ਜੀਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਸੁਣੋ!
 ਦਿਲ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦਾ ਉਹ ਗ਼ਮਖ਼ਾਰ ਸੁਣੋ!”
 ਲੰਬੜਦਾਰ ਓ ਠਾਣੇਦਾਰ ਸੁਣੋ!
 ਹੋ ਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਆਲੰਬਰਦਾਰ ਸੁਣੋ!

“ਰੰਗ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਲਾ
 ਸੁਣ ਲਓ ਸਾਰੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ
 ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਚਿੰਬੜੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ

ਲਾਇਲਾਜ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀ
ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਉਹ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੁਣੋ!”
ਓ ਸਿਆਸਤਦਾਨੋਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸੁਣੋ!
ਹੋ ਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੁਣੋ!

“ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਦੇ
ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਬੁਰੇ ਸੰਸਕਾਰ ਸੁਣੋ!”
ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੇ ਦਾਵੇਦਾਰ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਣੋ!
ਹੋ ਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੁਣੋ!

“ਚੋਟੀ ਦੇ ਵੈਲੀ-ਯਾਰ ਕਹਾਉਂਦੇ
ਘਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਆਢ੍ਹਾ ਲਾਉਂਦੇ
ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ
ਬਦ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਸੁਣੋ!”

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਹੋ ਤਾਂ
ਮੇਰੀ ਵੀ ਇਹ ਫਰਿਆਦ ਹੈ ਜੀ ਡਾਕਦਾਰ ਸੁਣੋ!
ਹੋ ਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੁਣੋ!

“ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਤੇ ਸਾਦਾ ਖਾਣਾ
ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦਾ ਜੀਵਨ ਜਿਓਣਾ
ਬੜਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸਾਦਾ ਤਨ ਤੇ ਪਾਉਣਾ
ਚਾਹੀਦਾ ਕਰਨਾ ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਸਦਾਚਾਰ ਸੁਣੋ!”
ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਸੁਣੋ !
ਹੋ ਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੁਣੋ !!

ਸੁਣੋ, ਸੁਣੋ !!!
ਬਈ ਸੁਣੋ, ਸੁਣੋ !!!!
ਖਬਰਦਾਰ ਹੋ ਖਬਰ ਸੁਣੋ !!!!!
ਪੀਜੀਆਈ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣੋ !!!!!
ਹੋ ਕੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੁਣੋ !!!!!

-0-

ਮੇਰੀ ਬਗੀਚੀ

ਘਰ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਦੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਰੁੱਖ।
ਮੰਗਣ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੀ ਸੁੱਖ।
ਪਿਆਰੇ-ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਸੋਹਣੇ।
ਹਰੇ-ਹਰੇ ਬੜੇ ਮਨਮੋਹਣੇ।
ਇਹ ਤਾਂ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤ ਹਨ ਮੇਰੇ।
ਤੱਕਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝ-ਸਵੇਰੇ।
ਕੋਮਲ-ਕੋਮਲ, ਸਾਵੇ-ਸਾਵੇ।
ਬੰਨ੍ਹ ਕਤਾਰ ਜਿਉਂ ਪਲਟਨ ਜਾਵੇ।
ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਢਾਲ ਇਉਂ ਬਣਦੇ।
ਆਪਸ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਹਿੱਕਾਂ ਮਿਣਦੇ।
ਤੇਜ਼ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ, ਤੱਪਦੀਆਂ ਧੁੱਪਾਂ।
ਝਾਗਣ ਬਰਸਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ।
ਦੁਖ-ਸੁਖ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਸੁਣਦੇ।
ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਗਲ ਬਾਂਹੀਆਂ ਬੁਣਦੇ।
ਲੋਅ ਲੱਗਦੀ ਤੋਂ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਦੇ ਨੇ।
ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਰੰਗ ਖਿੜਦੇ ਨੇ।
ਘੋਲ ਹਵਾ ਵਿਚ ਮਹਿਕਾਂ ਵੰਡਦੇ।
ਆਲ-ਦੁਆਲੇ ਖੇੜਾ ਭਰਦੇ।
ਸ਼ਾਮ ਢਲੇ ਜਦ ਸੂਰਜ ਸੌਂਦਾ।
ਸਾਰਾ ਆਲਮ ਆਰਤੀ ਗੌਂਦਾ।
ਰਹਿਰਾਸ ਵਿਚ ਰਾਸ ਮਨਾਉਣਾ।
ਮੈਂ ਜਾਗਾ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸੌਣਾ।
ਇਹ ਤਾਂ ਹਨ ਨਿਯਮ ਦੇ ਪੱਕੇ।
ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਣ ਸਾਡੇ ਸੱਕੇ।
ਤਾਂਹੀਓਂ ਵਿਹੜਾ ਭਰਿਆ-ਭਰਿਆ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਗੁਲਦਸਤਾ ਧਰਿਆ।
ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਨਹਿਲਾਉਣਾ।
ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉੱਠ ਰੋਜ਼ ਸਹਿਲਾਉਣਾ।

ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਿਤ-ਕਰਮ ਸੀ।
 ਮੈਨੂੰ ਲੱਗੇ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਸੀ।
 ਸੱਜਰੇ ਸੁਹਲ ਤੇ ਖਿੜੇ-ਖਿੜੇ ਇਹ।
 ਉਡੀਕ ਮੇਰੀ ਨਿਤ ਕਰਨ ਜਿਵੇਂ ਇਹ।
 ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਦਾ ਭਰਨ ਹੁੰਗਾਰਾ।
 ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਰਨ ਵਿਚਾਰਾਂ।
 ਜਦ ਕੱਢਣ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਕਰੂੰਬਲ।
 ਮਨ ਵਿਚ ਉਗਮੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਹਲਚਲ।
 ਬਾਗ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਜਾਂਦੀ।
 ਸਭ ਉੱਤੇ ਉਦਾਸੀ ਛਾ ਜਾਂਦੀ।
 ਜਦ ਕੋਈ ਪੈਦਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ।
 ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਹੌਂਕੇ ਖਾਂਦਾ ਜਾਂ।
 ਉਡੀਕ ਕਰਾਂ ਜੇ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।
 ਉਮਰ ਵਧੇ ਰੰਗ ਕੱਢੇ ਸਾਵੇ।
 ਹਰਿਆਲੀ ਜੇ ਸਭ ਨੂੰ ਭਾਵੇ।
 ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਜੰਨਤ ਬਣ ਜਾਵੇ।

-੦-

;a?skB dh o{j

dcasoh ndkfonK dh nK
 po{jK ftu Gpedh f;nk;s dh nZr
 T[;/ nZr ftu jh nZi
 T[j th ;Vdh ;[Dh ;h
 i' d{i/ d/ xo bZrh B{z
 p;zso ikD jZ;dh
 jZ;Fr'b/ SZvdh
 eZSK u'_ jk;k eZYdh
 fi; nZr ed/ w/oh o{j gZSh ;h
 fi; nZr B/ w/o/ sBFpdB B{z
 ;kV e/ ;[nkj ehsk
 s/ fco w/o/ xoFwzdo B{z spkj ehsk
 fJj T[jh nZr ;h
 fijVh ;c?dFg';ah ftu'_ fBeb
 jo ndko/ jo goh;ad
 Bjh_ pya;a/ fi;B/ r[odnko/ s/ wzdo
 nk tVh xoK dh nK dfjbhiKa d/ nzdo
 ;[brdh j? j[D T[~u/ r qfj;E d/ wzdo
 T[rdh ;h ed/ fJB;kBhns fiE/
 Godh ;h BhjA ;z;ekoK dh fiE/
 T[u/F;[Zu/ feodkoK dh fiE/
 fSVdh ;h rZb w'jFfgnkoK dh fiE/
 T[;odk ;h ;ah;a wfjb wB[Zysk dk
 Mbedh ;h gkodo;ask ftZu'_
 ;ZuhF;[Zuh feos
 nZSkJh dh j[zdh ;h g{ik
 b?_dk ;h e'Jh Bkw Bk d{ik
 go, T[~ib/ ;c?d gfjokftnK ftu'_

j[D nkT[_dh j? p'n ;tkoE dh
 jo EK jh ubdh j?
 rZb j[D fsiakos dh
 ;VKd wkodh fijBhns ftu
 ofjzd/ B/ fpBFf;zr/ d?_s eJh
 i' fBrb ikDk ukj[zd/ B/
 ;kwoki ;ko/ dk ;kok
 okiBhsh oki Bjh_ ;/tk''d/ ojh j? Sbctk
 fJB;kBhns dk y{B oj/ B/ u'n
 j[Bo ns/ T[u :rsk u'_ nkT[_dh j?
 j[D j?tkBhns dh p'n
 GbwkD;h u"okj/ ftu nbca Bzrh yVQh j?
 ;Zu d/ sK w{zj s/ ekbya wbh j?
 ;QkBK d/ G/V ftu
 raohp fBskD/ dh fJZias o[bah j?
 u'oFT[uZe/ u"XohnK jZE'_ j[zd/ B/ ndp
 j[D r[zvhnK, jzvhnK, SBkbK BkoK d/
 ;Zu gzy eo T[vZ frnk bZrdk
 M{m dk x[Zr{ jo gk;/ tZidk
 f;Zek fgnk uZbdk
 pjo{ghJ/ mZr, :koK dk
 ;a?skB dh BkBh djKVdh j? fdBFfdjkV/
 joFo'iaQ jbkSk wkohnK fezbhK e{ziK
 uVQdhnK ny"sh nfjz;tkdh f;nk;s d/ jZE/
 ncabks{Bh fdwkrK d/ ftu
 ikrdk j? y{BFghDk dkBt ;dk
 bj{FfbZpV/ bZw/ dzd eZY fuzrkVdk
 nkdwFp'HHHHHHHHnkdwFp''djKVdk
 oky;a;ah gzfinK d/ Bkb
 wB[Zysk dh nkswk gkVdk
 gEohbh o{j ;a?skB dh BkBh f;nk;s sK
 fe;/ B{z th Bjh_ py;adh.

ikd:/

;w[zdo @u ;[Bkwh
 Xosh j/m T[drkwh
 fiazdrh @u jkd;/
 nu/s jh tkgod/
 ;[s/Ff;ZXHHHHHHH
 nfuzs/ pkiK tKr{z.

;wK fe;/ dk fwZs Bjh_
 ;ZG e[S pzd/ fjs Bjh_
 i' ;kfjp eo d/_dk j?
 T[j pzd/ d/ fus Bjh_
 jkd;/ nu/s jh tkgod/
 ;[s/Ff;ZXHHHHHHH
 nfuzs/ pkiK tKr{z.

jkbks fe;/ d/ tZ; Bjh_
 fyZbh wko fJT[_ jZ; Bjh_
 iayaw gokJ/ gZS Bjh_
 g?_dk tyas sK
 jk;/ fJT[_ jh Skgbd/
 jkd;/ nu/s jh tkgod/
 ;[s/Ff;ZXHHHHHHH
 nfuzs/ pkiK tKr{z.

jkbksK d/ fJj xV/ B/ pzd/
 fizadrh ;koh bV/ B/ pzd/
 oVQ/, eVQ/ s/ ;V/ B/ pzd/
 fdB fJT[_ jh pbbd/

jkd;/ nu/s jh tkgod/
;[s/Ff;XHHHHHHHH
nfuzs/ pkiK tKr{z.

ਸ਼ਬਦ

ਦਿਲਾਂ ਵਿਚਲੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ
ਮੱਥਿਆਂ 'ਚੋਂ ਪੀੜ ਬਣ ਉੱਠਦੀ
ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਡੁੱਲ੍ਹਦੀ
ਕੋਰੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਤੇ।

ਜਦੋਂ ਹੰਝੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜੂਨੀ ਪੈਂਦੇ
ਪਾ ਜਾਂਦੇ ਵਜ਼ੂਦ ਫਿਰ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ
ਜੋ ਮਰਦੇ ਸੀ ਕਦੇ ਅਣਿਆਈ ਮੌਤੇ।

ਜਜਬਾਤ ਪੀਣੇ ਦਿਲ ਜਦੋਂ
ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ
ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਡੁੱਲ੍ਹਦੇ
ਕਲਮ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ।

ਸ਼ੁਰਖਾਬ ਦੇ ਪੰਖ ਨੇ ਇਹ
ਜੋ 'ਅਮਰ' ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਖੁਦ ਨੂੰ, ਕਲਮ ਨੂੰ ਤੇ
ਮੋਕਲੇ ਅੰਬਰਾਂ 'ਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਕਲਮਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ।

ਮੇਰੇ ਰਹਿਨੁਮਾ ਬਣ ਇਹ ਸ਼ਬਦ
ਜੁਗਨੂੰਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਜਗਮਗਾਉਂਦੇ,
ਟਿਮਟਿਮਾਉਂਦੇ ਸੁਪਨ-ਸੁਨਿਹਰੇ
ਹੋਲੀ ਰੰਗੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ।

ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦੀ ਜੂਨੀ ਪੈਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ

ਵਲਵਲੇ ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਜਾਂਦੇ
ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ
ਢਹਿੰਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਬਣਦੇ ਢਾਰਸ
ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਨੇ
ਸਫ਼ਰ-ਦਰ-ਸਫ਼ਰ ਇਹ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਨਾ ਰੁਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਇਹ ਥੱਕਦੇ
ਨਾ ਕਦੇ ਇਹ ਚੋਰੀ ਹੁੰਦੇ
ਅਨਮੋਲ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਬਣਦੇ ਗਹਿਣਾ।

ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ
ਗੁਰੂ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ
ਕਰ ਗਏ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ
ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰਚੈਤਾ
ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਮਾਤਰ
ਰਾਹ-ਦਸੇਰੇ ਬਣ ਗਏ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ।

ਜਦੋਂ ਸੀ ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੰਦੂਕਾਰਾ
ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੀ ਘੋਰ ਅੰਧਿਆਰਾ
ਸੀ ਉਦੋਂ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਪਸਾਰਾ
ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਵੱਜਦਾ ਸੀ
ਇਕ ਧੁਨ ਹੋ ਕੇ ਓਅੰਕਾਰਾ।

“ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਕਰ ਥਲ ਤੇ ਕੂਆ॥
ਕੂਪ ਤੇ ਮੇਰ ਕਰਾਵੈ॥
ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ ਚੜਾਵੈ
ਚੜ੍ਹਹਿ ਅਕਾਸ ਗਿਰਾਵੈ॥”
ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪਰਬਤ ਚੜ੍ਹ ਆਵੈ
ਹੋ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਧੰਦੂਕਾਰਾ
ਨ ਧਰਤੀ ਗਗਨਾ ਨਾ ਕੋਈ ਪਸਾਰਾ
ਰਹਿਣਾ ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਓਅੰਕਾਰਾ
ਅਨਹਦ-ਨਾਦ ਦਾ ਗੂੰਜ-ਗੂੰਜਾਰਾ।

ਨਿਠਾਰੀ ਕਾਂਡ

ਆਏ ਸਾਲ ਜਲਾ ਕੇ ਰਾਵਣ
ਮਾਨਵ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਸ਼ਾਇਦ ਰਾਵਣ ਮਰ ਗਿਆ।

ਭੀੜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਿਆ ਖੁਦ ਰਾਵਣ
ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਜਲਾ ਕੇ ਪੁਤਲਾ
ਆਪ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਗਿਆ।

ਸਿਰ ਤੇ ਬਾਂਹਵਾਂ ਕੱਟ ਦਿਉ ਭਾਂਵੇਂ
ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ
ਰਾਵਣ ਨੇ ਹਰਨਾ ਨਹੀਂ
ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੀ ਸੁਰਤ ਦਾ ਚਿੰਤਨ
ਉਹਦੀ ਨਾਭੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵੜ ਗਿਆ।

ਰਾਮ, ਰਾਮ, ਰਾਮ, ਰਾਮ
ਜਪਦਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ
ਰਾਵਣ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਦਾ ਹੀ
ਬਿੱਛੂ ਆ ਕੇ ਲੜ ਗਿਆ
ਤਾਂ ਹੀ ਰਾਵਣ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੜ ਗਿਆ।

ਰਾਮ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਇਸ ਨੇ
ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕੀਤਾ
ਜਿੰਦਾ ਰਾਵਣ ਦਹਸਿਰਾਂ ਦੀ
ਸੋਚ ਦੇ ਵਿਚ ਦੜ ਗਿਆ।

ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭਰ ਰਹੀ ਹੈ

ਆਸਥਾ ਦੀ ਗੰਦਗੀ
ਰੂਹਾਂ ਅਤੇ ਫਿਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
ਹਰ ਸਾਲ ਬਲਦਾ ਰਾਵਣ
ਹਵਾ ਵੀ ਗੰਦੀ ਕਰ ਗਿਆ।

ਸੀਤਾ ਰਚ ਕੇ ਸਵੰਬਰ ਆਪਣਾ
ਚੁਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਰਾਮ ਨੂੰ ਜੇਕਰ
ਤਾਂ ਸਰੂਪਨਖਾ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ
ਆਪਣਾ ਵਰ ਹੀ ਤਾਂ ਮੰਗਿਆ ਸੀ
ਪਰ ਲਛਮਣ ਕਿਉਂ
ਉਹਨੂੰ ਬੁੜੀ ਕਰ ਗਿਆ।

ਭੈਣ ਦੀ ਚੀਕ-ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ
ਬਦਲੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਬਲਿਆ ਰਾਵਣ
ਸੀਤਾ ਸਤਵੰਤੀ, ਸਤੀ-ਸਵਿਤਰੀ
ਬਗਲੀ ਵਿਚ ਜੇ ਪਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ
ਸੀਤਾ ਦਾ ਸਤ ਕਿਉਂ ਹਰ ਗਿਆ।

ਧਰਮ ਨਿਭਾਇਆ ਰਾਵਣ ਆਪਣਾ
ਹੋਇਆ ਕੀ ਜੇ
ਭੈਣ ਦੀ ਲਲਕਾਰ ਪਿੱਛੇ
ਚਹੁੰ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹ-ਗਿਆਤਾ
ਕਾਲ ਪਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਾ
ਮਹਾਂਬਲੀ ਉਹ ਸੂਰਮਾ
ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਆਪਾ ਹਰ ਗਿਆ
ਪਰ ਰਾਖਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਫਿਰ ਬਣ ਗਿਆ...?

ਦੰਭ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸੀ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ
ਐਂਵੇਂ ਹੀ ਜੱਗ ਨੇ ਪਾਲਿਆ
ਪਵਿੱਤਰ ਸਤੀ ਸਵਿਤਰੀ ਸੀਤਾ ਦਾ ਸਤ
ਇਕ ਧੋਬੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਹੀ
ਖਾਤਰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ

ਕਲੰਕਿਤ ਕਿਉਂ ਕਰ ਗਿਆ।

ਕਰਮਾਂ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਆਪਣੇ
ਸੀਤਾ ਦੇ ਸਦਕਰਮ ਦੇ ਉੱਤੇ
ਉਹ ਚੋਟ ਸੀ ਆਪੇ ਕਰ ਗਿਆ
ਭੰਡੀ ਖੁਦ ਉਹਦੀ ਕਰ ਗਿਆ।

ਗਰਭਕਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਔਰਤ ਨੂੰ
ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰੋਲਿਆ
ਉਸ ਅਬਲਾ ਦੇ ਹੱਕ ਲਈ
ਉਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਬੋਲਿਆ
ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਭਾਬੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ
ਲਛਮਣ ਆਪਣੇ ਘਰ ਗਿਆ।

ਅੱਜ ਵੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀਤਾਵਾਂ ਦੀ
ਦਰੋਪਦੀ ਜਿਹੀਆਂ ਅਬਲਾਵਾਂ ਦੀ
ਜੋ ਚੱਲਦੀ ਪਾ ਕੇ ਝੋਲੀ ਵਿਚ
ਧੋਬੀਆਂ ਦੇ ਤਾਹਨੇ-ਮਿਹਣੇ
ਕੰਮ-ਕਾਜੀ ਨਾਰੀ ਦਾ ਸੀਨਾ
ਛਲਣੀ-ਛਲਣੀ ਕਰ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਨਾਰੀ ਭਾਵੇਂ
ਸਤਯੁਗ ਤੋਂ ਮਹਾਂਕਲ ਤੀਕਰ
ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਨਾਰੀ
ਅੱਜ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰੀ
ਕੰਮਕਾਜੀ ਨਾਰੀ ਦੇ ਉੱਤੇ
ਜੁਲਮ ਚੌਗੁਣਾ ਵਧ ਗਿਆ
ਹਰ ਸੋਚ 'ਚ ਰਾਵਣ ਸਧ ਗਿਆ।

ਕਦੇ ਸਰੂਪ-ਨਖਾ,
ਕਦੇ ਰੁਕਮਣੀ
ਦਰੋਪਦੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਰਦੀ

ਮਹਾਂਪਾਪੀ ਇਸ ਕਲਯੁਗ ਵਿਚ
ਧੋਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਜ਼ਰਦੀ
ਹਰ ਬਸ਼ਰ ਧੋਬੀ ਅੱਜ ਬਣ ਗਿਆ
ਔਰਤ ਦੇ ਸਵੈਮਾਨ ਨੂੰ
ਨਾਗ ਬਣ ਕੇ ਲੜ ਗਿਆ।

ਰਾਮ ਤੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ
ਧੋਬੀਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਬੜੀ ਹੈ
ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬਿਮਾਰ ਬੜੀ ਹੈ
ਜੋ ਭੰਡਦੀ ਸੀਤਾਵਾਂ ਨੂੰ
ਰਾਵਣ ਵਰਗੀ ਬਿਰਤੀ ਹੱਥੋਂ
ਅਪਮਾਨ ਮਿਲੇ ਅਬਲਾਵਾਂ ਨੂੰ
ਭਰਮ ਦੀਆਂ ਸਬਲਾਵਾਂ ਨੂੰ
ਸਾਲੋ-ਸਾਲ ਹੀ ਸੜਦਾ ਰਾਵਣ
ਮਹਾਂ-ਮਾਨਵ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਹੀ ਦੜ ਗਿਆ।

ਰਾਵਣਾ ਦਿਓ ਦਹਿਸਿਰੇ
ਹੁਣ ਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿਉ ਪੁਤਲੇ ਫੂਕਣੇ
ਰਾਵਣ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜੋ ਬੁਰਾਈ ਦਾ
ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਦਾ
ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦਾ ਰਾਵਣ
ਦਹਿਸਿਰਾਂ ਵਿਚ ਧੂ-ਧੂ ਕਰ ਬਲਦਾ ਪਿਆ
ਪਾਰ ਹੱਦਾਂ ਕਰਦਾ ਪਿਆ।

ਸੀਤਾ ਜਿਹੀਆਂ ਅੱਜ ਦੇਵੀਆਂ
ਪਤੀ-ਬਰਤਾ ਕਈ ਨਾਰੀਆਂ
ਦੁੱਧ-ਮੂੰਹੀਆਂ ਵੀ ਬੱਚੀਆਂ
ਬੁੱਢੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਨੱਢੀਆਂ
ਸਫੈਦਪੋਸ਼ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦੀਆਂ
ਐਸੇ ਹੈਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲੋਂ
ਚੰਗਾ ਸੀ ਉਹ ਰਾਵਣ
ਜੋ ਕਰ ਸੀ ਦਰ-ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ।

ਸੀਤਾ ਦੇ ਉਸ ਸਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੋਲਿਆ
ਓਹਦੀ ਹਰ ਇਕ ਨਾਂਹ ਨੂੰ ਉਸ ਕਬੂਲਿਆ
ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਮਰਿਆਦਾ ਦਾ
ਪੱਲਾ ਰਾਵਣ ਫੜ ਗਿਆ
ਜੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਸਤ ਤੋਂ ਸੀ ਹਰ ਗਿਆ।

ਆਓ...!
ਜਿੰਦਾ ਅੱਜ ਦੇ ਰਾਵਣਾਂ ਨੂੰ
ਦੁਸ਼ਹਿਰੇ ਦੇ ਪਾਵਨ ਪਰਵ ਤੇ
ਫੜ-ਫੜ ਕੇ ਸਾੜੀਏ
ਰਾਵਣ ਵਾਲੀ ਹਰ ਸੋਚ ਨੂੰ ਨਕਾਰੀਏ
ਜਿੰਨਾਂ ਦਿਆਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਅੱਜ
ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਪੰਨਾ ਭਰ ਗਿਆ।

ਜੇਕਰ ਰਾਵਣ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ
ਪੁਤਲਾ ਹੈ ਹੈਵਾਨ ਦਾ
ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਨਾਮ ਦੇਈਏ
ਅੱਜ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਭਚਾਰੀਆਂ ਬਲਾਤਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ
ਜੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ
ਬੋਟੀ-ਬੋਟੀ ਨੋਚ ਕੇ
ਹਜ਼ਮ ਵੀ ਤਾਂ ਕਰ ਗਿਆ
ਪਤ ਰੋਲਦਾ ਸਤ ਨੌਲਦਾ
ਚੀਰ ਹਰਣ ਨਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ।

ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਰਾਵਣ
ਸਾੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ
ਭੀੜ ਵਿਚ ਹੀ ਦੜ ਗਿਆ।

ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਵੀ
ਚੀਰ-ਹਰਣ ਉਹ ਕਰ ਗਿਆ।

ਅੱਖਾਂ ਉਤਲੀ ਪੱਟੀ ਛੱਡ ਕੇ
ਉਹਨੂੰ ਅਲਫ ਨੰਗੀ ਕਰ ਗਿਆ।

-0-

ਲਛਮਣ-ਰੇਖਾ

ਭੇਖ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਹੀ
ਸੀਤਾ ਨੇ ਸੀ ਪਾਰ ਕੀਤੀ
ਜਦ ਲਛਮਣ-ਰੇਖਾ ਤਾਂ
ਮਿਲਿਆ ਹਿਜਰ ਤੇ ਸਿਹਾ ਵਿਛੋੜਾ
ਮਾਨਵੀ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਤਾਂਡਵ
ਖੂਨ ਉਲੱਛਦਾ ਸਮੁੰਦਰ
ਸਹਿਣੇ ਪਏ ਓਸਨੂੰ
ਤੋਹਮਤਾਂ ਤੇ ਕਲੰਕ ਕਿੰਨੇ
ਧੋਬੀਆਂ ਦੇ ਤਾਹਨੇ-ਮੇਹਣੇ
ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਦੇਖੀ ਉਸਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ
ਸੱਚਾਈ ਓਹਦੀ ਨੂੰ ਖਾ ਗਈ
ਇਕ ਰਾਵਣ ਦੀ ਪ੍ਰਛਾਂਈ
ਕੋਈ ਵੀ ਏਥੇ ਸੁਣ ਨਾ ਸਕਿਆ
ਸੀਤਾ ਦੀ ਹਾਲ-ਦੁਹਾਈ
ਲੋਕ-ਕਚਿਹਰੀ ਦੇ ਵਿਚ
ਅਗਨ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਨਾ
ਦੁਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੀਤਾ ਗਈ ਬਖਸ਼ਾਈ
ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਚੋਂ ਮਿਲਿਆ
ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਜੰਗਲ
ਤੇ ਵੇਦਨਾ ਭਰੀ ਫਿਰ ਜੰਗਲ ਦੀ ਤਨਹਾਈ
ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਆਈ
ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕ-ਲੱਜ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਦੌਲਤ
ਔਰਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਈ
ਏਹੀ ਹੈ ਜੱਗ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ
ਏਹੀ ਰੀਤ ਹੈ ਚਲਦੀ ਆਈ
ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਸਮਝੇ ਏਸੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ
ਸੁਣ ਨੀ ਅੱਜ ਦੀ ਅੱਲੁੜ ਕੁੜੀਏ

ਨਾ ਲੰਘ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਮ-ਕਾਰਾਂ ਤੂੰ
ਕੁਝ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਲਈ
ਅੱਜ ਵੀ ਵੈਸੀ ਹੈ ਦੁਨਿਆਈ.....!
ਸੱਧਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਫ਼ਾਂਵੇਂ

ਸੱਧਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਫ਼ਾਂਵੇਂ ਲੈ ਕੇ
ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਤੁਰਨਾ
ਮੈਂ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਤੋਰ ਤੋਂ ਅੜਿਆ।

ਪਰਵਾਜ਼ ਲਈ ਪਰ ਜਦ ਵੀ ਤੋਲੇ
ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਰ ਪੈ ਗਏ ਹੌਲੇ
ਮਿਥੀ ਗਈ ਮੇਰੀ ਡੋਰ ਵੇ ਅੜਿਆ।

ਦਸੂਤੀ ਦੀ ਜਿਸ ਚਾਦਰ ਉੱਤੇ
ਰੀਝਾਂ ਭਰੇ ਸਿਤਾਰੇ ਟੰਗੇ
ਟੁੱਟੇ ਸਿਵਿਆਂ ਦੇ ਮੋੜ ਤੇ ਅੜਿਆ।

ਇਕ ਅੱਥਰੂ ਚਮਕਿਆ
ਸੂਰਜਾਂ ਦੀ ਲੋਅ ਅੱਗੇ
ਟੁੱਟ ਗਈ ਸਤਰੰਗੀ ਝੋਲ ਵੇ ਅੜਿਆ।

ਜੀਣ ਜੋਗੀ ਹੁਣ ਹੋਣ ਲਈ ਵੇ
ਦੇ ਪਲ ਦਮ ਮਾਰਨ ਦਿਓ ਮੈਨੂੰ
ਹੋ ਜਾਊ ਮੈਨੂੰ ਸੌਖ ਵੇ ਅੜਿਆ।

ਨਾਕਾਮੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇ-ਵਫ਼ਾਈਆਂ
ਭਾਂਵੇਂ ਨੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਆਈਆਂ
ਪਰ ਸਦਾ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਜੋਸ਼ ਵੇ ਅੜਿਆ।

ਹੁਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ
ਹੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਟਾ ਲਿਆ ਏ ਮੈਂ
ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ ਰਹੂ 'ਹਿਰਦੇ' ਅੜਿਆ।

ਚੌਥਾ ਪੱਪਾ

ਪੱਪਾ ਪਿਤਾ
ਪੱਪਾ ਪਤੀ
ਪੱਪਾ ਪੁੱਤਰ
ਤੇ ਫਿਰ.....
ਔਰਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ
ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਚੌਥਾ ਪੱਪਾ
ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ
ਪੁੱਤਰ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ
...ਪਿਆਰਦੀ ਹੈ
...ਦੁਲਾਰਦੀ ਹੈ
...ਪੁਚਕਾਰਦੀ ਹੈ
ਦਿਲ, ਜਿਗਰ, ਜਾਨ ਤੇ ਆਪਾ ਵਾਰਦੀ ਹੈ
ਮੂਲੋਂ ਵਿਆਜ ਪਿਆਰਾ ਕਹਿੰਦੀ
ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬੱਚੀ ਬਣ ਰਹਿੰਦੀ
ਵੱਡ ਪ੍ਰਵਾਰੀ ਬੜੀ ਖੁਆਰੀ
ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ
ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਸਮਾਂ
ਉਹਦੇ ਲਾਡਾਂ-ਚਾਵਾਂ 'ਚ ਵਿਸਾਰਦੀ ਹੈ
ਪਰ,
ਚੌਥਾ ਪੱਪਾ ਵੀ ਇਕ ਦਿਨ ਢਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਮਰਦ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਵਿਚ
ਉਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲਦੀ ਲਕੀਰ ਵਿਚ
ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਲਤਾੜਦਾ ਹੈ
ਦੁਰਕਾਰਦਾ ਹੈ
ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਰ ਤੇ ਬੋਝ ਸਮਝ

ਪੱਲੇ ਝਾੜਦਾ ਹੈ
ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਉਂ ਔਰਤ ਚਾਰੇ ਪੱਪਿਆਂ ਤੋਂ
ਜਾਂਦੀ ਸਦਾ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਬਲਿਹਾਰੀ।

ਕਰਮ-ਜੋਗਣ

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤਾਂ
ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕਿਆ
ਨਾ ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ ਮੇਰਾ
ਬੇਕਦਰੀ ਜਿਹੀ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ
ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਸੁੱਟਿਆ ਨਾਨੀ ਨੇ
ਬਿਟਰ-ਬਿਟਰ ਛੱਤ, ਕੰਧਾਂ ਤੱਕਦੀ
ਖਿੜ ਕੇ ਕਲੀ ਜਿਹੀ ਹੋਈ ਸਾਂ
ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਦਾਵਣ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ
ਮੈਂ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਈ ਸਾਂ।

ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ
ਮਾਰ ਨਿਹੇਰਾ ਆਖਿਆ ਸੀ
ਨਾ ਕੱਢ ਐਂਵੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਵਿਚੋਂ
ਅਜ਼ਬ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਭਾਖਿਆ ਨੀ
ਆਈਆਂ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਈਆਂ ਕਹਿ ਕੇ
ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਂ ਵਰਸੋਈ ਸਾਂ।

ਮਰ ਜਾਣੀ, ਮਰ ਜਾਣੀ ਸੁਣਦੇ
ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੀ ਖਾਣੀ ਸੁਣਦੇ
ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕੇ
ਗਿੱਠ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੀ ਹੋਈ ਸਾਂ।

ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਚੋਂ ਅੱਗੇ
ਹਰ ਦਨਾਈ 'ਚੋਂ ਅੱਗੇ
ਸਾਇਕਲ ਪਿੱਛੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ
ਬੋਝਾ ਉਹਦਾ ਮੈਂ ਢੂੰਢੀ ਸਾਂ
ਪਲ-ਪਲ ਕੌੜੀ ਵੇਲ ਦੇ ਵਾਂਗਰ

ਕੋਠੇ ਜਿੱਡੀ ਹੋਈ ਸਾਂ।

ਭੁੱਲ-ਭੁਲੇਖੇ ਬਾਪੂ ਲੇਖੇ
ਨਾਮ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਉਹਦਾ
ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਨਾ ਮੇਰਾ
ਤੇ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਸੀ ਉਹਦਾ
ਗਿਆਨ ਜੋਤ ਬਣ ਬਲਣ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ
ਤਾਹੀਓਂ ਫਾਡੀ ਹੋਈ ਸਾਂ।

ਉੱਚੀ ਵਿੱਦਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਂ
ਅਰਜਾਂ ਕਈ ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਸੀ ਪਰ
ਮੰਨਿਆਂ ਨਾ ਜਦ ਕੋਈ ਤਾਂ
ਅੜ ਕੇ ਪਰਬਤ ਵਾਂਗ ਖੜੋਈ ਸਾਂ।

ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ
ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੈ ਮੈਨੂੰ
ਰੋ ਕੇ ਜਾਂ ਲੜ ਕੇ ਹਰ ਚਾਲ ਚੱਲ ਕੇ
ਜਿਉਣ ਦੇ ਲਈ ਸਦਾ ਮੈਂ
ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਹੋਈ ਸਾਂ।

ਅਜੇ ਵੀ ਹਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂ
ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਅਜੇ ਹੈ ਬਾਕੀ
ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਆਖਰ ਅੱਜ
ਇਹੋ ਹੀ ਗੱਲ ਸਮਝੀ ਹਾਂ
ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮੋਈ ਸਾਂ।

ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਸਦਾ ਹੈ ਰਹਿਣਾ
ਦ੍ਰਿੜ-ਨਿਸਚੈ ਹੈ ਮਨ ਦੀ ਦੌਲਤ
ਇੱਛਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਜੀਵਨ ਗਹਿਣਾ
ਏਸੇ ਲਈ ਹੀ ਸਦਾ ਤੋਂ
ਕਰਮ-ਜੋਗਣ ਮੈਂ ਹੋਈ ਹਾਂ।

ਯੁੱਗ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ

ਗਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਘਾਹ ਖਾਂਦੀ ਆਈ
 ਸਦਾ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਹੀ
 ਡਿੱਢ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਈ
 ਪੰਛੀ ਉੱਡਦੇ ਅੰਬਰਾਂ ਉੱਤੇ
 ਚੋਗ ਚੁਗਣ ਲਈ
 ਦੇਸ-ਦੇਸੰਤਰ ਫਿਰਦੇ ਭੌਂਦੇ
 ਮੁਰਗਾਬੀ ਨੇ ਸਦਾ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ
 ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟੇ ਦਾਅ ਚੁੱਭੀ ਲਾਈ
 ਜਦ ਸਰੋਵਰ ਜੰਮ ਜਾਂਦੇ ਠੰਢੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ
 ਸਿਰਜਨਾਂ ਦੀ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਕੂੰਜਾਂ
 ਏਧਰੋਂ-ਓਧਰ ਤੇ ਓਧਰੋਂ-ਏਧਰ ਸਦ ਭਰੀ ਉਡਾਰੀ
 ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ
 ਫਿਰ ਕਿੱਥੇ ਆਈ ਯੁੱਗ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਦੀ ਵਾਰੀ
 ਸਤਯੁੱਗ, ਦੁਆਪਰ, ਤਰੇਤਾ, ਕਲਯੁੱਗ
 ਇੰਜ ਹੀ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਹੈ ਚੱਲਦੀ ਆਈ
 ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਬਦਲੇ
 ਰੇਗਿਸਤਾਨ, ਪਹਾੜ ਨਾ ਬਦਲੇ
 ਭਾਂਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਬਦਲ ਗਏ
 ਪਰ ਖਾਪ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਨਾ ਕਹਿਰ ਹੀ ਬਦਲੇ
 ਨਾ ਦਿਨ ਨਾ ਪਹਿਰ ਹੀ ਬਦਲੇ
 ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਵਿਹਾਰ ਤਾਂ ਬਦਲੇ
 ਪਰ ਔਰਤ ਲਈ ਕਿਰਦਾਰ ਨਾ ਬਦਲੇ
 ਪਹਿਰਾਵੇ, ਵਿਉਹਾਰ ਬਦਲ ਗਏ
 ਧਰਮ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਦਲ ਗਏ
 ਰੀਤ-ਰਸਮ ਤਿਉਹਾਰ ਬਦਲ ਗਏ
 'ਹਿਰਦੇ' ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਐਪਰ
 ਐਸੇ-ਵੈਸੇ ਧਰਮ ਦੀ ਲੋਚਾ

ਵੇਖ-ਵਿਖਾਵੇ ਕਰਮ ਦੀ ਲੋਚਾ
 ਬਣ ਗਿਆ ਧਰਮ ਬੂਟਾਂ ਦਾ ਜੋੜਾ
 ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਸਿਰਪਟ ਘੋੜਾ
 ਲੋਕ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਜਾਣਾ
 ਸਿਆਸਤ ਬਣੀ ਕਾਰੂ ਦਾ ਖਜਾਨਾ
 ਧਰਮੀ ਬਣੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ
 ਕੂੜਾ ਆਚਾਰ, ਮੰਦਾ ਵਿਉਹਾਰ
 ਏਹੀ ਧੁਰ ਦਾ ਚੱਜ-ਆਚਾਰ
 ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੋ ਰਾਜੇ
 ਸ਼ੀਂਹ, ਮੁਕੱਦਮ, ਕੁੱਤੇ ਬਣੇ ਬੇ-ਲਾਜ਼ੇ
 ਅੱਜ ਕੀ ਬਦਲਿਆ ਚੱਜ-ਅਚਾਰ
 ਪਈ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਓਹੀ ਮਾਰ
 ਨਹੀਂ ਸਤਿਕਾਰ ਰਿਹਾ ਨਾਰੀ ਦਾ
 ਗਰੀਬੀ ਉੱਤੇ ਪਹਿਰਾ ਲਾਚਾਰੀ ਦਾ
 ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰੋਲਾ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ
 ਕੈਸਾ ਹੈ ਇਹ ਯੁੱਗ-ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ
 ਸੁੱਧ ਪਾਣੀ ਨਾ ਸੁਧ ਵਾਤਾਵਰਣ
 ਗਿਆਨਵਾਨ ਜੋ ਆਲਮ ਸਾਰਾ
 ਨਾ ਕਿਉਂ ਸਮਝੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ
 ਆਚਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਸਫਾਫ ਰਹੇ ਨਾ
 ਪਾਣੀ ਜੇਕਰ ਸਾਫ ਰਹੇ ਨਾ
 ਚੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ
 ਵਣ-ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਾ ਰਹਿਣੇ ਮਾਨੁੱਖ
 ਯੁੱਗ-ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਨੇ ਬਣ ਜਾਣਾ
 ਪੂਰੀ ਧਰਤੀ ਲਈ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ।

ਅਰਾਮਗਾਹ

ਨਵੀਆਂ ਰਾਹਾਂ ਵੱਲ ਮੇਰੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹ
 ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਵੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਭਾਅ
 ਧੁੰਦਲਾ ਜਿਹਾ ਆਭਾਸ ਹੈ ਕੋਈ
 ਅਣਜਾਨੇ ਸੁਖਨ-ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਝਾਉਲਾ
 ਚਾਨਣ ਦੀ ਬੱਝਦੀ ਆਸ ਕੋਈ
 ਅੱਜ ਦੀ ਸਰਘੀ 'ਚੋਂ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਂਦੀ
 ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਖਸ਼ੀ, ਖੋੜਾ ਤੇ ਨਮੀ ਗਮੀ
 ਤ੍ਰੇਲ ਬੂੰਦਾਂ ਮੋਹ-ਭਿੱਜੀਆਂ ਨੇ ਕੁਝ
 ਡਿੱਗ ਪਈਆਂ ਜਿਉਂ ਪੱਤਝੜ ਰੁੱਤੇ
 ਮਰੇ ਹੋਏ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ
 ਲੱਗ ਗਈ ਸੰਜੀਵਨੀ ਬੂਟੀ
 ਧੁਖਦੇ ਹੋਏ ਖੰਡਰਾਤਾਂ ਉੱਤੇ
 ਜਿਉਂ ਕੋਈ ਜੋਗਣ ਦੀਵਾ ਧਰ ਗਈ
 ਸੁਤ-ਉਨੀਂਦੇ ਅਰਮਾਨ ਮੇਰੇ
 ਜਾਗ ਉੱਠੇ ਜਿਉਂ ਹੋਵਣ ਸੁੱਤੇ
 ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਦੀ ਰਾਖ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ
 ਬਿੱਖੜੇ ਪੈਂਡਿਆਂ ਤੇ ਤੁਰਦੀ ਨੂੰ
 ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਸਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ
 ਮਿਲੀ ਹੋਵੇ ਅਰਾਮਗਾਹ ਕੋਈ
 ਕੁਰਸੀ, ਮੇਜ਼ ਤੇ ਢੇਰ ਕਿਤਾਬਾਂ
 ਹੋਈ ਬੈਠੀ ਮੈਂ ਚਾਨਣ-ਚਾਨਣ
 ਚੰਨ ਤੇ ਚਾਨਣੀਆਂ ਦੀ ਹਾਨਣ
 ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੰਢਾਇਆ ਰਿਸ਼ਤਾ
 ਕਲਮ ਸੰਗ ਪੁਨਾਇਆ ਰਿਸ਼ਤਾ
 ਅਚੇਤ-ਸੁਚੇਤ ਮੇਰੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਹੀ
 ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹਮਸਾਇਆ ਰਿਸ਼ਤਾ
 ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ ਆਇਆ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਝੁਰਮਟ ਪਾਇਆ।
 ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਅੱਜ ਦੀ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ
 ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਇਹ ਜਨਮ-ਜਨਮ ਦੀ ਸਾਂਝ ਡੁੰਘੇਰੀ।

ਮਰਦਊ-ਪੁਣਾ

ਜਿੰਨ੍ਹ ਤੂੰ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ
 ਕਹਿ ਕੇ ਨਕਾਰਦੈਂ
 ਕਦੇ ਖੁੱਤੀ 'ਚ ਮੱਤ
 ਕਹਿ ਕੇ ਦੁਰਕਾਰਦੈਂ
 ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਦੇ ਘੜੇ
 ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਫਿਟਕਾਰਦੈਂ
 ਕੀ ਕਦੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤੈਨੂੰ
 ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਜਾਂ ਭੈਣ ਦੇ
 ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ
 ਆ ਜ਼ਰਾ ਔਰਤ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਈ
 ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਮ ਤੈਨੂੰ ਗਿਣਾਵਾਂ
 ਇਸੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ
 ਤੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਅਕਸ ਮੈਂ ਦਿਖਾਵਾਂ
 ਜੀਹਦੇ 'ਚੋਂ ਰੋਜ਼
 ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਦੇਖੋਂ ਤੂੰ
 ਆ ਉਹ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਤੈਨੂੰ ਦਿਖਾਵਾਂ
 ਜੀਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਤੈਨੂੰ ਦਿਸਦੈਂ
 ਆਪਣਾ-ਆਪਾ
 ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਉਣਾ ਤੇ ਹੀਣਾ
 ਸਿਆਣਪ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ
 ਲਿਆਕਤ ਵਿਚ ਵੀ
 ਤੂੰ ਡਰਦੈਂ ਕਿ ਉਹ
 ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਦੇ ਬਲਬੂਤੇ
 ਕਿਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪਛਾੜ ਨਾ ਜਾਵੇ
 ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਤੇ ਸਬਰ ਦੀ ਪੰਜਾਲੀ ਨਾਲ
 ਤੈਨੂੰ ਲਤਾੜ ਨਾ ਜਾਵੇ
 ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਲੇਬਲ

ਤੇਰੇ ਮੱਥੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਲਾ ਜਾਵੇ
 ਜਿਹੜੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਦੇ
 ਫਲਾਣੇ ਵਿਮਕਾਣੇ ਦੀ ਬੁੱਢੀ
 ਉਹਦੇ ਨਾਮ ਪਿੱਛੇ ਤੇਰਾ ਨਾਂ
 ਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਕਿਤੇ
 ਜੀਹਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਦੁਲਾਰ ਨਾਲ
 ਪਲਿਆ ਤੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੁਡੌਲ ਜੁੱਸਾ
 ਤੈਨੂੰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਛੋਟਾ ਉਦੋਂ
 ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਸੁਡੌਲ ਪਹਿਚਾਣ
 ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਭਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ
 ਕਿਤੇ ਅੰਦਰ ਤੇਰੇ
 ਮਰਦਾਵੇਂ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੋਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ
 ਫਿਰ ਤੂੰ ਹੁੰਦਾ ਏਂ
 ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
 ਤੇ ਵਿਖਾਉਣਾ ਏਂ ਆਪਣੇ
 ਮਰਦਊ-ਪੁਣੇ ਦਾ ਰੋਅਬ-ਦਾਬ
 ਤੇ ਅਜਮਾਉਣਾ ਏਂ
 ਆਪਣਾ ਬਾਹੂ-ਬਲ
 ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਤੇ
 ਖਿੱਝ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਏਂ ਫਿਰ ਤੂੰ
 ਉਹਨੂੰ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ
 ਪਰ,
 ਤੂੰ ਕਦੇ ਤਾਂ ਜੁੱਤੀ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ
 ਦੋ ਕਦਮ ਚੱਲ ਕੇ ਤਾਂ ਦਿਖਾ।

ਆਸਤੀਨ ਦਾ ਨਾਗ

ਆਸਤੀਨ ਦੇ ਨਾਗਾਂ ਦੇ
 ਡੰਗ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ
 ਰਗ-ਰਗ ਦੇ ਵਿਚ
 ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੁਣ ਵੀ ਉਸਦੇ
 ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਵਿਚ ਜੰਮ ਗਿਆ ਕਿਧਰੇ
 ਕੋਮਲ-ਕਲੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਹ-ਰਗ ਫਸਿਆ
 ਨਾਗਾਂ ਦਾ ਉਹ ਡੰਗ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ
 ਕੁੰਡਲੀਏ ਲੱਖਾਂ ਨਾਗਾਂ ਨੇ ਹੀ
 ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੀਆਂ ਤਿੱਤਲੀਆਂ ਦੀ
 ਸੁੱਚੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਉਗਲਿਆ
 ਮੁੰਦ-ਜੋਬਨ ਨੂੰ ਐਸਾ ਵਲਿਆ
 ਕੰਜ-ਕੁਆਰੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਦਾ
 ਕਚਰਾ-ਕਚਰਾ ਕਰ ਧਰਿਆ
 ਜਵਾਨੀ ਗਲ ਗਈ
 ਬਚਪਨ ਮਰਿਆ
 ਕੁੰਡਲੀਏ ਜ਼ਹਿਰੀ ਨਾਗਾਂ ਨੇ ਤਾਂ
 ਕੱਚੀਆਂ ਕੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਤੀ ਪਈ
 ਅਚੇਤ ਮਮਤਾ ਨੂੰ
 ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਕਰ ਧਰਿਆ
 ਕੋਲ-ਕੱਚੀਆਂ ਕੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚਰਿਆ
 ਖੋਲਦੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਗੋਲਾ
 ਧੁਰ ਨਰਮ ਕਾਲਜ਼ੇ ਜਾ ਕੇ ਚੜ੍ਹਿਆ
 ਜੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਲੰਮੇ
 ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣਾ ਵਿਚ ਵੀ
 ਕਦੇ ਨਾ ਖਰਿਆ।

ਦੁਆ

ਮਾਂ-ਮਹਿੰਟਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬਹਿ ਕੇ
ਚੁੰਮ ਨਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਨਾਂ
ਬੇ-ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਦੇ ਲਈ
ਧੀ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਾਂਹਵੇ ਬਹਿ ਕੇ
ਬੇਹੂਦਾ ਨਾ ਲਾਡ ਲਡਾ
ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਏਹੀ ਦੁਆ।

ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ ਮਿੱਠੇ ਮੇਵੇ
ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਉਹ ਸੱਭ ਨੂੰ ਦੇਵੇ
ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ-ਧਿੰਗਾਣਾ ਉਸ 'ਤੇ
ਕਰ ਦੇ ਖਿਨ ਵਿਚ ਅਵਰ ਜੇ ਅਵਰਾ
ਲੈ ਜਾਵੇ ਉਹ ਖੋਹ ਕੇ ਦਾਤਾਂ
ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਰੱਖ ਖਫਾ
ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਏਹੀ ਦੁਆ।

ਜੱਗ ਤੇ ਜੋ ਨੇ ਮਾਂਵਾਂ ਬਾਂਝਾਂ
ਇਹ ਹਨ ਜਨਮ-ਜਨਮ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ
ਇਹ ਹਨ ਜਨਮ-ਕਰਮ ਦੇ ਫੇਰੇ
ਇਹ ਹਨ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ
ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ-ਜੋਖੇ
ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਰੱਖ ਗੁਣਾ
ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਏਹੀ ਦੁਆ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕਿਲਕਾਰੀ ਦੇ ਬਿਨ
ਸੱਖਣੇ ਵਿਹੜੇ ਖਾਲੀ ਰੂਹਾਂ
ਦਿਨ ਦੇ ਝੋਰੇ ਰਾਤ ਸਿਸਕੀਆਂ
ਇਹ ਦੁੱਖੜੇ ਨਾ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ

ਉੱਗ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਡੇ ਜਾਂਦੇ
ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕੰਡਾ ਕੋਈ ਚੁਗਾ
ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਏਹੀ ਦੁਆ।
ਹਾੜਾ ਵੇ ਹੂ

ਹਾੜਾ ਵੇ ਲੋਕਾ ਹਾੜਾ ਵੇ ਹੂ।
ਨਾ ਸੜ ਏਨਾ ਸਾੜਾ ਵੇ ਹੂ।
ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਖੋਖਲੀਆਂ ਵਿਚ,
ਪਤਲਾ ਪਿਆ ਖੂਨ ਗਾੜਾ ਵੇ ਹੂ।

ਕਰ ਲੈ ਬੋਲ ਦਿਲੇ ਦੇ ਸੁੱਚੇ,
ਧੋ ਦੇ ਮੈਲ ਨਫ਼ਰਤਾਂ ਦੀ
ਨਿੱਜ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਇਹ ਭਟਕਣ ਹੈ,
ਛੱਡ ਦੇ ਬਾਤ ਫ਼ਿਤਰਤਾਂ ਦੀ
ਪੜ੍ਹ ਲੈ ਮਹੁੱਬਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾੜਾ ਵੇ ਹੂ।
ਹਾੜਾ... ..

ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਚਾ ਰਹਿੰਦਾ,
ਫਿਰਦਾ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਤ੍ਰਹਿੰਦਾ।
ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ।
ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।
ਚਲ ਛੱਡ ਈਰਖਾ ਕਾੜਾ ਵੇ ਹੂ।

ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਂ ਸਰੋਕਾਰ ਨੇ ਘਟ ਗਏ।
ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਦਿਲ ਨੇ ਵਟ ਗਏ।
ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਹਾਲ 'ਚ ਰਾਜ਼ੀ।
ਜੀ-ਜੀ ਤੇ ਬਸ ਭਾਜੀ- ਭਾਜੀ।
ਏਨੀ ਕੁ ਰਹਿ ਗਈ ਬਸ ਮੁਥਾਜੀ।
ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਝਾੜਾ ਵੇ ਹੂ।

ਏਧਰ-ਓਧਰ ਲਾਉਣੀ ਛੱਡ ਦੇ।
'ਹਿਰਦੇ' ਅੱਗ ਭੜਕਾਉਣੀ ਛੱਡ ਦੇ।

ਚੁਗਲੀ-ਚੱਪਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਓ।
ਜੀਣ ਦਾ ਵੰਗ ਇਹ ਮੰਦਾ ਸਈਓ।
ਛੱਡ ਪਾਉਣਾ ਕਿਤੇ ਪੁਆੜਾ ਵੇ ਹੂ।
ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ

ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰਾ
ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਚੰਨ-ਚਤਰਾ
ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ...।

ਪੂਰਬ ਨੂੰ ਪੱਛਮ
ਬੇਸੁਰੇ ਨੂੰ ਸਰਗਿਮ
ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ...।

ਮਾਰੂਥਲ ਨੂੰ ਪਾਣੀ
ਨਿਪੱਤਰੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਹਾਣੀ
ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ...।

ਗਿੱਲੇ ਗੋਹੇ ਨੂੰ ਜਵਾਲਾ
ਝੂਠੇ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲਾ
ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ...।

ਪਾਣੀ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਪਿਆਸ
ਰੋਟੀ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਢਿੱਡ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ
ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲਿਆ...।

ਕਰੀਰਾਂ ਤੋਂ ਛਾਂ ਦੀ ਆਸ
ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ ਤੋਂ ਅੰਬਾਂ ਦਾ ਰਾਸ
ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ...।

ਸਿਰ ਦੇ ਕੱਜਣ ਨੂੰ ਸਕਰਟ
ਚਾਦਰੇ ਨੂੰ ਕੋਟ-ਪੈਂਟ
ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਨਾ ਮਿਲੇਗਾ...।

-0-

ਮੀਲ-ਪੱਥਰ

ਤੇਰੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਹਨੇਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ
ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਨੇ ਸੀ ਜਦ ਕਰਵਟ ਬਦਲੀ
ਲਚਕ ਦੀ ਹੱਦ ਦੇਖ ਕਿ ਆਖਰ .....
ਝੁਕ ਗਈ ਸਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੇਹੱਦ
ਤੇਰੀ ਹੀ ਪਰ ਸੋਚ ਨਾ ਬਦਲੀ
ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੀਲ-ਪੱਥਰ ਸੀ ਰਸਤੇ ਦਾ
ਜਿਸੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਨਾਂ-ਪਤਾ
ਮੇਰੀ ਅਗਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦਾ।

ਜੇ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
ਜੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਾ ਹੁੰਦੀ
ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਿੱਤਲ ਸਾਂ
ਤੇਰੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਤਪੀ ਤੇ ਸੋਨਾ ਬਣੀ
ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਹੁਣ ਕੁੰਦਨ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ
ਤੇ ਤੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਏਂ ਅੱਜ ਵੀ ਓਥੇ
ਪੱਥਰ ਦਾ ਪੱਥਰ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਨਿਰਮਲ ਜ਼ੁਲ
ਕੋਈ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ
ਸਵੱਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਦਾ ਰਹਾਂ ਮੈਂ ਚੱਲਦੀ
ਦਾਸਤਾਨ ਲੰਬੀ ਤੇਰੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ
ਇਕ ਸਾਹ ਮੈਥੋਂ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ
ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਲੋਕੀ ਹੁਣ ਤਾਂ
ਉਲਟੀ ਪੈ ਗਈ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਹੋਣੀ
ਉਲਟੀ ਪੈ ਗਈ ਚਾਲ ਸਮੇਂ ਦੀ
ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਪੈ ਗਈ ਮਾਰ ਸਮੇਂ ਦੀ

ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਪ ਕੇ
 ਦਿਲ ਚਾਹੇ ਮੇਰਾ ਕੁੰਦਨ ਹੋਇਆ
 ਰਾਖ ਵੀ ਬਚ ਗਈ ਨਾਲੇ ਥੋੜ੍ਹੀ
 ਖੂਨ ਜਿਗਰ ਦਾ ਪਾ ਪਾ ਲਿਖ 'ਤੀ
 ਦਰਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗਾਥਾ ਜੋੜੀ
 ਲਿਖਦੀ ਰਹਾਂ ਉਮਰ ਭਰ ਸਾਰੀ
 ਕਾਨੀ ਲਿਖਦੀ ਜਾਏ ਨਾ ਮੋੜੀ।

ਅੱਤ ਤੇ ਰੱਬ ਦਾ ਵੈਰ ਹੈ ਹੁੰਦਾ
 ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਪਏ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕੀਂ
 ਟੁੱਟਦਾ-ਟੁੱਟਦਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਪਰ ਤੂੰ
 ਤਾਸੀਰ ਰਹੀ ਤੇਰੀ ਅਜੇ ਅਮੋੜੀ
 ਤੇਰੇ ਲਈ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਸਾਂ
 ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਆਭਾਸ ਸੀ ਮੈਨੂੰ
 ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਗਾਥਾ
 ਮੁੱਕੂਗੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਮੈਨੂੰ
 ਤਪ-ਤਪ ਕੇ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਇਕ ਦਿਨ
 ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕੁੰਦਨ ਹੋ ਗਈ
 ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ
 ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਮੋਹੀ ਹੋ ਗਈ
 ਰੱਬ ਦੀ ਮੈਂ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਉਤਰੀ
 ਐਬ ਗੁਨਾਹ ਮੇਰੇ ਛੁੱਟ ਗਏ ਸਾਰੇ
 ਪੱਥਰ ਤੋਂ ਬਣ ਗਈ ਅਹਿੱਲਿਆ
 ਰਾਮ ਨੇ ਆ ਜਦ ਚਰਨ ਛੁਹਾਏ
 ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬਣ ਗਈ ਹਾਂ ਚੰਦਨ
 ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ ਪਾਰਸ
 ਪਰ ਤੂੰ ਰਿਹਾ
 ਪੱਥਰ ਦਾ ਪੱਥਰ।

-੦-

ਜਗਤ-ਭੂਆ

ਜਗਤ-ਭੂਆ ਬਲਵੰਤੋ
 ਅੱਜ ਵੀ ਜਿਉਂਦੀ ਹੈ
 ਤੇ ਜਗਤ ਫੁੱਫੜ ਨੂੰ
 “ਸਰਦਾਰ ਜੀ”
 ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਐ
 ਉਹਦੇ ਤੁਰਲੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ
 ਚਾਰ-ਚੰਨ ਲਗਾਉਂਦੀ ਐ
 ਜ਼ਿਮੀਦਾਰੇ ਘਰਾਂ ‘ਚੋਂ
 ਮੰਗ ਕੇ ਦੋ ਘੁੱਟ ਲੱਸੀ
 ਦੇ ਵਿਚ ਲੂਣ-ਮਿਰਚ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਐ
 ਖੁਸ਼ਕ ਰੋਟੀਆਂ ਦੇ ਟੁੱਕੜੇ
 ਲੱਸੀ ‘ਚ ਭਿਉਂ ਕੇ
 ਬੁੱਢੜੇ ਬਿਮਾਰ ਪਏ ਫੁੱਫੜ ਦੇ
 ਮੂੰਹ ‘ਚ ਬੁਰਕੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀ ਐ
 ਉਹਦੇ ਲਿੱਬੜੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ
 ਆਪਣੀ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਪੂੰਝਦੀ
 ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਹਿਲਾਉਂਦੀ ਐ
 ਤੇ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਹੋਏ ਗੋਤ-ਕਨਾਲੇ ਨਾਲ
 ਆਪਣੇ ਡਿੱਢ ਨੂੰ ਝੁਲਕਾਉਂਦੀ ਐ
 ਨੱਕ-ਬੁੱਲ੍ਹ ਕੱਢਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ
 ਸਾਹਮਣੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ
 ਬਚੇ-ਖੁਚੇ ਦਿਨ ਬਿਤਾਉਂਦੀ ਐ
 ਪਰ,
 ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ
 ਭੂਆ ਉੱਚੇ ਨੱਕ ਵਾਲੀ
 ਸਰਦਾਰਨੀ ਕਹਾਉਂਦੀ ਐ
 ਬਲਵੰਤੋ ਭੂਆ

ਲੋਕ-ਮਨਾਂ ਵਿਚ
ਅੱਜ ਵੀ ਜਿਉਂਦੀ ਐ...!

ਪੱਥਰ

ਜਦ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪਹਿਲੀ ਧੀ ਜੰਮੀ
ਦਾਦੇ ਬੂਹੇ ਨਿੰਮ ਸੀ ਬੰਨ੍ਹੀਂ
ਮਨ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਦੀਆਂ
ਉਹਨੂੰ ਅਮਲੋ, ਰਮਲੋ, ਕਮਲੋ ਕਹਿੰਦਾ
ਪਾਉਂਦਾ ਫਿਰੇ ਉਹ ਬਾਘੀਆਂ

ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਉਦਰ 'ਚ
ਬਿੰਦ ਬਣ ਕੇ ਮੈਂ ਉਪਜੀ ਸਾਂ
ਸੁੱਖਾਂ ਸੁਖਦੀ ਨਾਨੀ ਮੇਰੀ
ਮੁਰਾਦਾਂ ਮੰਗਦੀ ਦੇਹਤੇ ਦੀਆਂ
ਪੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਡ ਲਡਾਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੁੜਦੀ
ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਕੋਲ ਬਹਿ-ਬਹਿ ਝੁਰਦੀ।

ਕੀ ਕਰੇ ਨਾਨੀ ਵੀਚਾਰੀ
ਚਾਰ-ਚਾਰ ਧੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰੀ
ਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਆਹੀਆਂ
ਦਸ ਨਣਾਨਾਂ ਧੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਰੀ
ਹੁਣ ਦੇਹਤੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਵੇ
ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ।

ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਨਾਨੀ ਮੇਰੀ
ਸੁੱਕੀ ਰੋਟੀ ਦਿਉ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਦੁੱਧ-ਮਲਾਈ ਦੇ ਦਿਓ ਨਾ ਡੋਨੇ
ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਜਵਾਨ
ਢੇਰ ਉਪਧੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ ਇਹ
ਮੂੰਹ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਇੱਕੋ ਘਰ ਨੂੰ
ਨਾ ਕਰੋ ਸਵਾਗਤ ਲਾਡਾਂ-ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ।

ਮੇਰੀ ਜੰਮਣ-ਭੋਂ ਨਾਨਕਾ ਘਰ
ਨਾਨੀ ਭਰੇ ਹੋਕੇ ਤੇ ਹੋਕਾ
ਮੱਥੇ ਹੋਰ ਆ ਵੱਜਿਆ ਪੱਥਰ
ਜੰਮਿਆਂ ਪੱਥਰ ਵਿਛਿਆ ਸੱਥਰ।

ਬਾਲੜੀ ਮਾਸੀ ਮੇਰੀ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚੇ
ਸਾਡੇ ਘਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਹਿਰ
ਲੋਕਾਂ ਜੰਮੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ
ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਘਰ ਧੀ ਨਾ ਪੁੱਤਰ
ਭੈਣ ਮੇਰੀ ਘਰ ਜੰਮਿਆ ਪੱਥਰ
ਇਹ ਕੀ ਵਰਤਿਆ ਰੱਬ ਦਾ ਕਹਿਰ
ਕਾਹਤੋਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ
ਰੱਬ ਦਾ ਹੈ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਭਾਣਾ
ਮਾਸੀ ਦਾ ਮਨ ਜੀ-ਭਿਆਣਾ
ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ ਇਸ ਪੱਥਰ ਦਾ
ਰੋ-ਰੋ ਮਾਸੀ ਫਾਹਵੀ ਹੋਈ
ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਅਣਹੋਈ।

ਨਾਨੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ
ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਏਨਾ ਦਿਲ ਨੂੰ ਲਾਇਆ
ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਧੀ ਜੰਮੀ ਏ
ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਰੱਬ ਦਾ ਜੀਅ ਏ।

ਮੈਨੂੰ ਮਾਸੀ ਦੀ ਗੋਦੀ ਜਦ ਪਾਇਆ
ਉਸ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਹੱਥ ਮੈਨੂੰ ਲਾਇਆ
ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਭਰਮ ਮਿਟਾਇਆ
ਇਹ ਖਿਡੌਣਾ ਵੀ ਰੱਬ ਨੇ ਬਣਾਇਆ
ਇਹ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵੇਖਣ ਆਇਆ।

ਅਸੀਂ ਆਦੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ

ਅਸੀਂ ਆਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ
 ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਕੂੜੇ ਦਾ ਬੋਝ ਢੋਣ ਦੇ
 ਡਸਟਬਿਨ ਦੇ ਢੱਕਣ ਬਣੇ
 ਧਰਮ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਲੋਰੀਆਂ ਸੁਣਦੇ
 ਅਸੀਂ ਬਣ ਗਏ ਅੰ ਮੁਕ-ਦਰਸ਼ਕ
 ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਘੁਕਰ ਨੀਂਦੇ
 ਜਾਂ ਰਹਿਨੇ ਅੰ ਸੁਤ-ਉਨੀਂਦੇ।

ਅਸੀਂ ਆਦੀ ਹੋ ਗਏ ਅੰ
 ਮਾੜੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਨ ਦੇ
 ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀ
 ਅਤਿ-ਘਿਨੌਣੀ ਵਾਰਦਾਤ
 ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਪਿੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਝੁਣਝੁਣੀ ਨਹੀਂ ਛਿੜਦੀ
 ਮੂੰਹ ਅਵਾਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ
 ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਲਾਤਕਾਰ ਦੀ ਘਿਨੌਣੀ ਖ਼ਬਰ
 ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਇਆ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ
 ਅੰਤਿਆਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ
 ਦਿਮਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੁਣ।

ਕਿਉਂਕਿ,
 ਅਸੀਂ ਆਦੀ ਹੋ ਗਏ ਅੰ
 ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਘਪਲੇ ਸੁਣਨ ਦੇ
 ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ
 ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੌਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦੇ
 ਸਾਡੇ ਡੌਲੇ ਨਹੀਂ ਫਰਕਦੇ ਹੁਣ

ਹੁੰਦੇ ਜ਼ੁਲਮੋਂ-ਸਿਤਮ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼
 ਕਿਸੇ ਅਬਲਾ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰੋਹ
 ਸਾਡੇ ਸਾਂਹਵੇਂ ਬੇਬਸੀ ਦਾ ਮੰਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਦਾ
 ਉਸਦੀ ਹੂਕ ਵਿੱਚੋਂ
 ਸਾਨੂੰ ਲਾਚਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ ਹੁਣ
 ਖ਼ੂਨ ਉਬਾਲੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਸਾਡਾ
 ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨੋਚ ਸੁੱਟਣ ਲਈ।

ਲੁੱਟਾਂ-ਖੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਤੇ
 ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਪਰਚੇ
 ਹੁਣ ਅਚੰਭਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ
 ਵਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਬੇਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਖ਼ੂਨ
 ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਝੂਠੇ ਪੁਲਿਸ-ਮੁਕਾਬਲੇ
 ਠੱਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ
 ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ।
 ਜ਼ੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
 ਮਾਂਵਾਂ, ਭੈਣਾਂ, ਬਾਲਾਂ ਤੇ ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ
 ਫੈਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
 ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ
 ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ।
 ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ
 ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ
 ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਅੱਤਵਾਦੀ।

ਵਾੜ ਹੀ ਖੇਤ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ
 ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਤਸਕਰੀ
 ਸਰਕਾਰੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ
 ਤੇ ਕਰਦੇ ਨੇ ਖਾਕੀ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ
 ਕੁੱਛ ਮਰਜ਼ੀ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਹੱਦਾਂ ਵਿਚ, ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੇ
 ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ

ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਆਦੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ।

ਮਾਡਰਨ ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼

ਉਸ ਕਰਤੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਨੇ
ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਚਿਤਰਕਾਰ ਨੇ
ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਕੈਨਵਸ ਵਿਚ
ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ
ਚੁਲਬੁਲੇ ਰੰਗ ਭਰੇ ਤਾਂ
ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ
ਵੱਡੀਆਂ ਅਥਾਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਨਾਜ਼ੁਕ ਜਿਹੇ ਕੋਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕੈਨਵਸ ਤੇ
ਨਵੀਂ ਪੈਨਸਿਲ,
ਵੱਡੀ ਸਲੇਟੀ,
ਫੱਟੀ ਪੋਚਣ ਲਈ
ਚਿੱਟੀ ਦੀ ਥਾਂ ਖੱਟੀ ਗਾਚਣੀ
ਲੱਭਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ
ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਲਾਉਣ ਤੇ
ਮਿਲ ਜਾਣੀ ਜੇਕਰ
ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਾ ਰਹਿਣਾ
ਭੂਆ, ਤੇ ਮਾਸੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਮਨਾਉਣਾ
ਪੁਰਾਣੀ ਕੱਛੀ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਫਰਾਕ
ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ
ਬੂਟ ਗੁਲਾਬੀ ਪਾ ਕੇ
ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਏਨੇ ਕਿ
ਮੇਲਣਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਹਲਦੇ ਫਿਰਨਾ
ਹੱਦੋਂ ਬਾਹਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ
ਭੁੜਕਦੇ ਫਿਰਨਾ
ਖਰਮਸਤੀਆਂ ਕਰਨਾ
ਯਾਦ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਭਰੀ ਪਤੀਲੀ ਚਾਹ ਦੀ ਵਿਚ

ਪੈਰ ਸਮੇਤ ਗੁਲਾਬੀ ਬੂਟ ਦਾ ਪੈਣਾ
ਛਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਕੋਮਲ ਪੈਰ ਮੇਰਾ
ਟਿਕ ਗਿਆ ਜਦ ਮੰਜੇ ਦੇ ਉੱਤੇ
ਨਵੇਂ-ਨਕੋਰ ਬੂਟਾਂ ਦਾ ਜੋੜਾ
ਟਿਕ ਗਿਆ ਪਰਛੱਤੀ ਉੱਤੇ
ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੱਦ ਸੀ
ਘਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ
ਨਾਨਕਿਆਂ ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ
ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀ ਜਾ ਵਾਂਢੇ ਕਿਧਰੇ
ਪਲ-ਪਲ ਤੇ ਘੜੀ-ਘੜੀ ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ
ਬੱਸ ਦਾ ਆਉਣਾ ਦੁੱਭਰ ਹੁੰਦਾ
ਵਕਤ ਦਾ ਤੁਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ
ਕਾਹਲ-ਕਾਹਲ ਦਿਲ ਕਰਦਾ
ਓਂਡ ਕੇ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਚੰਨ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਨਾਨਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬਾਤਾਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਸਵਰਗੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ
ਆ ਜਾਣ ਦਾ ਭਰਮ ਹੰਢਾਉਂਦਾ
ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਦੋਂ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਈਆਂ
ਚਿੜੀਆਂ ਕਦੋਂ ਉਡਾਰ ਹੋ ਗਈਆਂ
ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਟੋਕਾ-ਟੋਕੀ
ਮਾਂ ਦੀ ਘੂਰ ਤੇ ਚੌਂਕਾ ਰੋਟੀ
ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਫਿਰ
ਦੁੜੰਗੇ ਲਾਉਂਦੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ
ਧੀ ਹੋਣ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ ਬੱਝਣਾ
ਬੇੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੱਸਦੀ ਰੂਹ
ਕੁਰਲਾ ਉਠਦੀ ਸੀ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ
ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਕਿਧਰੇ
ਕਦੋਂ ਕੁ ਸੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ
ਕਦੋਂ ਬਚਪਨ ਦੀ ਰੰਗਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ
ਖੁਸ਼ਆਮਦੀਦ ਕਹਿ ਗਿਆ
ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਖਰ

ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਕਲਾ 'ਚ ਵਹਿ ਗਿਆ
 ਖੁੱਲ੍ਹਾ-ਭੁੱਲ੍ਹਾ ਬਚਪਨ ਵੀ ਕਦੋਂ
 ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਕੈਦ 'ਚ ਪੈ ਗਿਆ
 ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ
 ਕਿੰਤੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰਦਾ
 ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਰੱਬ ਨਾਲ ਵੀ ਲੜਦਾ,
 ਬਹਿਸਾਂ ਕਰਦਾ
 ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ
 ਖਾਲੀ ਕੈਨਵਸ ਤੇ
 ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਰੰਗ ਭਰਨੇ ਲੋਚਦਾ
 ਚਿਤਰਕਾਰ ਅਨਜਾਣ ਜਿਹਾ ਉਹ
 ਜਾਚ ਨਾ ਆਈ ਜਦ ਸੀ ਉਹਨੂੰ
 ਜੋਬਨ ਦੀ ਕੋਰੀ ਕੈਨਵਸ ਤੇ ਰੰਗ ਭਰਨ ਦੀ
 ਅੱਕ-ਥੱਕ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ
 ਘੋਲ-ਮਚੋਲਾ, ਰੋਲ-ਘਚੋਲਾ
 ਜੋ ਵੀ ਬਣਿਆਂ ਵਿੰਗਾ-ਟੇਢਾ
 ਓਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਉਸਨੇ
 ਮਾਡਰਨ ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਦਾ।

